

به نام پرودگار
وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی
دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب های درسی

کتاب راهنمای معلم
فارسی ششم ابتدایی

گروه زبان و ادب فارسی
سال تحصیلی 91

فهرست مطالب

سخنی با دبیران.....

مقدمه.....

بخش اول : کلیات

فصل اول : اصول برنامه ی درسی زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

- فلسفه وجودی ، ماهیت و ساختار ماده ی درسی
- مبانی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی
- اصول حاکم بر برنامه درسی دوره ابتدایی

فصل دوم : تبیین رویکرد برنامه درسی فارسی ابتدایی

- ضرورت ها
- رویکردهای حاکم بر برنامه درسی

فصل سوم : مخاطبان برنامه درسی

فصل چهارم : اصول یادگیری درس فارسی

فصل پنجم : اهداف کلی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره ابتدایی

- اهداف برنامه درسی ملی
- اهداف کلی برنامه درسی فارسی دوره ابتدایی
- اهداف مشترک برنامه درسی فارسی با دیگر برنامه های درسی
- اهداف کتاب فارسی ششم

فصل ششم : مهارت های زبان آموزی

- الف (مهارت گوش دادن
- ب (مهارت سخن گفتن
- پ (مهارت خواندن
- اهمیت تفکر انتقادی در مهارت خواندن
- ت (مهارت نوشتن
- بوی خوش کلمات

فصل هفتم : ساختار و محتوا کتاب فارسی ششم

- کتاب خوانداری

- کتاب نوشتاری

فصل هشتم : خانواده ها و الگوهای تدریس

- روش های یاددهی - یادگیری

- عوامل مورد توجه در یادگیری

فصل نهم : ارزشیابی

- گونه های ارزشیابی

- توصیه های اجرایی برنامه

بخش دوم : بررسی درس ها

عنوان درس	شماره درس	فصل
ای یاد تو بر دل و زبان ها (احمد جام)	ستایش	
معرفت کردگار (سعدی)	درس اول	فصل اول
به تو می اندیشم (مشیری)	درس دوم	آفرینش و زیبایی
داستان من و شما	درس سوم	فصل دوم
هفت خان	درس چهارم	زبان و ادب
زنگ انشا (سلمان هراتی)	درس پنجم	فصل سوم
اخلاق پسندیده (خواجه نصیر، غزلی)	درس ششم	دین و اخلاق
دوستی (قابوس نامه) مشاورت (سیاست نامه)	درس هفتم	فصل چهارم

درس آزاد	درس هشتم	آداب زندگی
راز زندگی (قیصر امین پور)	درس نهم	
دهخدا	درس دهم	فصل پنجم نام آوران
مولانا و درخت	درس یازدهم	
ای وطن (نادر ابراهیمی)	درس دوازدهم	فصل ششم ایران من
درس آزاد	درس سیزدهم	
دریا قلی + شعر	درس چهاردهم	
میوه ی هنر (پروین)	درس پانزدهم	فصل هفتم فرهنگ و هنر
دوستی با انسان و کتاب (غزالی و واعظ کاشفی)	درس شانزدهم	
فرهنگ (تاریخ بیهقی)	درس هفدهم	
خدایا جهان پادشاهی تو راست (نظامی)	نیایش	

اصول برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی ابتدایی

«فلسفه‌ی وجودی، ماهیت و ساختار ماده‌ی درسی»

زبان فارسی نماد و نماینده‌ی هویت ملی و فرهنگی ماست و ادبیات فارسی آیین‌های فرهنگ و اندیشه‌ی ایران اسلامی از گذشته تاکنون، در نتیجه آموزش ادبیات و زبان فارسی پل پیوند با هویت و فرهنگ اسلامی - ایرانی است. جز این، همه‌ی دروس نیازمند زبان و ادبیات فارسی هستند و آموزش، بدون این واحدهای درسی امکان‌پذیر نیست. محتوای ادبیات فارسی نیز به تربیت معنوی، تلطیف روح و احساسات و انتقال فضایل الهی و انسانی کمک می‌کند. در ساختار این ماده‌ی درسی دو قلمرو زبان و ادبیات در عین پیوستگی جدا و مجزا از هم مطرح شده‌اند.

زبان به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی درشکلی پویا به انجام وظیفه‌ی انتقال مفاهیم و ادبیات به عنوان زبانی برتر به انتقال هنرمندانه‌ی اندیشه و فرهنگ می‌پردازند. پس رسالت زبان «چه گفتن» و ادبیات، «چگونه گفتن» است و از نظرگاه منطق آموزشی این دو یکسان نیستند.

در ساختار دروس کتاب درسی، ادبیات در قالب متن‌های درسی زیبا، رسا، اشعار، حکایات و داستان‌هایی از متون کلاسیک و نو، ایران و جهان، سامان پذیرفته است و مقوله‌های زبانی نیز در قالب آموزه‌های دستوری، نگارشی و املا تدوین یافته‌اند.

«مبانی برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی»

- 1) حفظ غنای اندیشه و بینش ایرانیان که در آثار منثور و منظوم فرهنگ و ادب فارسی جای دارد.
- 2) ایجاد فرصت بهینه برای دانش‌آموزان در آشنایی با زبان و ادب فارسی با هدف کسب تجارب قابل استفاده در زندگی
- 3) ایجاد زمینه‌ی تقویت خلاقیت و کاربرد درست مهارت‌های زبانی و ادبی در دانش‌آموزان
- 4) ترغیب دانش‌آموزان در پاسداری از زبان و ادبیات فارسی به عنوان میراث فرهنگی
- 5) پویایی و گویایی ذهن دانش‌آموزان در پویه‌های یاددهی - یادگیری همگام با تحولات حوزه‌ی آموزش زبان و ادبیات فارسی با رویکردی نوین

اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی فارسی در دوره‌ی ابتدایی

همسو با برنامه‌ی درسی ملی، اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی فارسی نیز با فرایندی منطبق بر «فطرت‌گرایی توحیدی» و بسترسازی برای دستیابی به قرب الی‌الله و حیات طیبه ویژه دانش‌آموزان طراحی می‌شوند.

زمینه‌سازی برای ارتقای آداب و مهارت‌های زندگی در کودکان با توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارت‌های زبانی، تقویت تفکر انتقادی و خلاقیت و گسترش فرهنگ مطالعه مستمر در زندگی کودک از اصول جامع برنامه درسی فارسی هستند. بکارگیری جدیدترین دستاوردهای حوزه‌ی ادبیات کودکان، و تاکید بر شیوه‌های غیرمستقیم آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی و ترسیم مسیر آموزش زبان فارسی از ساده به تکامل یافته و از زبان طبیعی به زبان معیار از اصولی هستند که در تدوین برنامه استفاده می‌شوند. توجه به تمامی گونه‌های زبان فارسی، حفظ تناسب در حضور نقش زنان و مردان در برنامه‌ی درسی و رعایت محدوده‌ی جغرافیایی اصول مهم حاکم در تدوین محتوا می‌باشند.¹

تبیین رویکرد برنامه‌ی درسی فارسی ابتدایی

ضرورت‌ها

تولید برنامه‌ای مکتوب و مدون با رویکرد مشخص زبان‌شناختی و روان‌شناختی که بتوان اصول آموزش را بر آن بنیان نهاد و بین «اهداف، محتوا، روش‌ها، ارزشیابی» و نیازهای کلی جامعه هماهنگی ایجاد کرد، بسیار ضروری است. همخوانی و پیوستگی در سیر و تداوم اصول و مبانی زبان‌آموزی و توجه به همه‌ی جنبه‌های آن و همگام شدن با انتظارات برنامه‌ی درسی ملی ضرورت طراحی برنامه‌ی درسی جدید و نوگرا را بیش از پیش متجلی می‌نماید. لذا در راستای تحولات بنیادین نظام آموزش و پرورش و برقراری طرح آموزشی 3-3-6 تبیین رویکرد جدید برنامه‌ی درسی فارسی ابتدایی نیز اتفاق می‌افتد.

رویکردها

در هر برنامه‌ی درسی مجموعه‌ای از بنیادهای نظری، با هدف جهت‌گیری اساسی نسبت به یاددهی و یادگیری استفاده می‌شود. رویکرد عام برنامه‌ی درسی فارسی «فطرت‌گرایی توحیدی» است. که محتوای آن باید زمینه‌ی رشد و پرورش فطرت الهی دانش‌آموزان را فراهم آورده و ایشان را به سوی «حیات طیبه» رهنمون سازد. با توجه به تنوع و گوناگونی در رویکردهای مختلف، در برنامه‌ی درسی فارسی دوره ابتدایی، انتخاب رویکردهای ذیل مدنظر می‌باشد.

1) رویکرد کلی (holistic approach):

براساس بنیاد روان‌شناختی این رویکرد (روان‌شناسی گشتالت) انسان هنگام برخورد با امور پدیده‌ها ابتدا به کل آن‌ها توجه می‌کند و پس از آن به اجزای سازنده‌ی کل می‌پردازد. به همین جهت در برنامه‌های درسی و مراحل یاددهی - یادگیری نیز از «کل به جز» حرکت می‌کنیم. در

¹ مراجعه شود به کتاب «راهنمای فارسی دوره ابتدایی» مولفان: دکتر اکبری- دکتر قاسم‌پور

تدوین و سازماندهی ساختار و محتوایی بخش خواندن و مهارت‌های ادراکی از این رویکرد بیشتر استفاده شده است.

(2) رویکرد تحلیلی (atamistic approach):

براساس این رویکرد انسان هنگام مواجه شدن با امور و پدیده‌ها، ابتدا به اجزای سازنده‌ی آن توجه می‌کند و سپس با ترکیب اجزاء کل‌های تازه‌ای را تولید می‌کند. در تدوین محتوای مهارت‌های تولیدی (گفتاری - نوشتاری) از این رویکرد بهره گرفته می‌شود.

(3) رویکرد تلفیقی:

به منظور انتقال منسجم دانش‌ها، مهارت‌ها و ارزش‌ها، در هر دو بخش مهارت‌های تولیدی و ادراکی از این رویکرد استفاده می‌شود.

(4) رویکرد تجربه‌زبانی (language-experience):

این رویکرد با مرتبط کردن خواندن و نوشتن به گوش دادن و سخن گفتن، بیش از همه در تمرین‌ها و فعالیت‌های یادگیری خواندن و نوشتن استفاده می‌شود.

(5) رویکرد زبان‌شناختی (linguistic approach):

در این رویکرد «جمله» اساسی‌ترین واحد زبانی است و در آن خواندن و نوشتن همزمان صورت نمی‌گیرد، بلکه در پی آموزش خواندن واژه، از طریق متن ساده، مرحله نوشتن آغاز می‌شود و به طور همزمان به عناصر ساختارهای آوایی، صرفی، نحوی و معنایی توجه می‌شود.

(6) رویکرد فعالیت محور:

از این رویکرد که حضور فعال دانش‌آموزان را در جریان یاددهی - یادگیری را نشان می‌دهد در تهیه سازمان‌دهی محتوای زبان‌آموزی دوره‌ی ابتدایی استفاده می‌شود و آموزش زبان به آموزش مهارت‌های زبانی گسترش می‌یابد.

(7) رویکرد ترکیبی (کلی eclectic approach):

شاید بتوان این رویکرد را به عنوان یک رویکرد کاملاً تلفیقی در حوزه‌ی زبان و ادبیات تلقی کرد که در این صورت از این طریق می‌توان به بسیاری از نیازهای موضوع درسی، دانش‌آموز و جامعه پاسخ داد.

مخاطبان برنامه‌ی درسی فارسی ششم

آگاهی داشتن معلمان از ویژگی‌های جسمانی، شناختی و عاطفی دانش‌آموزان کمک شایانی در انتخاب مناسب‌الگوی یاددهی - یادگیری به آنان می‌نماید. شناخت مخاطب و پی بردن به دنیای اندیشه و پیش‌بینی نیازهای او گامی موثر در اجرای موفق تدریس خواهد بود. لذا گسترش دامنه‌ی اطلاعات در این زمینه با مطالعه‌ی کتب موضوعی مرتبط برای معلمان دوره ابتدایی که بنیان‌گذاران آموزش اصولی و منطقی در عرصه آموزش و پرورش هستند توصیه می‌گردد.

از آنجائی که بعد از سالیان متمادی نظام آموزشی کشور به طرح «3-3-6» تغییر یافته است. شناخت دانش‌آموزان پایه ششم، در جهت‌گیری‌های فرایند کاری معلمان امری ضروری است. دانش‌آموزان پایه ششم که غالباً دوازده ساله می‌باشند در بخش سوم از تقسیم‌بندی دوران کودکی (از تولد تا 3 سالگی، از 3 سالگی تا 7 سالگی، از 7 تا 12 سالگی) قرار می‌گیرند. در این مقطع سنی از نظر جسمی، ذهنی و عاطفی دچار تغییرات شگرفی می‌شوند و روابط میان فردی ایشان گسترش می‌یابد. بنابراین فرصت‌های تازه‌ای جهت رشد استعدادها و بروز توانایی‌های جسمی و ذهنی آنان فراهم می‌گردد. به تدریج از وابستگی ایشان به والدین کاسته شده و به عنوان فردی مستقل ابراز وجود می‌کنند.

سلامت جسمانی دانش‌آموزان در این سنین در سازگاری عاطفی و اجتماعی کودک موثر است و بیماری‌های طولانی باعث شکست یا افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. رشد عاطفی و اجتماعی کودک در دوره‌ی ابتدایی بسیار سریع است و معلمان و هم‌کلاسی‌ها در آن نقش مهمی دارند کودک در مدرسه علاوه بر آموختن خواندن و نوشتن مطالب و روش‌های جدید، تعامل اجتماعی را نیز می‌آموزد.

رشد ذهنی کودکان در سنین 7 تا 12 سالگی در مرحله «عملیات محسوس یا عینی» قرار دارد که در آن کودک توانایی انجام اعمال منطقی را کسب می‌کند.

کلیات کتاب راهنمای معلم پایه ششم

اهداف کلی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره‌ی ابتدایی

اهداف برنامه‌ی درسی ملی:

اهداف در برنامه‌ی درسی ملی ویژگی‌ها و مختصات مطلوب و مورد انتظار برون داد نظام آموزش و پرورش را تبیین می‌کند و ضمن سامان‌بخشی به برنامه‌های درسی و تربیتی، چارچوب جهت‌گیری انتخاب و سازماندهی محتوا، روش‌های یادگیری، منابع و ارزش‌یابی را نیز تعیین می‌کند. اهداف در چهار سطح به شرح ذیل تعریف می‌شوند:

1) هدف غایی: همان هدف غایی نظام تعلیم و تربیت است که برگرفته از فلسفه حیات در دیدگاه اسلام است.

و عبارت است از «دستیابی متربی به مراتبی از قرب الی الله، خلاقیت الهی، عبودیت خدا و حیات طیبه».

2) اهداف کلی: اهدافی است برگرفته از فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی که چارچوب تعیین اهداف تفصیلی و جزئی را مشخص می‌کند.

3) اهداف تفصیلی: این اهداف حد قابل انتظار از اهداف کلی را در چارچوب الگوی هدف‌گذاری برای متربیان، تعیین می‌کنند.

4) اهداف جزئی: این اهداف برای حوزه‌های یادگیری و یکایک برنامه‌های درسی و تربیتی و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی با توجه به نیازها و شرایط متفاوت موضوعات درس مختلف، متریبان، امکانات، اقتضانات منطقه‌ای و بومی تعیین می‌شوند.

همسویی هدف‌گذاری در کتاب فارسی ششم با برنامه‌ی درسی ملی:

الگوی هدف‌گذاری در تالیف این کتاب، در نظر گرفتن پنج عنصر، تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل و اخلاق در چهار عرصه ارتباط متربی با خود، خدا، خلق و خلقت است که این ارتباطات در شبکه‌ای مفهومی، مرتبط و به هم تنیده می‌شوند و ساختار و ماهیت اصلی محتوای کتاب فارسی پایه ششم را رقم می‌زنند.

این الگوی هدف‌گذاری باعث می‌شود تا دانش‌آموزان در حد رشد و توان خود به صلاحیت معرفت و تسلط به زبان و ادبیات فارسی دست یابند.

اهداف کلی برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی ابتدایی

1) حیطه‌ی شناختی:

در این گستره، هدف آن است تا دانش‌آموزان با «ساختار زبان فارسی معیار»، «زبان گفتار و نوشتار»، «جلوه‌های هنری زبان» و مسائل کلی جامعه در قالب مهارت‌های زندگی آشنا شوند و به تقویت حافظه و راه‌کارهای پرورش خلاقیت بپردازند.

2) حیطه‌ی عاطفی:

ایجاد نگرش مثبت در دانش‌آموزان نسبت به مبانی اقتصادی، فرهنگی و ملی کشور با بیان احساسات، عواطف و افکار در قالب گفتار و نوشتار از جمله اهداف کلی این عرصه است که تلطیف احساسات و عواطف و گسترش فرهنگ مطالعه را نیز در بر دارد.

3) حیطه‌ی مهارتی:

تقویت چهار مهارت زبان‌آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) از جمله مهم‌ترین اهداف کلی برنامه‌ی درسی فارسی می‌باشد.

اهداف کلی کتاب فارسی ششم:

الف) حیطه‌ی شناختی:

گسترش و تعمیق حوزه نشانه‌ها و معانی مناسب
توسعه و تعمیق آشنایی با ساختار زبان فارسی معیار
آشنایی با ساختار نظم و نثر و نمونه‌های آن
آشنایی مختصر با جلوه‌های هنری زبان و شیوه‌های خواندن و نوشتن
آشنایی با انواع پاره مهارت‌های نگارشی

ب) حیطة‌ی عاطفی:

پرورش و تقویت علاقه به ارج‌گذاری به زبان و ادبیات فارسی
ایجاد فضا برای بیان مناسب و موثر احساسات و علائق و افکار دانش‌آموز
بسترسازی برای گسترش نگرش مثبت به مطالعه و خوشنویسی

ج) حیطة مهارتی:

1) گوش دادن

دقت در سخن گوینده و دریافت هسته معنایی پیام

بررسی و نقد شنیده‌ها

دریافت پیام در گونه‌های مختلف زبانی و دریافت ارتباط میان بخش‌های یک پیام

2) مهارت سخن گفتن:

بکارگیری کارافزارهای مناسب ارتباطی در جهت توسعه برقراری ارتباطات منطقی

سخن گفتن موثر در جمع و شرکت فعال در بحث‌ها و گفتگوها

پاسخ‌گویی خلاق به پرسش‌ها

3) مهارت خواندن:

گسترش دایره‌ی دید در خواندن و توانایی دریافت پیام اصلی یک متن

تعمیق عادات و آداب مطلوب در خواندن و دریافت ارتباط معنایی بخش‌های یک متن

اهمیت تفکر انتقادی در مهارت خواندن

توانایی خواندن متون، مهارتی است که اولیا و مربیان کودکان، زبده و رودآنان به مدرسه، به آن علاقه و توجه دارند. به واقع در مدرسه است که دانش آموزان به عنوان گونه ای دیگر از زبان یعنی زبان نوشتاری آشنایی گردد. اما هدف آموزش این مهارت به دانش آموز چیست؟ یکی از پاسخ های متداول این است که می خواهیم به دانش آموز سواد بیاموزیم. در واقع، از نظر بسیاری از زکسان، سواد، ادای درست کلمات در سخن گفتن و یافتن معنای مراد نویسنده در نوشته است در حالی که، در آموزش انتقادی و در ذهنیت طرفداران آن، نظر دیگری وجود دارد. از نظر اینان، هدف آموزش آن است که خواننده بتواند، در خواندن متن، ویژگی ها و ساختار و اهداف آن را بیابد. چنین آموزشی به کسب سواد انتقادی منجر می شود که ناظر بر جوانب فرهنگی و مرامی و مسلکی متن است. در واقع، خوانندگان، در این شیوه آموزشی، تلاش می کنند تا ویژگی های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی متن را بیابند و نشان دهند متن در جهت منافع و علایق چه کسانی نوشته شده است. اهمیت نظام آموزش انتقادی، در مقاطع بالاتر مانند دبیرستان و دانشگاه، نمایان ترمی گردد. از آن جاکه، در این مقاطع دیگر تاکید بر درست خوانی و روان خوانی منتفی است، راحت تر میتوان مهارت خواندن را با تفکر انتقادی همسو ساخت. تفکر انتقادی جزء لاینفک آموزش انتقادی، تفکری است هدفمند و منطقی که در تصمیم گیری ها به ما کمک می کند.

مروری بر روش های خواندن:

شیوه های آموزش خواندن در زبان اول و دوم به کودکان و بزرگسالان تا حدودی به هم مربوط اند چنانکه آموزش خواندن به کودکان و هم آموزش زبان دوم به بزرگسالان باروش هایی مانند آواخوانی و کلمه خوانی آغاز می شود. آواخوانی، در واقع، شیوه ای است که، در آن باید هر حرف را با صدای او مطابقت داد. بنابراین، در این روش، اولویت با حروف است سپس نوبت به کلمات و عبارات و، در نهایت، جملات می رسد. امتیاز این روش، کاربرد آن در آموزش به کسانی است که دچار آسیب های مغزی شده اند و در یادگیری مهارت های زبانی مثل خواندن دچار مشکل اند. این روش همچنین برای بهبود مهارت خواندن دانش آموزان موثر است. اما این روش بر درک متن تاکید ندارد بلکه هدف آن صرفاً آموزش درست خوانی است. روش کلمه خوانی نیز، که در سال 1931 مطرح شد، مثل آواخوانی، بر درک متن تاکید ندارد. فرق آن با روش آواخوانی در آن است که خواندن درست کل کلمه به جای حرف را هدف اختیار می کند. به مهارت خواندن، متعاقباً، در بسیاری از روش های تدریس مثل روش دستور - ترجمه توجه شده است. در این روش، که بیشتر از متون ادبی در آن استفاده می شود، خواندن درست متن و یافتن اطلاعات اهمیت بسیار دارد.

در واقع ، اطلاعات مندرج در متن با پاسخ به سه نوع پرسش که به دنبال هر متن مطرح می شوند بدست می آید : پرسش های مستقیم مبتنی بر اطلاعات درون متن ؛ پرسش های مبتنی بر درک و استنتاج خواننده از متن ؛ و پرسش های مربوط به تجربه ی خواننده در زمینه ی موضوع متن .

مروری بر ادبیات تفکر انتقادی :

محققان حوزه های متعدد علمی دیدگاه های کم و بیش متفاوتی درباره ی تفکر انتقادی دارند. مثلاً تمرکز روان شناسان شناخت گرا بر عملکرد تفکر انتقادی است در حالی که استادان فلسفه به تفکر انتقادی به حیث فرایند دستیابی به معیارها و استانداردهای تفکر می نگرند . به نظر آنها تنها تعامل صوری با این نوع تفکر کافی نیست بلکه این تعامل بایدایه های اعتقادی ما را بسازند و بر اعمال و رفتار ما اثر گذارد . ویلینگهام ارائه برهان و دلیل ، قضاوت صحیح ، و حل مسائل و مشکلات را سه جزء تشکیل دهنده تفکر انتقادی در دیدگاه روان شناسان شناخت گرا می داند .

در بین تعاریف متعددی که برای تفکر انتقادی ارائه شده می توان به تعریف هالپرن به حیث تعریفی جامع که وجوه مشترک بسیاری با تعاریف دیگر دارد اشاره کرد . او از تفکر انتقادی به عنوان تفکری هدفمند و منطقی یاد می کند که در حل مسئله ، درک و استنباط مطالب ، سنجش احتمالات ، و اخذ تصمیمات متفاوت نقش اساسی دارد . دام ولمن بر آنند که دیدگاه انتقادی با چگونگی انتخاب ها و نیز آگاهی از دلیل این انتخاب ها پیوند دارد. احترام به آرا دیگران ؛ تعامل و گفتگو درباره آرا متفاوت ، پایه گذاری آرا خود و بیان آنها نیز از شاخصه های مهم این نوع تفکرند.

نقش فعالیت های درسی در ایجاد تفکر انتقادی :

واربورتن و تور فعالیت های درسی در ایجاد تفکر انتقادی را به دو دسته با توان بالا و با توان پایین تقسیم کرده اند . به نظر آنان فعالیت های دسته دوم آموزش مستقیم معلم و متمرکز بر درک گفته های اوست به این معنی که دانش آموزان باید بتوانند دانش را به همان صورتی که معلم آموزش می دهد فرا بگیرند . اما فعالیت های دسته اول تمریناتی هستند که دانش آموزان را برای تفکر انتقادی در سطح بالاتر آماده می کنند . یکی از فواید تمرین های دسته اول این است که دانش آموزان قوی و ضعیف هر دو می توانند از این تمرین ها بهره ببرند هر چند که میزان استفاده دانش آموزان قوی به مراتب بیشتر است . تفکر انتقادی در محیط های آموزش کنونی که با ورود فناوری های متفاوت مانند اینترنت به دریایی از اطلاعات فیلتر نشده مبدل گشته اند بسیار ضروری شمرده می شود . با این امکانات دانش آموزان می توانند اطلاعات موجود را تحلیل و ارزیابی کنند و تنها در صورت وجود دلیل و منطق کافی آنها را بپذیرند.

-انتخاب متن مناسب خواندن، از منظر تفکر انتقادی :

برتون معتقد است که انتخاب متون نباید دیمی باشد بلکه متن منتخب باید شامل نکاتی باشد که خواننده بتواند نظرهایی جدا از آن چه در متن آمده ارائه دهد. از آنجا که تفکر انتقادی با مسائل اجتماعی گره خورده است می توان نتیجه گرفت متنی که صرفاً جنبه ادبی داشته باشد و مسائل و مشکلات جامعه را در بر نگیرد نمی تواند در آموزش تفکر انتقادی نقش مهمی داشته باشد. باختین نیز بر این باور است که متن محل تبادل افکار و محصول تعاملات اجتماعی است.

(4) مهارت نوشتن:

توسعه توانایی تبدیل نشانه‌های صوتی به نوشتاری (املاء)
توسعه توانایی درست‌نویسی، خوانانویسی و زیبانویسی
تعمیق عادات مطلوب در هنگام نوشتن
استفاده از نشانه‌های نگارشی

انشاء آمیزه ای از حواس برون و درون
آموزش

بوی خوش کلمات

دکتر فریدون اکبری شلدیره

مدیر گروه زبان و ادب فارسی

دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی

انشا ادراک بوی و خوی واژگان و مهندسی ذهن و زبان و کاربست آن به فراخور توش و توان است.

○ نگاهی فلسفی به انشا

هنگامی که از انشا می‌گوییم و می‌نویسیم، به پهنه ای گام نهاده ایم که بوی تازگی و زایش و شکفتگی بر سراپرده ذهن و زبان و خیال، عطرائگیز و فراگیر می‌شود. ذهن‌های فربه شده و آبستن از معانی، آماده بارآوری و زاینده می‌شوند. به گمانم ساعت انشا، هم چون بهار در میان فصل‌های روزگار، زمان و آن سر از خاک خموشی برآوردن و جان گرفتن و جوهره بستن و غنچه دادن و شکوفان شدن است. آن چه بهار با درختان و دنیای بیرون می‌کند، انشا با جان و دنیای درون ما می‌کند.

در فصل بهار، از میان سنگلاخ و زمین سخت، جویبار گوارا روان می شود، هنگام انشا نیز تب لرزه های فکر و خیال سنگواره های ذهن را می شکافد و جوی زلال واژگان تر و تازه و نوباوه های آسمان زبان، تراویدن می گیرد. بهار فصل نغز بازی های روزگار و شگفت کاری های پروردگار است. زنگ انشا نیز لحظه آفرینش و گزینش و چینش نوآمدگان زبانی است، بازیگاه فکر و خیال و وهم و گمان، و زمان ناز پروردن حواس جسم و جان است.

○ بوییدن واژگان

یک معنای کلمه "انشا" بوی چیزی را یافتن و بوییدن است (دهخدا) به گمانم لطیف ترین، نازک ترین و خیال انگیزترین تعریفی که می توانم از این مفهوم برای انشا به دست دهم این باشد که "انشا ادراک بوی و خوی واژگان و مهندسی ذهن و زبان و کاربست آن به فراخور توش و توان است."

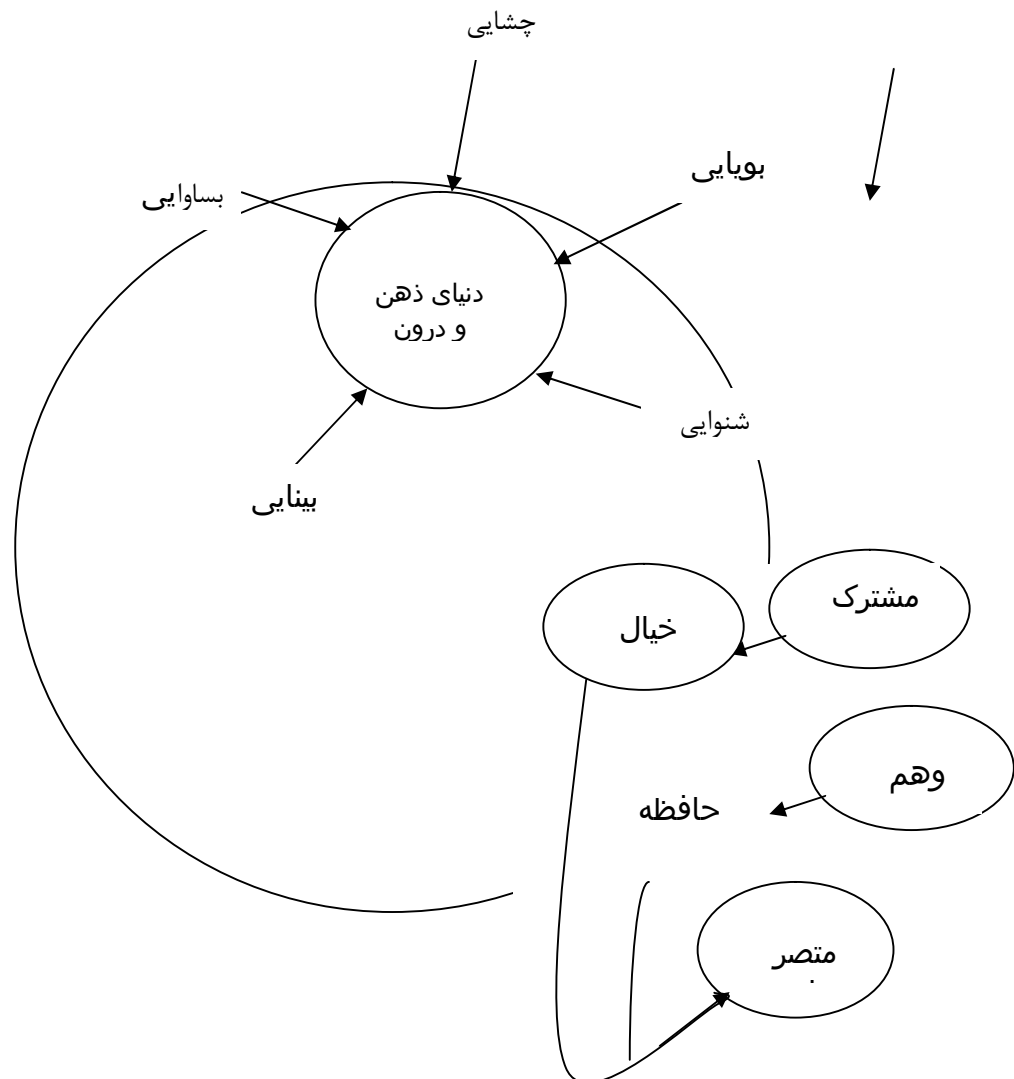
اگر زبان پژوهان بر این باورند که انشا، زبان پدیده های زنده و زیاست، پس بی راه نخواهد بود اگر ما نیز بر این باور باشیم که هر یک از عناصر سازه ای و اندامگانی زبان هم، هم چون واژگان، بوی و خوی و رنگ و نشانی داشته باشند، واژگان برای خود "آن" و "جان" و نشانی دارند، برخی طرب ناک و آتش انگیزند و برخی بوی ناک و شرخیز.

البته، واژه را به حس دریافتن و بوی بردن از جان و جوهر آن، کار هر ناشسته رویی نیست، رسیدن به این توانایی و ادراک مهندسی الفاظ زبان، سال ها تمرین، تکرار، خواندن آثار و نوشتن می خواهد به همین روی، ما بر این باوریم که آن چه در زنگ نوشتن در مدارس باید رخ دهد آموزش، پرورش و تقویت توانایی خوب دیدن، خوب گوش دادن، خوب بوی بردن، خوب حس کردن، درست اندیشیدن، فکر را در چهارچوب و قفس واژگان و عبارت زبان در کشیدن، تبدیل گفتار به نوشتار و سرانجام تولید نوشته به هنجار است. به بیان دیگر، راه رسیدن به مهارت خوب نوشتن، سه شاخه و نه گام دارد. این شاخه ها و گام ها، نردبان بیست و هفت سطحی را پیش روی فراگیران و آموزش دهندگان پدیدار می سازد.

پس از پیمودن این نردبان، فربه سازی ذهن و زبان، چشم و گوش و حس و هوش در ایجاد توانایی و مهارت نویسندگی بسیار کارا و اثر گذارند.

○ درهای ادراکی، انشاهای الهی

خداوند حکیم در پیکره آدمیان، درهایی گنجانده است که دنیای درون را تر و تازه و شاداب نگه می دارند. این درها یا دریچه ها مانند رودهایی هستند که به سوی اقیانوس جان و جوهره آدمی و دنیای درون او سرازیرند. این درها یا رودها به دو دسته بخش می شوند: برونی و درونی.

درهای برونی همان حسن های ظاهری ما هستند.

این پنج در برونی، حواس ظاهری و راه های ادراک و دریافت ما هستند، یعنی رگه های آب شور و شیرینی که در این رودها جاری می شوند به اقیانوس درون و دنیای ذهن ما سرازیرند و این اقیانوس را فربه و پرمایه می سازند.

به بیان دیگر، در قلمرو آموزش و فرایند یاددهی - یادگیری، هر یک از این پنج حس، ابزارها و راه هایی هستند که به یاد گیرنده یاری می رسانند و دانش ها و آگاهی هایی از پدیده های پیرامونی را به جهان ذهن وی سرازیر می کنند و او را به شناخت می رسانند.

این درهای ادراکی، انشاهای خداوند در آفرینش هستند. در آیه 78 سوره مومنون آمده است: "و هو الذی انشا لکم السمع و الابصار و الافئده"

وظیفه اصلی و کار ما در آموزش، تحریک، گشایش و پرورش هر یک از این توانایی ها (دیدن، چشیدن، بوییدن و ...) است. هر چه این حواس، پرورده تر و تیزتر و پویاتر باشند، میزان درک و دریافت و خلق و آفرینش بیشتر است. درهای درونی همان حواس باطنی ما هستند که آفریدگار حکیم در وجود ما نهاده است، این پنج حس درون عبارت اند از :

1. مشترک : چیزهایی را ادراک می کند که به حواس ظاهری دریافت می شود.
2. خیال : صورت هایی را که حس مشترک دریافت کرده، در خود نگاه می دارد و مانند گنجینه ای برای حس مشترک، صورت های ذهنی یا تصور جزئی اشیاء محسوب می شود.
3. وهم : ادراک معانی جزئی است که به محسوسات ارتباط دارند ولی به حواس ظاهری دریافت نمی شوند. مثل دوستی و نفرت.
4. حافظه : حسی است که حوادث و مطالب گوناگون را از قوه وهم در خود نگاه می دارد. از این رو، گنجینه و خزانه وهم و نگه دارنده صورت های قوه واهمه و معانی جزئی است، هم چنان که خیال، خزانه حس مشترک است.
5. متصرفه : این حس، دو خزانه خیال و حافظه را بررسی می کند و از آن دو گنجینه، دست به انتخاب و گزینش می زند. در اصل، کار حس متصرفه، ترکیب و تحلیل و بازشناسی صورت های موجود در خزانه خیال و معانی موجود در گنجینه حافظه است.

پس ساعت انشا، مجالی است برای تلاش در گشودن چشم های درون و برون و فراخ تر کردن گستره بینایی هر یک.

به گمانم، فضای نوشته کمی مه آلود و دیرپاب شد. برای ساده تر کردن مطالب برمی گردیم به مثال تشبیهی قبل، گفتیم که دنیای درون و عالم باطن آدمیان، چونان اقیانوس است و پنج رود از بیرون فرآورده های خود را به این اقیانوس سرازیر می کنند که همان پنج حس برونی هستند. پس از این مرحله، پنج فرایند در باطن خود این اقیانوس روی می دهد تا پدیده های دریافتی از راه حواس ظاهری، در جان و جوهره این اقیانوس عظیم، گداخته و جاری شوند.

پس از پویه ها و فرایند درونی سازی است که گوهر و مروارید و صدف و خزف پدیدار می شوند. به دیگر سخن، دانش آموز و یاد گیرنده از راه حواس ظاهری، تصاویر، دانش ها، واژگان و دیگر تأثیرات حواس را از پیرامون و از درس و بحث و کلاس می گیرد و به دنیای ذهن می سپارد. به دنبال آن، پویه های ذهنی آغاز می شود و آموخته ها را از هر یک از صافی های باطنی (حس مشترک و خیال و ...) می گذرانند و پس از این گام هاست که دست به تولید و خلق و آفرینش و انشا می زند، یادگیری واقعی و تأثیرگذار و مانا درپی این فراز و فرودهای عالم درون اتفاق می افتد.

تولید و برون داد پویه های ذهن و ستد و داد حواس ظاهر و باطن، یا در قالب کلام و گفتار پدیدار می شود یا در پیکره نوشتار نمایان می گردد و بر بنیاد انواع حواس ظاهر و باطن می تواند، گونه هایی داشته باشد مثلاً نوشته وهمی / خیالی و...

برپایه آن چه نوشته آمد، انشا تولید و آفرینشی است که به آموزش گام های فراوان و پرورش هر یک از آن ها بستگی دارد. بنابراین، شامل لایه ها و سطوح بسیاری از ساده تا پیچیده و درهم تنیده می شود. در آموزش رسمی باید از گام های اولیه و ساده- با توجه و تکیه بر حواس ظاهری- به پرورش مهارت نوشتن پرداخت.

این نوشته را با پرسشی به فرجام می برم تا ذهننتان را بر صلیب سوال، آونگ سازم، شاید از خیال و حافظه شما خواننده گرامی، نوباوه ای برآید و همه ما را به کار آید و آن این که :

* در آموزش انشا، چه قدر به حواس درونی فراگیران توجه و تکیه دارید و چه میزان فرصت برای پویایی و چالاک سازی درونی ایجاد می کنید؟!

آشنایی با ساختار و محتوای فارسی ششم
با توجه به اهداف تعیین شده در راستای راهبردهای آموزشی زبان آموزی، فارسی ششم نیز در
دو بخش :

الف - «خوانداری» شامل مهارت‌های شفاهی، ادراکی یا دریافتی زبان .
ب- مهارت های «نوشتاری» یا تولیدی شامل مهارت‌های کتبی زبان، در قالب دو کتاب شکل
گرفته است. اگر چه 4 مهارت زبان آموزی از دید کنش دانش آموز به دو مهارت 1) «فعال یا
تولیدی» سخن گفتن و نوشتن و 2) مهارت «انفعالی یا ادراکی» شنیدن و خواندن نیز تقسیم
می‌شوند اما موضوع قابل تامل در هم تنیدگی و پیوستگی آن هاست که مهارت های فرازبانی
(تفکر ، نقد و تحلیل) را نیز پرورش می‌دهند.
کتاب فارسی ششم شامل 7 فصل و 17 درس می‌باشد که دو درس آن بصورت آزاد در نظر
گرفته شده است تا معلمان و دانش آموزان بنا به وضعیت بومی و فرهنگی محل سکونت، به
طراحی آن همت بگمارند.

الف - کتاب فارسی ششم در بخش مهارت های خوانداری :

تحمیدیه در آغاز کتاب بر زیبایی آن می‌افزاید که ستایش حضرت سبحان را مقدم بر هر کاری
می‌داند.

هر فصل با جمله‌ای قصار و زیبا رخ می‌نماید و دو یا سه متن درسی را در خود جای می‌دهد.
در پایان هر فصل «شعری زیبا» در صفحه‌ای با عنوان «بخوان و حفظ کن» دانش آموزان را به
دنیای دلنشین و فریبای ادبیات فارسی فرا می‌خواند تا ضمن ایجاد التذاذ روحی، فضای
همخوانی و تقویت حافظه‌ی ایشان را نیز فراهم آورد.

آشنایی با شعر کهن و شعر نو، شناخت شعرای نامی ایران زمین، درک معنایی اشعار و تلطیف
علاقه دانش آموزان از اهداف عمده این بخش می‌باشد.

بعد از شعرخوانی، در پایان هر فصل، حکایتی زیبا، اندیشه‌ی پویای دانش آموزان را شادابی و
طراوت می‌بخشد و پاسخگویی به سوالات ادراکی «فهمش و سنجش» بینش و کنش ایشان را
به تصویر می‌کشد.

«بخوان و بیندیش» متن فرجامین هر فصل است که تقویت مهارت خواندن و موازنه بین متون
کهن و نو را در بر دارد.

در پایان هر درس، 3 بخش «خودارزیابی»، «یادآوری» و «کارگاه درس‌پژوهی» وجود دارد.
در قسمت خود ارزیابی با طرح سوالاتی، دانش آموزان به ارائه پاسخ شفاهی که برخاسته از تفکر
ایشان درباره‌ی محتوای درس می‌باشد، تشویق می‌شوند. تقویت مهارت سخن گفتن و فن بیان و
مشارکت در فعالیت‌های گروهی از اهداف این بخش برشمرده می‌شوند. این فعالیت، تعامل بین

معلم و دانش‌آموزان را وسعت بخشیده و ارزشیابی میزان درک دانش‌آموز از مطالب درس و خودارزیابی دانش‌آموز را ممکن می‌سازد. سوالات این بخش، گفتاری و شفاهی است و نیازی به نوشتن آنها نیست.

قسمت دوم تحت عنوان «پاداوری» مجال و فرصتی برای طرح مباحث دستوری و زبانی است که علاوه بر رشد و مهارت‌های زبانی، شناخت ساختمانی نحوی زبان فارسی و تفسیر واژه‌ها و تشریح عناصر زبانی را نیز برای دانش‌آموز در بر دارد. بخش انتهایی هر درس «کارگاه درس پژوهی» فعالیتی جذاب و فرصتی عالی برای ایجاد فضای نشاط در گروه است. تجسم بخشیدن به آموزه‌های درس، در محیط همدلی گروه اتفاق می‌افتد و دانش‌آموزان با تشریح مساعی، فرایند یادگیری خود را عمق می‌بخشند.

ب- کتاب مهارت‌های نوشتاری، که دارای بخش‌های زیر است:

- 1- فعالیت‌های متن درس: هدف از این فعالیت‌ها آشنایی بیشتر و تقویت و تعمیق فریند یاددهی یادگیری مبتنی بر آموزه‌های مستقیم درس است. آن چه در فارسی خوانده و شنیده اند در این بخش به نوشته تبدیل می‌کنند.
- 2- املا: این بخش به تقویت و شناخت دقیق تر ساخت نوشتاری، درست نویسی، تشخیص نماد‌های نوشتاری و همگون سازی آوا با شکل خطی نشانه و سرانجام کاربست آن‌ها می‌پردازد.
- 3- نگارش: در این بخش، از واژه آموزشی به واژه سازی، ترکیب سازی و تبدیل آن به عبارت و جمله می‌رسیم و پس از به کارگیری جمله به نوشته ی بلندتر یعنی بند یا پاراگراف نویسی رو می‌آوریم.
- 4- کارگاه نویسندگی: این قسمت با هدف فرصت سازی دقیق تر و سنجیده تر همراه با آموزش و بهره گیری از شگرد هایی برای پرورش ذهن و تفکر خلاق به هنگام نوشتن، سامان یافته است که خود به اجزای ریزتری بخش می‌شود:
 - آموزش یک نکته ی نگارشی
 - کاربست آن نکته ی نگارشی در نوشته
 - پرورش ذهن تحلیلی به کمک ضرب المثل
 - برداشت تحلیلی از محتوای فصل

ستایش

ای یاد تو بر دل و زبان ها

- اهداف آموزشی :
 - 1 آشنایی دانش آموز با تحمیدیه و اهمیت ستایش کردگار
 - 2 تلطیف روح دانش آموز
 - 3 حسن آغازی معنوی
 - 4 تقویت علاقه ی دانش آموزان به حمد و ستایش پروردگار
 - 5 توانایی در خواندن متن تحمیدیه
 - 6 بیان کاربرد تحمیدیه در زندگی خود
 - 7 توضیح مفاهیم تحمیدیه

- روش های پیشنهادی تدریس :
 - 1 همخوانی
 - 2 دکلمه خوانی
 - 3 بحث گروهی
- روش کاربردی بحث گروهی :

این روش گفت و گویی است سنجیده و منظم درباره ی موضوعی خاص که مورد علاقه ی مشترک شرکت کنندگان در بحث است. بر خلاف روش سخنرانی، در این روش فراگیران در فعالیت های آموزشی فعالانه شرکت می کنند و مسئولیت یادگیری را به عهده می گیرند. آن ها در ضمن مباحثه از اندیشه و نگرش های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی، دفاع می کنند. در این روش دانش آموزان باید توانایی سازمان دهی عقاید و دیدگاه های خود، تحمل انتقادات دیگران، چه درست و چه نادرست و ارزیابی نظرات مختلف را در ضمن بحث داشته باشند.

- اهداف روش بحث گروهی :
 - 1 ایجاد علاقه به بحث و پرورش تفکر انتقادی
 - 2 ایجاد توانایی اظهار نظر در جمع و تقویت انتقاد پذیری
 - 3 تقویت قدرت بیان واستدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم گیری
 - 4 تقویت قدرت رهبری در گروه و ایجاد رابطه ی مطلوب اجتماعی
- مراحل اجرا :

معلم برای استفاده مطلوب از این روش می بایست مراحل زیر را با نظارت مستقیم خود به اجرا درآورد.

- 1- گروه بندی دانش آموزان
- 2- اعلام موضوع موردنظر برای بحث گروهی مثال : "در این درس موضوع مورد نظر می تواند اهمیت ستایش در زندگی باشد"
- 3- دانش آموزان در گروه به مطالعه و اظهارنظر و بحث می پردازند.
- 4- از مباحث انجام شده نتیجه گیری می کنند.
- 5- معلم تیزهوش به پیگیری نتیجه ی بحث گروهی پرداخته و از انحراف بحث، بدون از دست دادن خط کلی، جلوگیری می کند و کنترل عمومی کلاس را به دست می گیرد.

• نکات مهم درس :

- 1- در سنت ادبی و فرهنگی کشور ما معمولاً هر کتابی با تحمیدیّه و ستایش خدای یکتا آغاز می شود. این گونه ستایش ها روح انسان را به سمت بندگی و اخلاص سوق می دهد و متن ستایش در قالب شعر، جلوه ی ذات الهی را بیش از پیش باشکوه می نمایاند. اعتقادات دینی ما، هر روح جست و جوگری را به تفکر درباره ی آفرینش و قدرت لایزال الهی فرا می خواند.
- 2- در بیت سوم شعر به "سیمرغ" اشاره شده است . سیمرغ جانوری است مشهور و افسانه ای که در ادبیات کهن ایران ایفای نقش می کند. سیمرغ در داستان ها و اشعار به تنهایی یا در کنار کلمات دیگری آورده شده است که هر کدام می تواند معانی متفاوتی داشته باشد. مانند : "سیمرغ آتشین" کنایه از "خورشید جهان افروز" یا "سیمرغ مشرق" که کنایه از "آفتاب" دارد. در این بیت سیمرغ در کنار پرندگان دیگری آورده شده است که به ستایش پروردگار توسط تمامی مخلوقات اشاره دارد.
- 3- در بیت سوم تناسب وجود دارد (سیمرغ و عقاب و باز و شاهین) مفهوم کامل تناسب یا مراعات نظیر در درس 9 (راز زندگی) توضیح داده شده است.
- 4- بیت سوم با شعر زیر از سعدی همسویی دارد.

دوش مرغی به صبح می نالید	عقل و صبرم ببرد و طاقت و هوش
یکی از دوستان مخلص را	مگر آواز من رسید به گوش
گفت باور نداشتم که تو را	بانک مرغی کند چنین مدهوش
گفتم این شرط آدمیت نیست	مرغ تسبیح گوی و من خاموش

محتوای این شعر به سوره ی اسراء، آیه ی 44 قرآن کریم اشاره دارد.
(باب دوم گلستان : در اخلاق پارسایان)

- بیشتر بدانیم :

احمد جام (معروف به ژنده پیل) :

شیخ الاسلام "احمد ابن ابوالحسن جامی نامقی ترشیزی" معروف به شیخ احمد جام، معروف به "ابونصر احمد ژنده پیل" از عارفان دوره سلجوقی بود.

وی از عارفان و صوفیان بنام قرن ششم هجری قمری است. زادگاه وی نامق از دیار "توشیز" یا "کاشمر" فعلی بوده و مدفن وی در تربت جام می باشد .

در جوانی تحولی روحی به او دست داد و به عرفان روی آورد . از مردم کناره گرفت و به مطالعه در قرآن و تفاسیر و تحقیق در حال عرفا پرداخت. آثار او به زبان فارسی هستند که می توان به موارد زیر اشاره نمود :

- رساله ی سمرقندیه
- سراج السائرین
- دیوان شعر احمد جام

آثار او شامل یک رساله، شش کتاب به نثر و یک دیوان شعر است.

- نمونه هایی از تحمیدیه :
 - هفت پیکر :
- ای جهان دیده بود خویش از تو هیچ بودی نبود پیش از تو
- در بدایت بدایت همه چیز در نهایت نهایت همه چیز
- مناجاتی از خواجه عبدالله انصاری :
- الهی، به نام تو زبان ها گویا شده، به نام تو جان ها شیدا شده، بیگانه آشنا شده، زشت ها زیبا شده، راه ها پیدا شده
- اسکندر نامه (اقبال نامه) :
- خرد هر کجا گنجی آرد پدید ز نام خدا سازد آن را کلید

• رسانه های کمک آموزشی :

- 1- فایل صوتی : خوانش متن شعر همراه با موسیقی (کتاب گویا)
- 2- آثار احمد جام به صورت کتاب الکترونیک

• ارزشیابی :

- ارزشیابی شفاهی :

در ارزشیابی نحوه ی تسلط بر خواندن شعر با القای حس درونی مد نظر قرار می گیرد.

درس اول :

برگ درختان سبز

اهداف آموزشی :

- 1- درک زیبایی های آفرینش در شعر سعدی
 - 2- شناخت زیبایی های آفرینش در نمونه های دیگری از متون ادبی
 - 3- توانایی خوانش شعر با لحن و آهنگ مناسب
 - 4- بیان مفاهیم کلیدی و اصلی شعر
 - 5- شناخت شاعر و آثار وی
- روش های پیشنهادی تدریس :

1- همیاری

2- روش بدیعه پردازی

• روش کاربردی بدیعه پردازی :

روش بدیعه پردازی (مقایسه ای) از روش های الگوی پردازش اطلاعات است . این الگو به وسیله "ویلیام گوردن" و دستیاران وی (1961) طراحی شده و شیوه ای لذت بخش برای پرورش تفکر خلاق است. عنصر اصلی در این روش استفاده از قیاس هاست که به وسیله ی آن، موضوعی معمولی و آشنا با شیوه ای نو بررسی و بیان می گردد. هدف از ارائه ی این روش کمک به شناخت فرآیند خلاقیت با به کارگیری آرایه هایی است که دانش آموزان با آن آشنا هستند و با به کار بستن این آرایه ها از نوشتن در قالب های معمولی پرهیز می کنند.

این روش معمولاً بر پنج مرحله بنا نهاده می شود ما در این طرح درس موضوع "بهار" از فصل آفرینش و زیبایی را در نظر گرفته ایم و از فراگیران خواسته ایم که آن را توصیف کنند. شرح توصیف آن ها از نظر شما خواهد گذشت :

مرحله ی اول، توصیف اولیّه :

در آغاز از فراگیران خواسته ایم که با جمله های زبانی به توصیف "بهار" اقدام کنند تعدادی از جمله ها را به انتخاب خود و فراگیران بر روی تابلو یادداشت کردیم. جمله هایی که بر روی تابلو نوشته شده بدین قرار بود :

• بهار فصل سرسبزی طبیعت است.

• بهار فصل نشاط است.

- بهار فصل شکفتن شکوفه هاست.
- بهار فصل پرواز پرندگان است.
- بهار شروعی دوباره است.

مرحله ی دوم ، قیاس تشبیه مستقیم :

در این مرحله از فراگیران پرسیده شد "شما بهار را به چه چیز، تشبیه می کنید و یا بهار را شبیه چه می دانید؟" در این زمان فراگیران تلاش کردند تا "بهار" را در خیال خود به پدیده های گوناگونی تشبیه کنند. بهترین تشبیهات را با انتخاب خود و فراگیران، بر روی تابلوی کلاس نوشتیم. تشبیهات انتخاب شده بدین قرار بود :

- بهار همانند طلوع دوباره ی زندگی است.
- بهار تولد دوباره ی زمین است.
- بهار همانند نو شدن لباس طبیعت است.
- بهار کودکی فصل هاست.
- بهار فریاد سبز طبیعت است.

مرحله ی سوم ، قیاس شخصی (تشخیص یا انسان انگاری) :

در این مرحله از فراگیران پرسیدیم : "شما اگر بهار بودید چه احساسی داشتید" و یا این که یکی از مناسب ترین تشبیهاتی را که در مرحله ی دوم می پسندید، انتخاب کنید و خود را به جای آن قرار دهید و احساس خود را بیان کنید. به فراگیران یادآوری کردیم که جمله هایی را بیان کنند که با جمله های مرحله ی قبل اختلاف داشته باشد. جمله هایی که برگزیده شد، بدین قرار بود :

- من با آمدنم زمین را بیدار کردم.
- من بارانی بی کران بر شکوفه ها و غنچه ها هستم.
- نام من بیانگر سرسبزی زمین است.
- من گیاهان را از دل زمین بیرون می آورم.
- وظیفه ی من سرسبزی دنیاست.

مرحله ی چهارم ، قیاس تضاد :

در این مرحله از فراگیران خواستیم که با مرور جمله های پیشین، واژه هایی را که با هم در تضاد هستند و یا مخالف هم هستند انتخاب کنند و با آن ها یک ترکیب یا جمله بسازند. (ما با ارائه ی نمونه هایی قابل فهم این مرحله را برای فراگیران ملموس کردیم مانند : دشمن دوست نما، فریاد بی صدا، صخره های آسمان و...) ترکیب ها و جمله هایی که انتخاب شدند، بر روی تابلو نوشته شد :

- تولّد پایان بخش
- بهار سرمای زمستان را به گرمایی دل پذیر تبدیل می کند.
- بهار طلوعی در تاریکی
- بهار جان دوباره ای بر طبیعت بی جان است.

مرحله ی پنجم ، توصیف خلاق :

در این مرحله فراگیران را به موضوع اصلی انشا که "بهار" است برگرداندیم و از آن ها خواستیم که با استفاده از جمله هایی که بر روی تخته نوشته شده است، موضوع را در قالب یک متن توصیفی، داستان خاطره و یا ... بیان کنند. به آن ها یادآوری کردیم که لازم نیست همه ی جمله ها یا ترکیب های نوشته شده را در انشای خود به کار برند بلکه با انتخاب برخی از آن ها و جمله های جدید خود که متناسب با موضوع انشاء است، تفکرات خود را بر روی کاغذ بیاورند. هم چنین یادآور شدیم که این کار می تواند فردی یا گروهی انجام گیرد. این مرحله همان حیطة ی "ترکیب" از حیطة های شش گانه ای است که "بلوم" در مطالعات خود بیان کرده است. آن چه در ادامه می خوانید یکی از انشاهایی می باشد که به قلم فراگیران نوشته شده است :

"بهار"

بهار شروعی دوباره است، بهار فصل شکفتن شکوفه هاست، فصلی پر از نشاط و سرسبزی طبیعت زیبا. فصلی که آواز پرندگان لاله های گوش را قلقلک می دهد. بهار همانند طلوع دوباره ی زندگی است. بهار کودکی فصل هاست و فریاد سبز طبیعت. بهار چون کودکی با نشاط لبخند را بر لب انسان می آورد. من فصلی هستم که در آن زمین لباس سبز بر تن می کند. نام من بیانگر سرسبزی زمین است.

من فصلی هستم که سرمای توان فرسای زمستان را به گرمای دلپذیر تبدیل می کنم. من جان دوباره ای بر طبیعت می بخشم. من فصل فراوانی نعمت های خدایم. با تولّد من سرما پایان می گیرد. در پایان چه خوب است که به سخن سعدی درباره ی بهار گوش دهیم:

بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار

خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار

نوشته ی : سید محمد تقی استاد، سبحان ترکشوند،
علی مجروح اسلام، آرمان حسین خانی

نکات مهم درس : پیام اصلی این درس ذکر و ستایش پرودگار توسط تمامی عناصر وارکان طبیعت است.

غزل : در لغت به معنی "حدیث عاشقی" است. در قرن ششم که قصیده در حال زوال بود "غزل" پا گرفت و در قرن هفتم رسماً قصیده را عقب راند و به اوج رسید. غزل بین 5 تا 10 بیت دارد و دو مصراع اولین بیت و مصراع دوم بقیه ی ابیات هم قافیه اند. غزل را می توان به شکل زیر تصویر کرد :

..... الف الف

..... ب ب

..... ج ج

موضوعات اصلی غزل بیان احساسات و ذکر معشوق و شکایت از بخت و روزگار است. البته موضوع غزل به این موضوعات محدود نمی شود و در ادب فارسی به غزل هایی بر می خوریم که شامل مطالب اخلاقی و حکیمانه هستند.

در غزل "معشوق" مهم است و در آخر شعر شاعر اسم خود را می آورد و با معشوق سخن می گوید و راز و نیاز می کند. این "معشوق" گاهی زمینی است اما پست و بازاری نیست و گاهی آسمانی است و عرفانی .

جمله : در زبان فارسی جمله، به سخنی گفته می شود که از نهاد و گزاره تشکیل شده است.

نهاد : به کلمه یا گروهی از کلمات گفته می شود که درباره ی آن خبری می دهیم.

گزاره : خبری است که درباره ی نهاد داده می شود نمونه : باد بهاری وزید.

نهاد _____ گزاره

موصوف و صفت : صفت کلمه ای است که درباره ی ویژگی های موصوف خود از قبیل کیفیت، کمیت، اندازه، نوع، رنگ و بو و ... توضیح می دهد. اسمی که با صفت می آید، موصوف نام دارد. موصوف یعنی وصف شده. مجموع صفت و موصوف را ترکیب وصفی می گویند. اسمی که موصوف باشد، چه مفرد و چه جمع، صفت آن همیشه مفرد می آید. "مرد نیک ← مردان نیک"

- گاهی یک موصوف بیش از یک صفت دارد. "آسمانِ آبی زیبا"
- گاهی برای چند موصوف تنها یک صفت می آید. "دست و پای توانا"

تخلّص " در غزلی که در درس اول کتاب آورده شده است، شاعر در بیت پایان نام خویش (سعدی) را آورده است تا خواننده بداند که شعر از آن اوست. به نام شعری شاعر "تخلّص" می گویند. تخلّص گاه در بیت های ماقبل آخر می آید. نمونه :

برطرف کوه و دشت روز طواف است و گشت

وقت بهاران گذشت، گفته ی **سعدی** بیار

- در بیت اول دو کلمه ی مرغزار و مرغ زار آورده شده است. مرغزار از (اسم + پسوند) ساخته شده است و کلمه ای مشتق می باشد مانند : چمن زار، لاله زار، گندم زار، اما در مصراع دوم مرغ زار یک ترکیب وصفی است که از (اسم + صفت) ساخته شده است. "زار" صفت و "مرغ" موصوف آن می باشد.

- توضیحات بیت هفتم :

بر طرف کوه و دشت، روز طواف است و گشت

وقت بهاران گذشت، گفته ی سعدی بیار

کلمه ی طواف به معنای گشت و گذار و گل گشت آمده است.

معنی بیت :

در چنین هنگامی که اوضاع و احوال مناسب و روزگار بهاری است. و همه جا خرم و سرسبز است، زمان را مغتنم شمار و با سخنان دلنشین سعدی، این ایام را خوش تر کن.

رسانه های کمک آموزشی :

- 1- فایل صوتی
- 2- کتاب الکترونیک
- 3- کتاب بوستان و گلستان و غزلیات سعدی
- 4- فیلم مستند (آموزشی)
- 5- آلبوم عکس

ارزشیابی :

ارزشیابی شفاهی: خوانش صحیح شعر با لحن و آهنگ مناسب.

- بیان مفاهیم مهم هر بیت
- بیان پیام اصلی شعر

ارزشیابی کتبی : املاي کلمات

درس دوم:

" به تو می اندیشم "

• اهداف آموزشی :

- 1- درک زیبایی خلقت و نعمت های الهی
- 2- خوانش صحیح و روان شعر
- 3- درک و دریافت نعمت های الهی در محیط پیرامون
- 4- درک پیام شعر

• روش های پیشنهادی تدریس :

- 1- دکلمه خوانی
- 2- گردش علمی
- روش کاربردی گردش علمی :
- 1- گروه بندی فراگیران
- 2- تعیین محل برگزاری گردش علمی
- 3- اخذ مجوز و هماهنگی با امور اداری و رضایت نامه ی اولیا
- 4- اعزام به محل و بهره گیری از شرایط فیزیکی در تبیین اهداف درس
- دانش علمی در خصوص روش گردش علمی :

هر گونه فعالیت آموزشی خارج از کلاس درس "گردش علمی" نام دارد. چون تعلیم دانش آموزان بیشتر بر اساس جلب توجه و تحریک حس کنجکاوی آنهاست پس گردش علمی این اصل را به نحو مطلوبی میسر می سازد. توجه به حس مسئولیت پذیری در دانش آموزان، شرایط سرپرستی و ارتباط دادن گردش علمی با این درس که یکی از اهداف آن درک و دریافت نعمات الهی در محیط پیرامون است، و هم چنین ارتباط دادن منطقی درس با سایر دروس می بایست مد نظر قرار گیرد. در این درس استفاده از روش تدریس گردش علمی روزانه، بسیار مفید و کاربردی است.

• نکات مهم درس :

- قید : کلمه یا گروهی از کلمات است که در جمله جنبه ی توضیحی دارد و فعل جمله به آن نیازمند نیست قید را می توان از جمله حذف کرد. نمونه : "احتمالا معلم به مدرسه خواهد آمد" در این جمله "احتمالا" و "به مدرسه" قید هستند. با حذف این اجزا معنی جمله تغییر نمی کند : "معلم خواهد آمد." قید از نظر معنی و مفهوم انواعی دارد. از جمله : قید زمان، قید مکان، قید پرسش و ...

- **قید زمان** : قیدهایی که زمان انجام شدن فعل را توضیح می دهند. "امروز در مدرسه جشن گرفتیم"
- **قید مکان** : به مکان و جهت اشاره دارد و جای انجام دادن فعل را توضیح می دهد. "او عقب اتومبیل نشسته بود"
- **قید پرسش** : از فعل جمله سوال می کنند مانند : آیا، چرا، کی و ... "آیا حال پدربزرگ خوب است؟"
- **توصیف** : یکی از رایج ترین راه های پرورش مطلب است که در انواع نوشته های علمی و ادبی کاربرد دارد. در هر وصفی به گنجینه ای از واژگان متناسب نیازمندیم. علاوه بر این، استفاده درست از هر گونه صفت، فعل و قید مناسب برای توصیف دیده ها و شنیده ها ضروری است. نوشتن تمام جزئیات در توصیف لازم نیست بلکه باید به آن دسته از جزئیات پرداخته شود که به روشن شدن مقصود کمک می کند. علاوه بر موارد فوق، عنصر خیال نیز در توصیف، نقش اساسی ایفا می کند. داشتن دید ظریف و موشکافانه یا به عبارتی داشتن هنر مشاهده، نویسنده را در توصیف خوب یاری می کند.
- **متضاد** : واژه های متضاد یا مخالف، کلماتی هستند که از نظر معنایی با هم **ناسازی** دارند. یک واژه بسته به موقعیت و بافت زبانی ممکن است دارای کلمات متضاد، متفاوت و متنوعی باشد مانند : شب \neq روز کوتاه \neq بلند
- گاهی اوقات شاعر با تکرار برخی کلمات موجب زیبایی سخن می گردد از جمله می توان به "نه به ابر، نه به آب، نه به برگ، نه به این آبی آرام بلند و..." در شعر به تو می اندیشم" اشاره نمود.

- در مصراع "نبض پاینده ی هستی را در گندم زار" شاعر به
- مصراع "گردش رنگ و طراوت را در گونه ی گل" بمنظور شاعر
- در مصراع "رقص عطر گل یخ را با باد" بهره گیری از موسیقی کلام موجب زیبایی شعر می گردد.

شرح حال مشیری :

فریدون مشیری در سی ام شهریور 1305 در تهران به دنیا آمد. وی سال های اول و دوم تحصیلات ابتدایی را در تهران به پایان رساند و سپس به علت مأموریت اداری پدرش به مشهد رفت و بعد از چند سال دوباره به تهران بازگشت و سه سال اول دبیرستان را در دارالفنون گذراند و آن گاه به دبیرستان ادیب رفت. همزمان با تحصیل در سال آخر دبیرستان در اداره ی

پست و تلگراف مشغول به کار شد. سپس در آموزشگاه فنی وزارت پست و تلگراف مشغول تحصیل گردید. روزها به کار می پرداخت و شب ها به تحصیل ادامه می داد. از همان زمان به مطبوعات روی آورد و در روزنامه ها و مجلات کارهایی از قبیل خبرنگاری و نویسندگی را به عهده گرفت. از سال 1332 تا 1351 مسئول صفحه ی شعر و ادب مجله ی روشنفکر بود. در همان سال ها با مجله ی سخن به سردبیری دکتر پرویز ناتل خانلری همکاری داشت. مشیری سرودن شعر را از نوجوانی و پانزده سالگی شروع کرد. اولین مجموعه ی شعرش در سال 1334 با نام " تشنه ی طوفان " در 28 سالگی اش به چاپ رسید. معروف ترین اثر وی شعر "کوچه" در سال 1339 در مجله ی روشنفکر چاپ شد. مشیری پس از سال ها تحمل بیماری در سوم آبان ماه 1379 در سن 74 سالگی در تهران درگذشت.

شعر "عقاب" "ناصر خسرو"

روزی ز سر سنگ عقابی به هوا خواست
وندرب طلب طعمه پر و بال بیاراست
بر راستی بال نظر کرد و چنین گفت
امروز همه ملک جهان زیر پر ماست
بر اوج چو پرواز کنم از نظر تیز
می بینم اگر ذره ای اندر ته دریاست
گر بر سر خاشاک یکی پشه بجنبد
جنبیدن آن پشه عیان در نظر ماست
بسیار منی کرد و ز تقدیر نترسید
بنگر که از این چرخ جفاییشه چه برخاست
ناگه ز کمین گاه یکی سخت کمانی
تیری ز قضا و قدر انداخت بر او راست
بر بال عقاب آمد آن تیر جگر سوز
وز عرش مراورا به سوی خاک فرو کاست
بر خاک بیفتاد و بغلتید چو ماهی
بگشود پر خویش سپس از چپ و از راست
گفتا: عجب است این که ز چوبی و ز آهن
این تیزی و تندی و پریدن ز کجا خاست؟
بر تیر نظر کرد و پر خویش بر او دید
گفتا: ز که نالیم که از ماست که برماست!

حجت تو منی را ز سر خویش برون کن
بنگر به عقابی که منی کرد و چه ها خاست
ضرب المثل آمده در بخش کارگاه نویسندگی برگرفته از شعر عقاب ناصر خسرو است که متن
کامل شعر ذکر گردید . مصداق این ضرب المثل دوری از غرور و تکبر است که به زیبایی در
قالب شعر بیان شده است .

• رسانه های کمک آموزشی :

- 1- فایل صوتی
- 2- کتاب الکترونیک (آثار مشیری)

• ارزشیابی :

شفاهی، توجه به خوانش صحیح شعر، تلفظ صحیح کلمات و آهنگ و لحن مناسب

درس سوم: داستان من و شما

• اهداف آموزشی:

- 1-پرورش احساس مسئولیت دانش آموزان درقبال زبان فارسی
- 2-آشنایی بانقش زبان فارسی
- 3-قرارگرفتن درجریان سیرتاریخی زبان فارسی
- 4-درک توانمندی های زبان فارسی به عنوان زبان معیار
- 5-علاقمندی به زبان فارسی وپاسداری از آن
- 6-کسب مهارت وتوانایی درخواندن متون مختلف نظم ونثرفارسی

• روش های پیشنهادی تدریس:

- 1-روشن سازی طرزتلقی
 - 2-همیاری
 - 3-بحث وگفت و گو
 - 4-الگوی تفکرانتقادی
- الگوی تفکرانتقادی:

بررسی نگرش وعملکرد فارغ التحصیلان(برون داده های آموزش وپرورش)نشان می دهدکه آنان برخی مهارت های لازم راندارند ازجمله می توان به موارد زیر اشاره کرد: استدلال،توانایی ربط دادن موضوعات،تفکرانتقادی،استنباط.

یکی ازاهداف مهمّ تعلیم وتربیت،پرورش راه های تفکرانتقادی است.درس هایی ازقبیل زبان وادبیات فارسی بایدبه گونه ای آموخته شود که روحیه ی انتقاد پذیری ونقدوبررسی وتحقیق رادردانش آموزان تقویت کند.

ضروری است معلّمان ودانش آموزان اطلاعات ومهارت هاوحتی نگرش های مثبت رالزطریق تفکرواستدلال کسب کنند.

آموزش تفکرانتقادی ایجادعمدی یک حالت عدم تعادل است تادانش آموزان بتوانندفرآیندهای فکری خودراتعویض واصلاح یادوباره بسازند.آموزش تفکرانتقادی بایدطوری ایجادورفع شودکه دانش آموزانی بارغبت وعلاقه درآن شرکت کنند.

این روش هنگامی که بحث های اساسی درکلاس زبان وادبیات فارسی پیش می آیدبه دانش آموزان فرصت پرسشگری می دهد.

برای درگیر شدن دانش آموزان درفعالیت های مربوط به تفکرانتقادی وتعمّق درمفاهیم باید:

- 1-کلاس رابایک مسأله یابحث آغازکنیم.

- 2- برای ترغیب دانش آموزان به تفکر و تعمق، از سکوت استفاده کنیم.
- 3- فضای کلاسی طوری آماده شود که موجب کنش متقابل گردد.
- 4- در صورت امکان تمام وقت به این کار اختصاص داده شود (دادن زمان مناسب برای اجرای فعالیت)
- 5- محیط کلاس را برای پذیرش همه ی دانش آموزان مهیا کنیم.

نکات مهم درس:

1- **زبان و خط:** زبان را می توان یکی از توانایی های ذهن انسان و گفتار را، نمود آوایی آن دانست. بدون شک هنگامی هم که در حال فکر کردن هستیم، از زبان بهره می جوئیم. زبان و گفتار، ریشه در ذات و طبیعت انسان دارد. اما ریشه ی خط و نوشتار را باید در اجتماع و فرهنگ جست و جو نمود.

هدف از کاربرد زبان، برقراری روابط اجتماعی و پیوند میان انسان هاست و هدف از ابداع و کاربرد خط، تبدیل افکار و اندیشه ها و گفتار به نوشتار است. به بیانی دیگر خط صورت مکتوب زبان است. از آن جاکه خط در تأمین و حفظ پیوستگی فرهنگی مانع اساسی ایفای کند، لازم است در نوشتن کلمات از روش هایی استفاده کنیم که منجر به تغییر چهره ی خط فارسی نشود.

2- **واژه:** یکی از واحدهای زبانی «واژه» یا کلمه است. واژه واحد آوایی مرگبی است است که از ترکیب یک یا چند تکواژ حاصل می شود.

3- **تکواژ:** عبارت است از کوچک ترین واحد با معنای نقش دار که از تجزیه ی واژه به دست می آید. مانند واژه ی «کتابچه» که از دو تکواژ «کتاب» و «چه» به وجود آمده است.

4- **مترادف:** در زبان فارسی دو کلمه در صورتی با هم، هم معنی یا مترادف هستند که اگر یکی را به جای دیگری در جمله قرار دهیم، معنای جمله تغییر محسوسی نداشته باشد. توجه به این نکته ضروری است که هیچ دو واژه ای به صورت مطلق مترادف نیستند؛ بلکه هم معنی بودن مسأله ای نسبی است. به زبان دیگر آن چه تعیین کننده ی هم معنی بودن دو کلمه می باشد، قرار گرفتن آن ها در جمله است. گاهی دو کلمه در ظاهر مترادف به نظر می رسند در حالی که قرار گرفتن هریک در جمله به جای دیگری باعث تغییر معنا و بار معنایی جمله می شود.

5- کلمات دواملایی:

در اصول دستور خط فارسی، در مورد کلمات دواملایی (پیوسته و جدانویسی) گرایش بیشتری جدانویسی وجود دارد. زیرا این شیوه با گرایش روز خط فارسی هم سویی بیشتری

دارد و از سوی دیگر آموزش آن به نوآموزان آسان ترمی باشد. در مورد کلمات دواملائی مانند (دست مزد - دستمزد)، (کتابخانه - کتاب خانه) هر دو صورت آن صحیح می باشد.

• ضرب المثل:

در زبان فارسی گاهی جملات، عبارت یا اشعاری را به کار می بریم که در بردارنده ی نکته یا لطیفه یا پندی است که در میان مردم رایج می گردد. مثال زیربیتی است که تمام آن به ویژه مصراع اول آن ضرب المثل است.

نگردد شاخک بی بن برومند ز تو سعی و عمل باید زمن پند

• عناصر تهدید کننده ی زبان فارسی:

الف) ورود واژگان و ساختار نحوی زبان های دیگر به زبان فارسی
ب) ترجمه ی شتاب زده، سطحی و بدون شناخت زبان
پ) فقدان معادل ها (برابرنهادهای فارسی برای واژگان بیگانه)
ت) بی رغبتی و بی توجهی به فرهنگ، زبان و ادبیات گذشته
ث) غفلت از طرح و انتقال فرهنگ و زبان فارسی به دیگر کشورها
و) فراموشی خط فارسی به عنوان جامه ی فاخر زبان فارسی

• بیشتر بدانیم:

دکتر فریدون اکبری شلدره، دکترای زبان و ادبیات فارسی، مؤلف کتاب های درسی

• رسانه های آموزشی:

1- فایل صوتی: خوانش صحیح متن درس (تأکیدها - مکث های بجا)
2- واژه نامه ی الکترونیکی: کلمات دواملائی - کلمات جدید درس همراه با معنی
3- نرم افزارهای تعاملی: برای آموزش و تمرین کلمات مترادف، هم خانواده، نشانه های جمع فارسی، صفت و ...

4- فیلم کوتاهی درباره ی تاریخ تطوّر زبان فارسی از زبان یک شخصیت کارتونی

5- آلبوم عکس از خطوط باستانی و امروزی

6- پوسترهایی از نمونه های خوشنویسی با خطوط مختلف

• ارزشیابی:

- شفاهی: توجه به روان خوانی متن درس، تلفظ صحیح واژه ها، درک معانی و مفهوم واژه ها

- کتبی: کاربرد صحیح واژه ها در متون نوشتاری

• منابع بیشتر برای مطالعه:

-درس املاوشیوه نامه ی تصیح آن، دکتر حسین داودی، انتشارات مدرسه،
چاپ سوم 1384.

-فرهنگ املائی خطّ فارسی، دکتر علی اشرف صادقی، زهرازندی مقدم ، فرهنگستان
زبان و ادب فارسی ، تهران، 1385.

-روش های نوین یاددهی-یادگیری و کاربرد آن هادرا آموزش دکتر اکبری، فریدون،
دکتر قاسم پورمقدم، حسین، نشر فرتاب، تهران 1388.

درس چهارم : هفت خان

اهداف آموزشی :

- 1- آشنایی با فردوسی شاعر بزرگ و حماسی
- 2- آشنایی با ادبیات حماسی فارسی
- 3- ایجاد روحیه ی پایداری و ایستادگی در برابر مشکلات
- 4- ایجاد نگرش مثبت میهن پرستی و اعتقادات ملی
- 5- تقویت تفکر انتقادی و پیدا کردن روش های حلّ مسأله

روش تدریس پیشنهادی :

- روش ایفای نقش

الگوی یاد دهی - یادگیری :

- الگوی آموزشی پیش سازمان دهنده :

اساس این الگو را نظریه ی معنی دار آزوبل تشکیل می دهد. در این الگو ساخت شناختی و تغییراتی که در اثر یادگیری در آن صورت می گیرد، زیر مبنای اصلی یادگیری به شمار می رود. منظور از ساخت شناختی ، مجموعه ی اطلاعات ، مفاهیم ، اصول و تعمیم های سازمان یافته ای است که دانش آموز قبلاً آموخته است.

- اهداف کلی الگوی آموزشی پیش سازمان دهنده :

- 1- معلم اهداف ، مفاهیم و اصول جدیدتری را به دانش آموز بشناساند.
- 2- معلم یادگیری معنی دار را با پیوند دانش ها ، مهارت ها و نگرش های تازه با ساخت شناختی فرد ایجاد کند.
- 3- معلم الگوی پیش سازمان دهنده را برای تقویت ، تثبیت و تعمیق ساخت شناختی دانش آموزان تدوین کند.

نکته ی مهم : پیش سازمان دهنده ها یک عبارت خلاصه از درس جدید نیست بلکه خود مطلبی جدید و کلی تر از درس است.

روش اجرا :

1) ارائه ی پیش سازمان دهنده :

الف (معلم پیش سازمان دهنده را که مطالب کلی تر است ارائه می دهد. مثلا درباره ی ادبیات حماسی ایران و چگونگی پیدایش آن مطالبی کلی بیان می کند.

ب (اهداف درس و انتظارات آموزشی را تشریح و توصیف می کند.

پ (اطلاعات قبلی دانش آموزان را برای فهم بهتر مطالب جدید بر می انگیزد.

2) ارائه ی مطالب و مفاهیم درس جدید :

الف (معلم مفاهیم و اطلاعات درس را به مثابه ی یک نمونه از ادبیات حماسی توضیح می دهد.

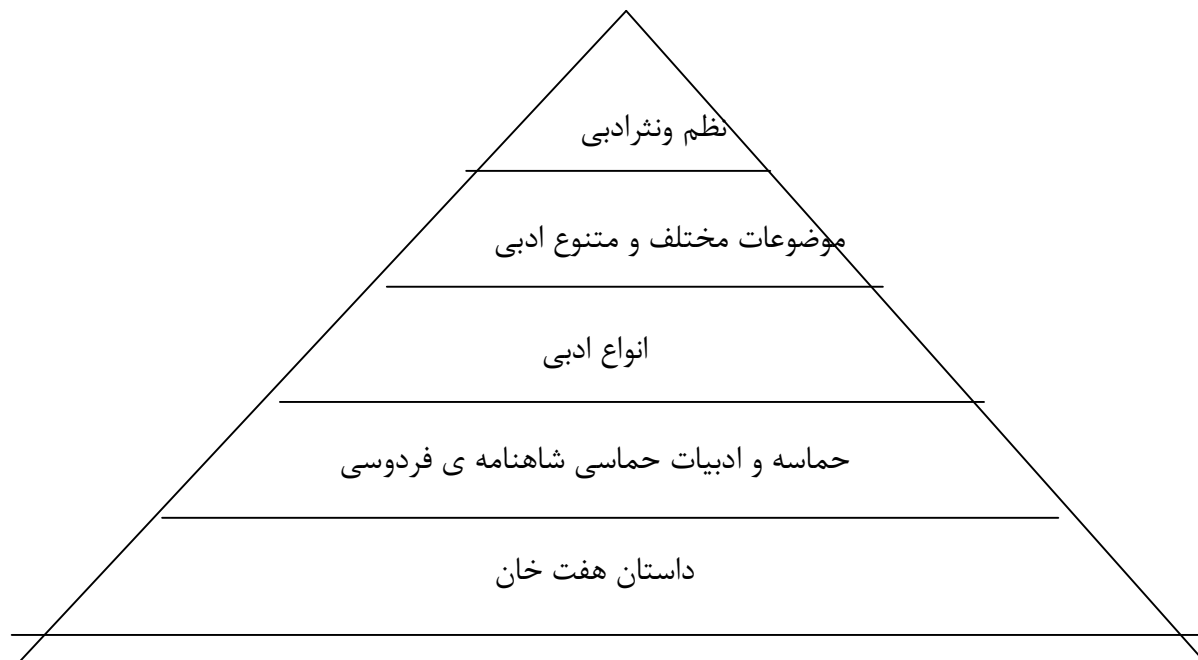
ب (در این مرحله استفاده از روش های ایفای نقش ، نمایش فیلم و انیمیشن ، قرائت اشعاری از فردوسی و بحث و گفت و گو قابل استفاده است.

پ) نکته ی مهم این که معلم متن درس را به صورت تصویری کلی عرضه کند تا دانش آموزان ارتباط آن را با پیش سازمان دهنده به خوبی احساس کنند.

3) تحکیم ساخت شناختی با ارائه ی مثال :

- معلم مثال ها و شواهد دیگری از اشعار فردوسی را می خواند تا آن چه در پیش سازمان دهنده معرفی گردید به خوبی در ساخت شناختی دانش آموز سازمان دهی شود.

در این الگو ، مفاهیم کلی و مجرد و گسترده در سطوح بالاتر و مفاهیم جزئی تر و عینی تر در سطوح پایین تر قرار می گیرند. اگر ساخت شناختی دانش آموز و ساختار درس زبان و ادبیات فارسی را به شکل یک هرم تصوّر کنیم شکل زیر را می توان برای درس هفت خان رسم نمود.

معلم به منظور تقویت ساخت شناختی دانش آموز می تواند فعالیت‌های زیر را انجام دهد :

- 1- مطالب کلی را همواره به مثابه پیش سازمان دهنده عرضه کند.
- 2- از دانش آموز بخواهد تا ویژگی های اصلی درس جدید را بیان کند.
- 3- اصطلاحات و توضیحات جدید را به طور دقیق و روشن بیان کند.
- 4- از آنان بخواهد که چگونگی ارتباط مطالب جدید را با ساخت شناختی خود بیان کند.
- 5- از آنان بخواهد که مثال ها و نمونه های دیگری برای مفاهیم درس ارائه دهند.
- 6- از آنان بخواهد که مطالب و مفاهیم درس را با واژگان خود بیان کنند.

نکات مهم درس :

پیام کلی درس : حفظ و تقویت روحیه ی حماسی و پهلوانی در برابر دشواری ها

حماسه : حماسه در لغت به معنای دلاوری و شجاعت آمده است. در اصطلاح عبارت است از : آثار منظوم و منثوری که از دلاوری ها و رشادت های مردان بزرگ در میدان کارزار حکایت نماید. به عبارت دیگر حماسه ، آثاری است که بر اعمال پهلوانی ، مردانگی ، افتخارات و بزرگی های یک قوم یا یک فرد مبتنی باشد. حماسه را به لحاظ موضوع به چهار نوع می توان تقسیم نمود :

- 1- حماسه ی اساطیری:** به حماسه هایی گفته می شود که بر مبنای اساطیر در زمان ما قبل تاریخ شکل گرفته باشد مانند گیل گمیش و بخش نخست شاهنامه ی فردوسی.
- 2- حماسه ی پهلوانی:** اساس آن را پهلوانی تشکیل می دهد. مانند داستان رستم در شاهنامه و ظفر نامه ی حمدالله مستوفی.
- 3- حماسه ی دینی:** عبارت است از حماسه ای که موضوع مرکزی آن را دین تشکیل داده باشد و قهرمانان با رعایت اصول دینی به نبرد برخاسته باشند مانند: خاوران نامه ی ابن حسام.
- 4- حماسه ی عرفانی:** در این نوع از حماسه ، داستان مطابق موضوعات عرفانی شکل می یابد مانند: تذکره الاولیا ، منطق الطیر.

برای حماسه ویژگی های زیادی بر شمرده اند از آن جمله می توان به جنگاوری ، وجود جهان پهلوان ، عنصر نیرومند ذهنی و خارق العاده بودن اعمال قهرمانان اشاره نمود.

درس هفت خان به لحاظ محتوایی و ویژگی، در گروه حماسه ی پهلوانی قرار می گیرد.

ساده نویسی:

وظیفه ی نخست نویسنده ، ساده و مفهوم نوشتن است. بنابراین باید سادگی و روانی را طبیعی ترین اصل زیبا نویسی شمرد. از هزاران شاعر و نویسنده ای که در زبان فارسی اثر آفرینی کرده اند ، نام و آثار کسانی بیشتر در یادها مانده است که هنگام نوشتن یا سرودن ، سادگی را ترجیح داده اند. از جمله می توان به آثار سعدی و مولوی اشاره نمود.

ساده نویسی نیاز به زمینه های ذهنی و عوامل فنی دارد.

- زمینه های ذهنی مانند: الف) اهتمام و اعتقاد به فضیلت سادگی در نوشتار

ب) پختگی و شفافیت مطلب در ذهن نویسنده

پ) مدیریت اطلاعات (ت) پرهیز از تقلید

-عوامل فنی مانند:

الف) نزدیکی اجزای اصلی جمله به یک دیگر

ب) استفاده از کلمات مأنوس

پ) کوتاه نویسی: (جملات هر چه کوتاه تر باشد فهم آن ها ، آسان تر است.)

ت) استفاده از افعال مناسب

• **تمرین دوم فعالیت متن درس هفت خان** اشاره به ساده نویسی جملات دارد.

- رستم در خشم می آید. (رستم خشمگین می شود.)

- رستم به تنگ می آید. (رستم عصبانی می شود.)

- **کنایه** : کنایه پوشیده سخن گفتن درباره ی امری با بیان نشانه ، نمونه یا دلیل آن امر است.
کنایه سبب درنگ خواننده می شود ، ذهن او را به تلاش و می دارد و حالات را برای او محسوس می سازد.
فتاد از پای ، کرد ، از عجز فریاد زشاخی مادرش آواز در داد.
در بیت بالا ، «فتاد از پای» کنایه از ناتوانی است.

- **مبالغه :**

مبالغه در لغت به معنای به نهایت رساندن و غلو کردن یا بزرگ نمایی در چیزی است.
و در اصطلاح ، مبالغه آن است که نویسنده برای تزیین کلام خود ، در وصف چیزی بزرگ نمایی کند.

از نمونه های مبالغه می توان به موارد زیر اشاره نمود.

زسم ستوران در آن پهن دشت زمین شد شش و آسمان گشت هشت (فردوسی)
همی بکشتی تا در عدو نماند شجاع همی بدادی تا در ولی نماند فقیر (رودکی)

- **بازنویسی :**

بازنویسی یعنی ایجاد تغییراتی در یک نوشته یا متن ادبی گذشته با حفظ محتوا و پیام آن.
وقتی متنی بازنویسی می شود ، زبان نوشته امروزی ، ساده و قابل فهم می گردد. مطالب نوشته به کمک توصیف چهره ها ، صحنه ها و حالات پرورنده می شود. هم چنین رویدادها بازسازی شده و تجسم می یابند.

در بازنویسی توجه به چند نکته ضروری است :

- پیام های اصیل و ارزشمند و اندیشه های والای اخلاقی ، اجتماعی ، عرفانی و انسانی حفظ و منتقل شود.

- متون از میان آثار با ارزش ادب گذشته انتخاب گردد.

- مأخذ دقیق متن باز نوشته ذکر شود.

- در نقل محتوا و پیام ، امانت رعایت شود و در صورت امکان ، پیام های امروزی در آن گنجانده شود.

- ضرب المثل «**نوش دار و پس از مرگ سهراب**» به چاره جویی و علاج واقعه بعد از وقوع اشاره می کند. اگر کار یا کمکی در زمان لازم انجام نشود و پس از این که کار از کار گذشت درصدد کمک یا اصلاح باشیم، از این ضرب المثل استفاده می کنیم.

• رسانه های کمک آموزشی :

- فایل صوتی خوانش متن درس
- نقالی هایی از شاهنامه
- فیلم آموزشی - انیمشن
- نرم افزارهای تعاملی
- فلش کارت

ارزشیابی :

شفاهی : خواندن صحیح ، روان و پرشور متن درس

کتبی : نوشتی املاي صحیح کلمات نثر

تسلط بر انجام تمرین های درس و برگه های ارزشیابی

بخوان و بیندیش :

- خرگوش باهوش : این داستان نمونه ای از داستان های آمده در کتاب کلیله و دمنه ترجمه ی نصر الله منشی است. هدف این داستان نشان دادن اهمّیت تفکّر ، ایستادگی و پایداری در برابر سختی ها و ناملايمات و استفاده از روش های حلّ مسأله جهت مقابله با سختی هاست.

• **اهداف آموزشی :**

- 1- آشنایی با جایگاه رفیع شهدا در حفظ ارزش های انقلاب اسلامی
- 2- درک نقش شهدا در تداوم انقلاب اسلامی
- 3- توانایی خواندن شعر ، با لحن و آهنگ مناسب
- 4- آشنایی با نمونه ای از شعر نو

• **روش های تدریس پیشنهادی :**

- دکلمه خوانی
- بحث و گفت و گو
- روش تدریس مبتنی بر بیان فکر

• **روش تدریس مبتنی بر بیان فکر:**

این روش دو بعد اساسی دارد: شناختی و اجتماعی . دانش آموزان به صورت انفرادی و گاه به صورت گروهی به بیان فکر می پردازند و سعی می کنند دیگران را هم از آن چه در ذهنشان می گذرد آگاه سازند. در این دو بعد دانش آموزان هم از نظر فکری و هم از لحاظ اجتماعی پرورده می شوند.

برای این که معلمان بتوانند از روش بیان فکر بهره گیرند انتظار می رود دو قاعده ی اساسی را در مدیریت کلاس درس بپذیرند.

1) ممکن است سر و صدای زیادی در کلاس ایجاد شود ولی نتیجه ی آن می تواند فعالیت سازنده باشد.

2) اگر دانش آموزان اجازه داشته باشند دیدگاه های خود را ابراز کنند قادر خواهند بود به سؤال های بسیار زیادی پاسخ دهند.

- **مراحل اجرای روش تدریس مبتنی بر بیان فکر:**

1) تشخیص مسأله :

در این مرحله تلاش می کنیم به دانش آموزان کمک شود تا موضوع قابل فکر کردن را مشخص کنند ، منظور ایجاد احساس در یاد گیرنده است «موضوعی که پیش رو دارم مربوط به خودم است نه آن که از بیرون ، کسی آن را به من تحمیل کرده باشد.»

2) شیوه ی حلّ مسأله :

در این مرحله یاد گیرنده را تحریک می کنیم از خود این سؤال را بپرسد: به چه شکلی می توانم مسأله را حل کنم؟! در جلسه ای که آنان را برای بیان فکر آماده می کنیم می توانیم راه حلّی را از جانب خودمان ارائه دهیم.

3) استفاده از طرح در عمل :

در مرحله ی حاضر ، سعی می کنیم به این سؤال پاسخ دهیم که «آیا از طرح خود استفاده می کنیم؟!» به واقع این سؤال ، اگر پاسخی داشته باشد ، گونه ای بازخورد برای یادگیرنده تدارک می بیند. دریافت چنین بازخوردی ، اهمیتی به اندازه ی ارزشیابی درونی و بیرونی دارد. افزون بر این ، پرسش و پاسخ گویی به این سؤال ، گونه ای آگاهی فراشناختی به بار می آورد.

4) ارزشیابی از عملکرد :

برای این کار باید برگشت و نگاهی به عقب انداخت. منظور این است که فرایند حل مسأله مورد بازنگری قرار گرفته و عملیات از نظر کیفی و کمی مورد ارزشیابی قرار گیرد.

نکات مهم درس :

- مفهوم و پیام کلی درس آشنایی با مفاهیم و جایگاه شهدا در فرهنگ و زبان و ادب فارسی است .
- تشبیه : تعریف کامل تشبیه در درس دوازدهم آمده است.
- در این شعر ، شاعر ، شهدا را به خورشید ، شقایق سرخ ، چراغی در خانه ، داستانی پر از حادثه و زیبایی و نمره ی بیست تشبیه کرده است.
- **جان بخشی** : مفهوم جان بخشی در درس نهم به تفصیل بیان شده است.
- در کارگاه درس پژوهی این درس از دانش آموزان خواسته شده است که به «خوبی» و «بدی» جان بخشی کنند.
- در تمرین سوم بخش نگارش ، از فراگیران خواسته شده است که با استفاده از کلمات بدون نقطه یک بند بنویسند. این تمرین به مهارت تفکر و خلاقیت دانش آموزان در به کارگیری کلمات ، توجه دارد.
- برای آشنایی بیشتر دانش آموزان می توان از متون بدون نقطه ای که به آن ها اشاره می شود ، استفاده کرد :

1- خطبه ی بدون نقطه ی حضرت علی (ع)

2- در زمان ناصرالدین شاه رعیتی ، به نام میرزا محمد الویری به احمد خان امیر حسینی سیف الممالک (فرمانده ی فوج قاهر خلیج) ، نامه ای با استفاده از حروف بی نقطه ی الفبای فارسی می نویسد. این نوشته در نوع خود از شاهکارهای ادب زبان فارسی به شمار می آید.

3- شعر بدون نقطه ی زیر که در مدح امام زمان (عج) سروده شده است.

سرو سهی که سرور و سالار آمده

سر کرده و سر آمد و سردار آمده

دلدار ماهروی که دارد دل همه

در دامگاه طره ی طرار آمده
مولای کلّ و مصلح عالم امام عصر (عج)
هادی راه مردم احرار آمده
(نصرت ... بیگی در باغی)

تمرین دوم بخش املا:

کلمات عربی مختوم به «ی» با تلفظ «آ» (1):

در مورد املا ی این کلمات تابع املا ی رایج در فارسی هستیم. یعنی اگر املا ی رایج کلمه در زبان فارسی به «ا» ختم شود ، ما همان را بر می گزینیم. مانند: مصفاً ، مرتباً ، اعلا . اگر کلمه ای با «ی» بیشتر رایج بوده است همان املا انتخاب شده است مانند حتی . کلماتی که فقط با «ی» نوشته می شوند مانند: عیسی ، موسی ، المثنی نیز به این صورت حفظ شده اند.

در بعضی موارد هم دو املا ی رایج پذیرفته شده است مانند طوبی / طوبا - محتوی / محتوا.

• پاراگراف یا بند (2):

- بند شامل تعدادی جمله است که یک ایده ی اصلی را شرح و پرورش می دهد. ایده ی اصلی معمولاً در جمله ای به نام جمله موضوع ذکر می گردد. هر جمله در یک بند (پاراگراف) بایستی به پرورش جمله ی موضوع کمک کند. بند اصلی ترین جز یک انشا است. بند نویسی انواع مختلفی دارد که می توان به موارد زیر اشاره نمود:

1- بند روایتی 2- بند توصیفی 3- بند تعریفی

بیشتر بدانیم :

• سلمان هراتی :

سلمان هراتی در سال 1338 در روستای مرزدشت تنکابن مازندران در خانواده ای مذهبی متولد شد. درس های ابتدایی تا پایان دوران متوسطه را در زادگاهش خواند. سپس در دانشسرای راهنمایی تحصیلی پذیرفته شد و پس از دو سال در رشته ی هنر، مدرک فوق دیپلم اخذ کرد. وی پس از پایان تحصیلات در یکی از مدارس روستاهای دور لنگرود مشغول تدریس شد. تخلص او در اشعارش «آذرباد» بود و در شعرهایش می توانیم تاثیر از سهراب سپهری و فروغ فرخزاد را ببینیم او حتی یکی از شعرهایش را تقدیم به سهراب سپهری کرده بود دوستی او با سیدحسن حسینی و قیصر امین پور زبانزد است ، سیدحسن حسینی بعد از مرگ سلمان یکی از بهترین آثار ادبیش یعنی کتاب "بیدل ، سپهری و سبک هندی" را تقدیم به او کرد و قیصر

امین پور هم کلیات او را منتشر کرد. سلمان هراتی به عنوان شاعری دگراندیش به حساب می آید.

ویژگی های شعر سلمان

سلمان هراتی از شاعران بنام عصر انقلاب است که زبان و اندیشه و دیدگاه نوینی در اشعارش جلوه گر است شعر سلمان با تصاویر بدیع از طبیعت و حالات درونی انسان ارتباط با خدا، ویژگی خاص و لحن مختص به خود است. زبان شعر او صمیمی و ساده است او تمام صداقت و صمیمیت خود را در قالب شعر هایش می ریخت. شعر او در عین ارتباط داشتن تنگاتنگ با طبیعت و راز و نیاز با خدا دارای مضمونی اجتماعی و پر شور است. شعر سلمان از نظر لحن و بیان تصاویر طبیعت و زندگی و سادگی گفتار، شباهت هایی با شعر سهراب دارد، سلمان در قالب های گوناگون شعر سروده است اما بیشترین سروده های او در قالب شعر منشور - شعر سپید - است 0

در اشعار او تاثیرهایی از شاعران مطرح معاصر دیده می شود که البته تقلید گونه نیست و در خلال زبان شعر او اصالت و خلاقیت شاعر در آفرینش تصاویر و اندیشه و نوگرایی ذهن و زبان او هویداست.

سلمان هراتی در آبان سال 1365 در راه رفتن به مدرسه، بر اثر تصادف جان باخت.

- فرهنگ املائی خط فارسی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی - دکتر علی اشرف صادقی - زهرا زندی مقدم.

- می خواهم بنویسم - از جمله به پاراگراف - دکتر ویدا رحیمی نژاد - دکتر معصومه نجفی پازوکی - انتشارات رهنما
تهران - 1390

• رسانه های کمک آموزشی :

- 1- فایل صوتی : خوانش شعر همراه با موسیقی متن
- 2- فیلم آموزشی
- 3- گالری عکس
- 4- لوح فشرده (کتاب الکترونیک) آثار سلمان هراتی

• ارزشیابی :

شفاهی : خواش صحیح شعر ، دریافت مفهوم شعر ، تشخیص تشبیهات درس

• حکایت :

سفارش امام سجاد (ع) :

این حکایت که از کتاب لطایف الطوائف نقل شده است به اهمیت انتخاب هم نشین و دوست مناسب اشاره دارد. در این حکایت به دوری و عدم دوستی با پنج گروه از افراد جامعه سفارش شده است.

از آن جا که دانش آموزان در این سن نیاز به کمک و توجه و نظارت در دوست یابی دارند ، این حکایت می تواند راه گشا و راهنمای مناسبی برای آنان باشد.

1-منابع : کتاب دو شاهکار علوی (محمد احسانی فرلنگرودی)

اهداف آموزشی

- 1- آشنایی با بزرگان علم و ادب ایران زمین ، خواجه نصرالدین توسی و مآ ادهم خلخالی
 - 2- آشنایی با کتاب اخلاق ناصری و لطائف المواقف
 - 3- آشنایی بیش تر با مهارت سخن گفتن و دقایق آن
 - 4- آشنایی بیش تر با آداب غذا خوردن
 - 5- شناخت بیش تر واژگان و ترکیب های زبان فارسی
 - 6- تقویت مهارت خواندن متون کهن و تاریخی
 - 7- تقویت علاقه نسبت به سخنان پیامبر بزرگوار اسلام (ص) و حضرت عیسی علیه السلام
 - 8- تقویت علاقه نسبت به آداب برتر سخن گفتن و طعام خوردن در فرهنگ اسلامی ایران
- زمین
- 9- تقویت مهارت در دریافت مفاهیم والا در متون ادبی و فرهنگی ایران زمین

روش تدریس پیشنهادی

روش : تدریس اعضای گروه

یکی از روش های تدریس مناسب برای این درس ، روش تدریس اعضای گروه می باشد. این روش برای درس هایی که دارای یک عنوان اصلی و چند عنوان فرعی باشند ، طراحی شده است. با توجه به این که متن درس از سه بخش تشکیل شده است ، بنابراین هر گروه دارای سه عضو می باشد.

مرحله ی اول ، آمادگی فردی (زمان پیشنهادی: 7 دقیقه) : در این مرحله دانش آموزان کلاس را به گروه های سه نفره تقسیم می کنم . هر عضو مسؤل مطالعه ی یک بخش از کل متن درس می باشد. به عنوان مثال در گروه شماره ی یک ، مریم ، مسؤل مطالعه ی بخش اول یعنی : «آداب سخن گفتن» ، فرشته ، مسؤل مطالعه ی بخش دوم ، یعنی : «زبان های زبان» و فاطمه ، مسؤل مطالعه ی بخش سوم ، یعنی : «آداب طعام خوردن» می باشد. در گروه شماره ی دو نیز ، الهه ، مسؤل مطالعه ی بخش «آداب سخن گفتن» ، پروانه ، مسؤل مطالعه ی بخش «زبان های زبان» و راضیه ، مسؤل مطالعه ی بخش «آداب طعام خوردن» می باشد. همچنین گروه های دیگر به همین ترتیب به مطالعه ی درس می پردازند. به این گروه ها ، گروه های اولیه می گوئیم. یادداشت برداری ، مراجعه به واژه نامه و توجه به زمان مقرر ، از نکته هایی است که دانش آموزان باید به آن توجه داشته باشند.

مرحله ی دوم ، کار گروهی (زمان پیشنهادی: 10 دقیقه) : در این مرحله برای درک و تفاهم هر چه بیش تر محتوا ، گروه های ثانویه را تشکیل می دهیم ، بدین گونه که دانش آموزان مسؤل مطالعه ی بخش «آداب سخن گفتن» ، تحت نظارت معلم از گروه های اولیه ی خود جدا می شوند و با همتایان خود از گروه های دیگر که مسؤل مطالعه ی همین بخش بودند ، گروه های ثانویه را تشکیل می دهند و با هم فکری یک دیگر به بحث و بررسی در مورد بخش مورد مطالعه ی خود می پردازند. به عنوان مثال ، مریم از گروه یک ، الهه از گروه دو و... در یک گروه ، فرشته و پروانه و... در گروه دیگر و فاطمه و راضیه و... نیز گروه جدید خود را با راهنمایی معلم تشکیل می دهند. در این مرحله دانش آموزان می باید با دقت و ریز بینی به مطالعه ی واژه ها ، جمله ها و مفاهیم بخش مورد نظر خود بپردازند و با هم فکری یک دیگر بر متن تسلط یابند. معلم نیز در کنار دانش آموزان به راهنمایی آن ها می پردازد و سعی می کند از پاسخ صریح به سؤالات دانش آموزان پرهیز کند. پس از پایان زمان تعیین شده ، دانش آموزان به گروه های اولیه خود باز می گردند و هر یک از آن ها بخش مورد مطالعه ی خود را برای دو عضو دیگر تدریس می کند و به سؤال های آن ها پاسخ می دهد. به عنوان مثال ، مریم بخش اول درس ، فرشته ، بخش دوم و فاطمه بخش سوم را همانند یک معلم برای اعضای گروه اولیه خود تدریس

می کند. به بیان دیگر در این مرحله ، هر یک از اعضای گروه ، زمانی به عنوان معلم و زمانی دیگر به عنوان دانش آموز در گروه خود رفتار می کنند.

مرحله ی سوم ، آزمون (زمان پیشنهادی : 8 دقیقه) : در این مرحله برگه ی آزمون را که قبلا آماده کرده ایم در اختیار دانش آموزان قرار می دهیم تا ابتدا به شکل فردی و سپس به شکل گروهی به همان سؤال ها پاسخ گویند. پس از برگزاری آزمون ، معلم پاسخ صحیح سؤالات را در اختیار دانش آموزان قرار می دهد تا آن ها بازخورد مناسبی از آزمون دریافت کنند. غالبا نمره ی گروهی دانش آموزان به دلیل هم فکری آن ها از نمره ی فردی آن ها بالاتر است. نکته ای که باید در طراحی سؤال ها به آن توجه کرد ، عینی بودن سؤال هاست ، بدین معنی که سؤال ها می باید اغلب به گونه ی : صحیح - غلط ، کامل کردنی ، چهار گزینه ای و کوتاه پاسخ باشد تا بتوان از زمان بهترین بهره را برد. برای این درس می توان از این آزمون پیشنهادی بهره گرفت و برای هر سؤال 2 نمره منظور داشت.

▪ جمله ی صحیح را با «ص» و جمله ی غلط را با «غ» مشخص کنید.

- 1- انسان باید به سؤال هایی که از دیگران پرسیده می شود ، جواب دهد. ص غ
- 2- «استماع» به معنی گوش دادن است. ص غ
- 3- کتاب «لطائف المواقف» اثر خواجه نصرالدین توسی است ص غ
- 4- هرگاه انسان میزبان بود ، نباید اولین نفری باشد که غذا خوردن را شروع می کند.

ص غ

▪ جای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید.

- 5- دادند دو گوش و یک زبانت ز آغاز یعنی که دو بشنو و یکی بیش.....
- 6- اگر در لقمه استخوان بود ، چنان از دهن بیفگند که کسی نیابد.
- گزینه ی صحیح را انتخاب کنید.

7- اگر بهترین غذایی که در سفره گذاشته اند ، اندک بود ، چه باید کرد ؟

- الف : به خوردن آن مبادرت کنیم. ب: آن را بر دیگران ایثار کنیم.
- ج : بدان ولوع نماییم. د: فقط یک لقمه از آن بخوریم.
- 8- همه ی گزینه ها جز گزینه ی از رفتارهای پسندیده است.

الف : پرهیز از غیب و دروغ ب : سخن خیرخواهانه گفتن

ج : در میان جمع خلال کردن د : بیش تر گوش کردن

▪ به سؤال های زیر پاسخ کوتاه دهید.

9- پیامبر(ص) کدام عمل را فاضل تر می داند؟

10- چگونه در هر مجلس ، سخن باید گفت؟

مرحله چهارم ، نقد و بررسی (زمان پیشنهادی 8 دقیقه)

در این مرحله به نقد و بررسی آزمون که بیان گر کیفیت یادگیری دانش آموز است ، پرداخته می شود. نمرات فردی بیان گر میزان درک و فهم فرد از موضوع درسی است و نمرات گروهی ، نشان دهنده ی میزان درک اعضای گروه از موضوع است. در این مرحله معلم به پرسش هایی که ممکن است اکثر دانش آموزان در پاسخ دادن به آن مشکل داشته باشند ، به شیوه ای عمل می کند که خود دانش آموزان با بحث و تبادل نظر به پاسخ صحیح دست یابند.

مرحله ی پنجم ، جمع بندی (زمان پیشنهادی 10 دقیقه)

در این مرحله با توجه به متن درس که از سه بخش تشکیل شده است ، سه نفر از گروه های مختلف به طور تصادفی یا داوطلبانه انتخاب می کنیم تا جمع بندی نهایی را از درس برای دانش آموزان کلاس ارائه دهند. هر یک از دانش آموز منتخب ، فقط یک بخش از کل متن درس را تدریس می کند، مثلاً مریم از گروه یک ، بخش «آداب سخن گفتن» را برای کلاس تدریس می کند و معلم نیز به عنوان راهنما بر جریان تدریس نظارت می کند و دانش آموزان را تشویق می کند تا از مریم سؤال کنند و ابهامات خود را با نظارت معلم برطرف نمایند. این عمل برای دو بخش باقی مانده ی متن درس نیز با تدریس دانش آموزان انجام می پذیرد.

درس اخلاق پسندیده آداب سخن گفتن و طعام خوردن و هم چنین زیان های زبان را با قلمی به نثر کهن بیان می کند. از آن جا که در دین اسلام سخن گفتن و طعام خوردن و آداب خاصی دارد ، محتوای این درس به طور کامل مرتبط با عنوان فصل سوم ، دین و اخلاق می باشد.

• نکاتی پیرامون درس:

آداب سخن گفتن :

* از دیدگاه قرآن :

در قرآن به کرات به آداب سخن گفتن اشاره شده است از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد :

- درس سخن گفتن مراقب باشید چون تمام سخنانتان نوشته می شود (انفطار - آیه

10 و 11)

- پاکان در سخن گفتن نیز به پاکی هدایت یافته اند (سوره حج - آیه 24)

و نیز:

آگاهانه سخن گفتن ، نرم (ملایم سخن گفتن) عمل کردن به گفتار ، منصفانه و بر طبق حق سخن گفتن .

* از دیدگاه پیامبر و ائمه :

سخن تا وقتی که آن را نگفته باشی در بند توست و چون سخن را بر زبان آوردی تو در بند آن هستی پس زیانت را نگه دار. (امام علی (ع))

* از نیکویی انسان آن است که سخن بی فایده را ترک کند. (پیامبر اکرم (ص))
بعضی از کلمات هنگام جمع بستن هیچ علامت مشخصه ای ندارند بلکه در شکل مفرد آن ها تغییراتی ایجاد می شود مانند :

آفات	آفت	تغییراتی ایجاد می شود مانند :
← حواس	حس	ادب ← آداب
← اعضا	عضو	تصویر ← تصاویر
← اعمال	عمل	

* مفعول :

به کسی یا چیزی گفته می شود که کار بر روی آن واقع می شود ، به عبارت دیگر ، مفعول پذیرنده کار است

مفعول

مانند : نباید سخن دیگری را به سخن خود قطع کند.

- مفعول در جواب «چه کسی را» و «چه چیزی را» می آید.

نشانه مفعول:

معمولات بعد از مفعول حرف نشانه ی ما را می آید

مانند : - دهان را فراخ باز نکند.

مفعول نشانه مفعول

- دست و جامه را آلوده نکند.

مفعول نشانه مفعول

* فاعل:

به کسی یا چیزی گفته می شود که کننده کار باشد. به عبارت دیگر : به کسی یا چیزی گفته می شود که کاری از او سرزده باشد.

مانند : او به کنار خوان حاضر آمد.

فاعل

- فاعل در جواب «چه کسی» و «چه چیزی» می آید.

* فعل:

فعل بر انجام کار یا داشتن حالت یا روی دادن امری دلالت می کند.

فعل دارای سه زمان است : گذشته ، حال ، آینده

مانند : چیزی را که از غیر او پرسند جواب نگوید.

فعل فعل

• عبارات و اصطلاحات درس :

- سخنی که با او تقریر می کنند ، تا تمام نشود به جواب مشغول نگردد:
- تا زمانی که گوینده در حال صحبت کردن است و سخنش تمام نشده ، جواب ندهد.
- آن چه که خواهد گفت تا در خاطر مقرر نگردد در نطق نیاورد :
- سخنی را که می خواهد بگوید تا وقتی در ذهنش مرور نکرده بر زبان نیاورد.
- زبان به کار ؟ اعضا و حواس راه دارد ، به خلاف عکس آن :
- از طریق سخن گفتن می توان کارکرد اعضا و حواس را بیان کرد ولی عکس آن صادق
- هر که خاموشی اختیار کند ، رستگار شود.
- منظور از خاموشی در این جمله ، گزیده گویی و سخن نغز گفتن است.
- پیش از دیگران به مدتی دست باز نگیرد :
- میزبان قبل از این که دیگران غذایشان تمام شود از غذا خوردن دست نکشد.
- بل اگر سیر شده باشد ، تعللی می آرد تا دیگران نیز فارغ شوند:
- میزبان حتی اگر سیر نشده باشد خود را مشغول کند تا غذای دیگران تمام شود.
- مثل ها و قصه هایشان : قصه های اردیبهشت ، مصطفی رحماندوست ، چاپ پنجم ، 1387
- تهران : محراب قلم

27 اردیبهشت

آستین نو ، بخورپلو

روزی بود ، روزگاری بود. در یکی از روزها مهمانی مفصلی بود. خیلی ها را دعوت کرده بودند. ملانصرالدین را هم دعوت کرده بودند. آن روز ملّا کار زیادی داشت و نتوانست به خانه برود و برای رفتن به مهمانی لباسش را عوض کند. با خود گفت : «حالا چه عیب دارد که با همین لباس همیشگی و معمولیم به میهمانی بروم؟ کسی که به من ایراد نمی گیرد. میهمان حبیب خداس.»

وقتی ملانصرالدین به میهمانی رسید ، کمی دیر شده بود. صاحب خانه وقتی ملّا را با آن سر و وضع دید ، ناراحت شد و اخم کرد. تعداد زیادی از میهمان ها آمده بودند. ملا هم سلام و علیکی کرد و وارد شد. هیچ کس جواب سلامش را نداد. هیچ کس احترامش نکرد. ملا مجبور شد همان جلو در بنشیند.

میهمان ها چند تا چند تا با هم حرف می زند. صاحب خانه گاه گاه سری به میهمان ها می زد و می گفت: «خیلی خوش آمدید، کم و کسری که ندارید؟» و اگر ظرف شیرینی و میوه ی جلو آن ها خالی شده بود یا چای نداشتند، داد می زد: «آهای پسر! بدو میوه بیاور اینجا..» ملا همچنان جلو در نشسته بود و کسی محلش نمی گذاشت. او نگاهی به اطراف کرد و فهمید که چرا کسی به او محل نمی گذارد. از جا بلند شد و میهمانی را ترک کرد. صاحب خانه اصلا به او نگفت که چرا حالا می روی و اصلا نگفت که بمانید تا غذا بیاورند و بعد از خوردن غذا تشریف ببرید.

ملا نصرالدین از میهمانی یگراست به خانه رفت. لباس های پلو خوری اش را پوشید. حسابی به سر و وضع خودش رسید و دوباره به میهمانی برگشت. به جلو در خانه که رسید، صاحب خانه با صدای بلند گفت: «خیلی خوش آمدید جناب ملا نصرالدین! قدم روی چشم ما گذاشته اید.» بعد هم کلی او را تحویل گرفت و تعارف کرد که برود و جای مناسبی بنشیند. میهمانان دیگر هم با دیدن او از جا بلند شدند و بفرما بفرما گویان ملا نصرالدین را به بالای مجلس بردند و در جای مناسبی جای دادند و مشغول احوال پرسی و گفت و گو با او شدند.

وقت خوردن غذا شد، سفره را انداختند و غذا آوردند. همه مشغول خوردن غذا شدند. اما ملا نصرالدین کار دیگری کرد. او ظرف غذا را جلو کشید و آستین لباسش را به طرف ظرف غذا برد و با صدای بلند چند بار گفت: «آستین نو، بخور پلو.»

میهمانان و صاحب خانه از این کار ملا نصرالدین شگفت زده شدند و گفتند: «جناب ملا نصرالدین! چرا غذا نمی خورید؟ معنی این حرف ها و این کارها چیست؟»

ملا نصرالدین رو به آن ها کرد و در جوابشان گفت: «با لباس معمولی که به میهمانی آمدم، کسی احترامم نکرد. اما با لباس میهمانی و پلو خوری که آمدم، همه از جا بلند شدند و صاحب خانه احترامم کرد. با این حساب، من به میهمانی دعوت نشده ام و لباسم دعوت شده است. به همین دلیل است که به آستین لباسم می گویم از این غذا بخورد.»

از آن به بعد وقتی کسی به دلیل سر و وضع و دارایی و لباسش مورد احترام قرار بگیرد، یا وقتی کسی که قابل احترام است به دلیل فقر و ظاهر نامناسبش مورد توجه قرار نگیرد، می گویند: «آستین نو، بخور پلو!»

زمان لازم برای قصه گویی: 4 دقیقه

گفت و گو:

* به هر جا که می رویم باید لباس مناسب

آزماییم.

دوستی و مشاورت

درس هفتم

اهداف آموزش

- آشنایی با نمونه ی برگزیده ای از شهر کهن

- درک پیام درس

- درک اهمیت مشورت در کارها

- شناخت اهمیت دوستی و دوست یابی

- آشنایی با خاطره نویسی و اصول آن

- آشنایی با آداب زندگی

روش های پیشنهادی :

- تدریس اعضای تیم

- روشن سازی طرز تلقی

- روش بحث گروهی

درس را با روش های گوناگون می توان تدریس کرد یکی از روش های پیشنهادی ،
الگوی بحث گروهی است .

- دانش آموزان در گروه های خود در زمینه دوستی و هم چنین درباره ی مشورت و
ارزش های دوستی و دوست یابی و اثرات مشورت گفت و گو می کنند .

- می توان کلاس درس را در صورت امکان در کتابخانه تشکیل داد و یا منابعی را
جهت مطالعه و تعمیق بخشیدن به بحث دوستی و مشورت در اختیار آنان قرارداد .

- پس از گفت و گو و نقد و نظرات ، تصویری روشن از ارزش دوستی و مشورت به
کلاس عرضه خواهد شد .

- بعد از گفت و گو ، درس در کلاس خوانده می شود .

نکات مهم درس :

- گزیدن دوست خوب و نیز « مشورت در کارها » از جمله آداب زندگی به شمار می
رود، از این رو درس « دوستی » آغازگر مناسبی برای شروع فصل « آداب زندگی »
می باشد .

- پیام کلی درس : اهمیت دوست و دوست یابی و فواید مشورت کردن .

اصطلاحات و عبارات :

- با مردمانی که با تو راه دوستی روند و نیم دوست باشند نیکویی
وسازگاری کن :

با افرادی که با تو دوست هستند هر چند که دوستی شان کامل و تمام نباشد به
خوبی و نیکویی رفتار کن .
نیم دوست : کسی که در دوستی کامل نیست .

- مشاورت کردن در کارها از قوی رای مردم باشد و از تمامی عقلی و پیش
بینی .

مشورت در کارها و هم فکری با دیگران نشانه استواری اندیشه و خردمندی و آینده
نگری انسان است .

قوی رای : آن که دارای اندیشه ای نیرومند است .

تمام عقل : کسی که عقل کامل دارد .

پیش بینی : در این جا به معنی آینده نگری .

- یکی را خاطر تیزتر باشد و در کارها زودتر تواند دید و یکی کند مهم باشد .

برخی از افراد در کارها تیزبین و نکته سنج هستند و برخی کند ذهن و دیرباب هستند
که پیوسته از دیگران عقب ترند .

تدبیر ده تنه چون زورده مرده باشد .

اگر مردی از مشورت ده نفر بهره گیرد به اندازه ده مرد زورمند است .

در این عبارت تدبیر ده تنه به زورده مرده ، مانند شده است .

- منظور از عبارت « مرد اگر بی برادر باشد به که بی دوست » چیست ؟

- ارزش دوست خیلی والاتر از برادر تنی است و دوست واقعی ارزش زیادی دارد .

- در دستور زبان فارسی کهن هرگاه حرف (که) پس از صفت تفضیلی (به = بهتر)
بیاید به معنای حرف اضافه (از) به کار می رود .

- بنابراین (به که) یعنی بهتر از .

نکاتی پیرامون شعر زوزش میاسای :

مضمون شعر :

ورزش و تلاش و کوشش موجب دوری انسان از تنبلی و تن پروری است .

از گذشته تا به امروز ورزش و روحیه ی پهلوانی موجب آفرینش آثار گرانمایه ای چون
شاهنامه گردیده است .

قالب شعر :

قالب این شعر « قصیده » می باشد .
شکل خطی قصیده :

● _____

● _____

● _____

● _____

● _____

● _____

اهداف آموزشی:

- آشنایی دانش آموزان با شعر نو
- تقویت علاقه ی دانش آموزان به زندگی
- تقویت توجه دانش آموزان به زیبایی های زندگی
- آشنایی دانش آموزان با مناظره
- درک فلسفه ی زندگی
- تقویت امید به زندگی در دانش آموزان
- آشنایی با جاندار پنداری (جان بخشی، تشخیص)
- تقویت روحیه ی عزت نفس در دانش آموزان

• روش های پیشنهادی تدریس :

- دکلمه خوانی
- گردش علمی
- ایفای نقش

روش تدریس :

روش کاربردی ایفای نقش در کلاس :

- 1- گروهی برای اجرای نمایشنامه داوطلب می شوند.
- 2- دانش آموزان بر اساس ذوق و علاقه ی خود نقش مورد نظر را انتخاب می کنند.
- 3- معلم برنامه ریزی و مدیریت اجرایی عملیات و برنامه نمایشی ایفاگران نقش را به عهده می گیرد.

- 4- گروه مشاهده گر که بقیه دانش آموزان کلاس هستند، می توانند در جریان یا پایان نمایش پیرامون عملیات و موضوع درسی نمایش اظهار نظر یا سوال کنند.

-دانش علمی در خصوص روش ایفای نقش :

ایفای نقش روشی است که می تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش فرد یا افرادی از دانش آموزان موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می کنند. از ویژگی های این روش این است که مشاهده کنندگان با عملیات نمایش و ایفاگران نقش ارتباط عاطفی برقرار می کنند، با هیجان، عملیات نمایشی را

می بینند و خود را در صحنه احساس می کنند. چون تمام حواس دانش آموزان برای مشاهده نمایشی به کار گرفته می شود، عمل یادگیری نیز انجام می گیرد.

نکات مهم درس :

- پیام شعر: درک مفهوم فلسفه زندگی است.
- شعر "راز زندگی" با انتخاب مناسب شخصیت ها و گفت و گو از زبان آن ها، فلسفه ی زیستن را به گونه ای زیبا به فراگیران می آموزد. آن چه شعر را زیباتر می سازد زبان روان آن است. استفاده از آرایه ی تناسب در جای جای شعر توصیف زندگی از زبان گل، ذکر ضرب المثل در دل شعر و اشاره ی گل به فلسفه ی زندگی، به شعر ارزش و اعتبار ویژه ای بخشیده است.
- این درس در فصل "آداب زندگی" آمده است و زیبا زیستن و با دیدی زیبا به زندگی نگرستن را آموزش می دهد، بنابراین باید در جهت تحقق اهداف فصل یعنی بهره گیری از فرصت ها برای زندگی شاداب، متعالی و رو به رشد و فعال و پرشور، تبیین و تحلیل شود.
- زبان، شعر، روان، ساده، عمیق و تأثیرگذار است و با بهره گیری از طبیعت که همواره مظهر زیبایی است، امید به زندگی را در دانش آموزان می پروراند.
- از آن جایی که شاعر، نظر خواننده را نیز در مورد راز زندگی جویا می شود و فضای عمومی شعر سرشار از احساسی عاطفی و لطیف است، به خوبی در ذهن مخاطب جای می گیرد.
- قالب شعر: قالب شعر، نو می باشد و از نمونه های موفق شعر نیمایی است وزن و آهنگ زیبا و دلنشین شعر نیز بر جذابیت آن افزوده است.
- زبان شعر امروزی و در نهایت سلامت و روانی است. به جهت به کار گرفتن کنایه، اصطلاحات و ضرب المثل، تأثیر زیادی بر فراگیر دارد.
- تفکر و ژرف نگری در پدیده ها در فرهنگ دینی ما توصیه شده است و این درس فراگیر را به تفکر و تأمل در "زندگی" سوق می دهد.
- شایسته است معلم با اشاره به نزول باران، سر سبزی و زنده شدن زمین های خشک و مرده به موضوع شکفتن اشاره کند.
- بهار به سبب آن که این تغییر و تحول را به خوبی نشان می دهد، فرصت بی نظیری برای درک و فهم حقیقت زندگی است، بنابراین با بردن دانش آموزان به درون طبیعت و گردشگری در آن، این فرصت را به آنان بدهیم تا با حقیقت زندگی آشنا شوند.
- هم چنین معلم می تواند با تبیین درست مفاهیم زندگی و فلسفه و هدف آن، فراگیر را به گونه ای پروراند که همواره از طبیعت درس های گوناگونی بگیرند و در آینده گرفتار غفلت نشوند.

حقیقت زندگی انسان و هدف از خلقت او، محدود در همین دنیا نیست. دنیا برای آخرت آفریده شده است. دنیا محل تجارت "زراعت آخرت" و محل آزمایش است. خداوند انسان را آفرید و او را راهنمایی کرد تا بتواند به کمال دست یابد.

- توجه به کاربرد تناسب (مراعات نظیر) و استفاده از واژه های غنچه، گل و باغچه در :
"گفت و گوی غنچه و گل از درون باغچه باز هم به گوش می رسد"، نیز نکته ی دیگری در متن درس است.

- **مراعات نظیر** : مراعات نظیر آوردن واژه هایی است از یک مجموعه است که با هم تناسب دارند. این تناسب می تواند از نظر جنس، نوع، مکان، زمان، همراهی و ... باشد. مراعات نظیر تداعی معانی است. این آرایه موجب تکاپوی ذهن می شود.

- در این شعر آرایه ی "تشخیص" یا "جان بخشی" به کار گرفته شده است.
به عنوان نمونه : (غنچه با دل گرفته گفت) و (گل به خنده گفت) و (گل به راز زندگی اشاره کرده است) و ...

- **آرایه، جان بخشی** : هر گاه در نوشته به اشیای بی جان یا حتی جاندار غیر انسان، جان و روح و صفت انسانی ببخشیم، به این آرایه، جان بخشی می گوئیم.
نمونه ی دیگری از قیصر امین پور :

"آسمان تعطیل است

بادها بی کارند

ابرها خشک و خیس

هق هق گریه ی خود را خوردند."

در این درس مناظره ی زیبای غنچه و گل به چشم می خورد.

-**مناظره** : مناظره با هم سوال کردن است و به تعبیر دیگر مکالمه و گفت و گویی است دو طرفه که هر طرف با آوردن دلیل و ارائه ی نظرات خود سعی می کند برتری خویش را بر دیگری به اثبات رساند. شعر "نکوهش بی جا" از پروین اعتصامی " نمونه ای زیبا از یک مناظره است :

نکوهش بی جا

سیر، یک روز طعنه زد به پیاز	که تو مسکین ، چه قدر بدبویی
گفت، از عیب خویش بی خبری	زان ره از خلق، عیب می جویی
گفتن از زشت رویی دیگران	نشود باعث نکورویی
تو گمان می کنی که شاخ گلی	به صف سرو لاله می رویی

یا ز ازهار باغ مینویی	یا که همبوی مشک تاتاری
تو هم از ساکنان این کویی	خویشتن، بی سبب بزرگ مکن
تو خود، این ره چگونه می پویی	ره ما، گر کج است و ناهموار
اول آن به که عیب خود گویی	در خود آن به که نیک تر نگری
تو چرا شوخ تن نمی شویی؟	ما زبونیم و شوخ جامه و پست

کارگاه نویسندگی :

شعر کامل ضرب المثل

غزل شماره 159 حافظ

ای بسا خرقه که مستوجب آتش باشد	نقد صوفی نه همه صافی بی غش باشد
شامگاهش نگران باش که سرخوش باشد	صوفی ما که زود سحری مست شدی
تا سیه روی شود هر که در او غش باشد	خوش بود گر محک تجربه آید به بیان
ای بسا رخ که به خونابه منقش باشد	خط ساقی گر از این گونه زند نقش بر آب
عاشقی شیوه ی رندان بلاکش باشد	ناز پرورد تنعم نبرد راه به دوست
حیف باشد دل دانا که مشوش باشد	غم دنیای دنی چند خوری باده بخور
گر شرابش ز کف ساقی مه وش باشد	دلق و سجادۀ ی حافظ ببرد باده فروش

"حافظ"

غزل فوق در مورد کسانی است که ادعاهای زیادی دارند ولی اهل عمل نیستند و از آزمون تجربه نمی توانند سربلند بیرون آیند. هر کسی که ادعایی کرد، خداوند او را در بوتۀ تجربه و آزمایش قرار داد و کسانی که در ادعای خود صادق نبودند، مردود و سیه روی شدند. تاریخ پر است از سرگذشت انسانی هایی که اهل ریا و خودنمایی و خدعه و نیرنگ بودند و یک جا مورد آزمایش قرار گرفتند و همان جا رسوا گردیدند. آری کسانی که رخشان را با رنگ و خونابه سرخ کرده اند، خطّ ساقی این نیرنگ آن هار را نقش بر آب خواهد کرد. راه و روش عشاق رندان بلاکش و انسان های سخت کوش را می طلبد و ناز پروردگان نمی توانند در این راه ثابت قدم بمانند. حیف است عمری که بسیار گران بهاست صرف دنیا و غم های فراوان آن گردد. عطار هم در این زمینه می گوید :

مخور غم چون جهان بی غمگسار است
و گر غم می خوری هر دم هزار است

حکایت "عمر گران مایه"

سعدی در حکایت عمر گران مایه مردم را به داشتن طبع بلند و دست یافتن به عزت نفس توصیه می کند.

انسان گاهی در زندگی بر سر دو راهی قرار می گیرد. سعدی می گوید برای لقمه ای نان هیچ وقت کمر خم نکنید. وقتی انسان حقیقت را می طلبد، اگر هم به ظاهر چیزی را از دست بدهد، در واقع چیزی بزرگ تر به دست می آورد. دو برادر می تواند همان جنگ بین دل و عقل انسان باشد (البته عقل دنیایی).

اگر کسی آهن تفته را با دست خمیر کند، دستش آب می شود اما روحش مثل پولاد خواهد شد. اگر کسی دست به سینه مدام پیش امیر خم و راست شود، روحش را باخته است.

نکاتی پیرامون حکایت عمر گرانمایه:

عمر گران مایه از باب اول گلستان سعدی، حکایت شماره 36 نقل شده است. باب اول از گلستان سعدی درباره ی سیرت پادشاهان است و مطالب آن حول چند محور است:

- 1- قدرت طلبی
 - 2- نصایحی که به شاهان می کند
 - 3- آفاقی که مناصب و پست های حکومتی دارند
 - 4- توصیه هایی به اطرافیان حاکمان
- گلستان سعدی، پربرترین نثر فارسی است که در کمتر از سه ماه نگاشته شده است، ولی دست مایه ی آن تجارب ارزشمندی است که در سفرهای مختلف، در دیدار با شخصیت ها و مردم عادی، اماکن گوناگون و هم چنین تحصیلات فراوانی که داشته به دست آمده است. گلستان شامل اخلاق و پند و اندرز است و ذکر حوادثی که نتایج اخلاقی و تربیتی در بر دارد. سعدی به دنبال نقل حادثه نیست، بلکه به دنبال این است که از آن برای بهبود زندگی انسان ها نتیجه بگیرد. گلستان، تصویر جهان و زندگی است. تصویر زیبایی ها و زشتی ها و واقعیت های زندگی که هنرمندانه بیان شده است.
- نثر سعدی در گلستان نثر مسجع است، اما به گونه ای ابتکاری که سنگین نیست. کلماتی را انتخاب کرده و به هم پیوسته که طنین موسیقی و آهنگ مناسب و موزون و دلنواز را به گوش می رساند. بیشتر اشعار گلستان از خود سعدی است و این ابیات برای شاهد مثال نیست بلکه برای ادامه ی مطلب است. از نثر به نظم می آید و مطلب را کامل می کند.

ارزشیابی:

- ارزشیابی شفاهی :
- خوانش صحیح شعر
- درک مفهوم ضرب المثل در این شعر
- بیان آرایه های موجود در شعر
- بیان پیام اصلی شعر
- ارزشیابی کتبی :
- املاي تقریری

منابع :

نهج البلاغه، کلمات قصار، 131

علّامه مجلسی، بهار الانوار، ج 73، ص 148 : "الدنيا مزرعة الآخرة"، نشر اسلامیه، تهران، بی تا.

نهج البلاغه، نامه 55 " فانّ الله سبحانه قد جعل الدّنيا لمتّ بعدها و ابتلى فیها اهلنها لیعلم

الیهم احسن عملا"

درس دهم :

"رنج هایی کشیده ام که می‌رس"

اهداف آموزشی

- 1- آشنایی دانش آموزان با زندگی نامه ی دهخدا.
- 2- ایجاد زمینه ی مناسب برای استفاده از فرهنگ لغت .
- 3- آشنایی دانش آموزان با بزرگ ترین و جامع ترین فرهنگ نامه ی فارسی، فرهنگ نامه ی و دهخدا .
- 4- آشنایی با چگونگی جمع آوری لغت نامه ی دهخدا .
- 5- آشنایی با چگونگی امانت گرفتن کتاب از کتابخانه .
- 6- آشنایی با نحوه ی استفاده از لغت نامه .
- 7- تقویت روحیه ی همکاری در فراگیران .
- 8- آشنایی با دوبیتی و رباعی.

روش های پیشنهادی تدریس :

- 1- بحث و گفت و گو
- 2- واحد کار (پروژه)

روش واحد کار :

- 1- در این روش دانش آموزان به صورت گروهی یا فردی به جمع آوری اطلاعات راجع به علی اکبر دهخدا و کارها و خدماتی که انجام داده است و هم چنین در مورد لغت نامه ی دهخدا می پردازند.
- 2- سپس گزارشی تهیه کرده و در کلاس عرضه می کنند.

نکات مهم درس :

* دانش آموزان از متن درس به مفاهیم زیر دست می یابند :

- پشتکار و اراده داشتن
- پاسداری از پایداری و جاودانگی زبان فارسی
- عشق به فرهنگ و وطن
- خستگی ناپذیر بودن

- سخت کوش بودن
 - علم اندوزی تا آخرین لحظات عمر
- * درس "رنج هایی کشیده ام که میسر" علی اکبر دهخدا و چگونگی را به خوبی به فراگیران معرفی می کند.
- * لغت نامه ی دهخدا یک واژه نامه ی عمومی است. این لغت نامه که در حکم دایره المعارف است، به همت استاد علی اکبر دهخدا و به کمک گروهی از متخصصان زبان و ادبیات فارسی گردآوری شده است.
- در این لغت نامه، واژه ها، اسامی، مکان ها، گیاهان، جانداران، و ... یک جا و براساس حروف الفبا مرتب شده اند.
- در ابتدای کتاب جدولی مربوط به نشانه های اختصاری وجود دارد به عنوان نمونه (ص) نشانه ی صفحه و (ا) نشانه ی اسم است. پس از نوشتن هر واژه نشانه هایی آمده است که هر یک معنا و مفهوم خاص خود را دارد در لغت نامه ی دهخدا، حد فاصل میان لغت نامه و دایره المعارف مشخص نشده است و از این رو هم در رده ی دایره المعارف و هم فرهنگ هاست. حدود نیمی از کتاب لغات با معنی و شاهد و نیم دیگر آن اعلام تاریخی و جغرافیایی است.
- این اثر حاوی کلیه ی لغات فرهنگ های خطی و چاپی فارسی است و در نقل آن ها بسیاری از غلط های گذشتگان تصحیح شده است و بسیاری از لغات ترکی، مغولی، هندی، عربی، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی، روسی و دیگر زبان های متداول در زبان فارسی نیز در این فرهنگ آمده است. برای صحیح خوانده شده لغات در جلوی هر کلمه حروف حرکت دار به کار رفته است که در ابتدای لغت نامه ای دهخدا معرفی شده اند.
- لغت نامه بزرگ دهخدا در 16 جلد به چاپ رسیده است.
- * دایره المعارف :
- دایره المعارف ها از نظر سطح به چند دسته ی (1) کودکان (2) مدارس (3) بزرگسالان تقسیم می شود.
- * از میان واژه نامه های فارسی می توان به موارد زیر اشاره کرد.
- دایره المعارف فارسی زیر نظر غلامحسین مصاحب، در 3 جلد.
 - فرهنگ عمید، تالیف حسن عمید در سه جلد (شامل سه بخش لغات، نام ها، امثال و حکم 28 هزار لغت).
 - برهان قاطع، نوشته ی محمد حسین بن خلف تبریزی، در سال 1069 ق شامل بیست هزار و دویست واژه).
 - فرهنگ الفبایی - قیاسی، مهشید مشیری، انتشارات سروش (شامل 40 هزار واژه ی زبان فارسی معاصر).

- فرهنگ فرس اسدی، اسدی طوسی (کهن ترین فرهنگ لغت فارسی).
- فرهنگ آنند راج، اثر محمد پادشاه متخلص به شاد، 1306 ق در 6 جلد.
* شعر پایانی درس، غزلی از حافظ است که به صورت کامل در ذیل آمده است :

درد عشقی کشیده ام که مپرس	زهر هجری چشیده ام که مپرس
گشته ام در جهان و آخر کار	دلبری برگزیده ام که مپرس
آنچنان در هوای خاک درش	می رود آب دیده ام که مپرس
من به گوش خود از زبانش دوش	سخنانی شنیده ام که مپرس
سوی من لب چه می گزی که مگوی	لب لعلی گزیده ام که مپرس
بی تو در کلبه ی گدایی خویش	رنج هایی کشیده ام که مپرس
همچو حافظ غریب در ره عشق	به مقامی رسیده ام که مپرس

شعر حاصل شور درون شاعر است که با کمک و با نیروی کلمات شکل می گیرد و بازتاب ندای درون شاعر در فضای شعر متجلی می شود.

دهخدا نیز در آخرین لحظات عمر خود به یاد سال ها زحمت و رنجی که در راه جمع آوری دایره المعارف کشیده است می افتد و به تناسب آن این شعر زیبای حافظ را بر زبان می راند. دهخدا در این راه رنج ها و سختی هایی را تحمل کرده است که قابل وصف نیست. در تمام عمر خود کارهای زیادی انجام داده است و در آخر کاری ارزشمند و جاودانه ای خلق کرده است که گفتنی نیست.

* شایسته است معلمان، دانش آموزان را به کتاب خانه ببرند تا آن ها را از نزدیک با روش امانت گرفتن کتاب از کتابخانه آشنا سازند.

* ضرب المثل **کار نیکو کردن / از پر کردن است** که در بخش کارگاه نویسندگی آمده است کاملاً با مفهوم و محتوای کلی درس در ارتباط است. تحقق آرزوها جدای تلاش و فعالیت است و بی انگیزگی موجب غفلت و تن آسایی است. اصولاً مستعد و بی استعداد معنی ندارد. همه مستعد هستند منتها باید این استعداد ها را به کار انداخت تا به هدف دست یافت، در هر صورت مفهوم کلی ضرب المثل این است که پیشرفت و موفقیت با تمرین و ممارست به دست می آید و کارهایی آنچنان شگرف از آن بر می آید که داستان شیرین و جذاب زیر از آن جمله می باشد. در قسمت بهرام نامه یا هفت پیکر خمسه ی نظامی، آن جا که از داستان بهرام و کنیزک خود بحث می کند :

روزی بهرام گور ساسانی با کنیز خود به شکار رفت و گورخرهای زیادی صید کرد. با آن که تمام ملازمان به مهارت و استادی بهرام در شکار گورخر آفرین ها گفتند ولی از کنیز صدایی برنیامد و در مدح و ثنای شاه ساسانی سخنی نگفت.

بهرام مدتی تأمل کرد تا گورخری از دور پیدا شده و آن گاه به کنیز گفت: "میل دارم این گورخر را به هر شکلی که تو بگویی شکار کنم" کنیز گفت باید که رخ بر افروزی سر این گور در سُمّش بدوزی یعنی باید با تیری سر و سم گورخر را به هم بدوزی. بهرام گور مهره ای در کمان نهاد و به دقت رها کرد تا در گوش گورخر جای گرفت، حیوان بیچاره سم پای راستش را برای خاراندن به گوش خود نزدیک کرد تا مهره را از گوش خود خارج کند. کنیزک گفت که انسان در هر کاری اگر مداومت و ممارست کند مسلماً ورزیده و کار آزمون خواهد شد چه کار نیکو کردن از پر کردن است.

شاه چون این سخن شنید خشمگین شد و به سرهنگ فرمان داد تا کنیز را گردن بزنند. کنیز به حال تضرع درآمد و از سرهنگ خواست که در قتلش عجله نکند، بعید نیست، که شاهنشاه روزی از کرده خود پشیمان شود و تو را که بی تأمل اجرای فرمان کردی مورد خشم قرار دهد. اگر جانب احتیاط را رعایت کنی و مرا نکشی، قول می دهم کاری کنم و تدبیری بیندیشم که بهرام گور نه تنها خشمگین نشود، بلکه تو را بیشتر از پیش مورد تفقد قرار دهد. سرهنگ پیشنهاد کنیز را پذیرفت و او را در قصری که در خارج از شهر بود سکونت داد تا پنهانی در زمره ی خدمت کاران کار کند و هویتش را مکتوم دارد. این قصر سر به فلک کشیده شصت پله داشت و کنیز از همان روزهای نخست گوساله ای را که تازه از مادر زاییده شده بود بر دوش می گرفت و روزی چند بار به بالای قصر می برد و پایین می آورد. گوساله بر اثر گذشت زمان بزرگ می شد، ولی چون به دوش کشیدن و بالا بردن آن، همه روزه چندین بار، تمرین و تکرار می گردید، لذا رشد تدریجی گوساله تأثیری در دشواری حمل آن نداشت. کنیز چون موقعیت را مناسب دید به سرهنگ گفت که بهرام گور را به این باغ و قصر شصت پله بیاورد. سرهنگ چنان کرد و روزی که بهرام به شکار گورخر می رفت را برای چند دقیقه استراحت و تمدد اعصاب به باغ و قصر زیبایش دعوت کرد و مخصوصاً داستان کنیز و بر دوش کشیدن گاو عظیم الجثه و بالا بردن از قصر شصت پله را شرح داد تا شاهنشاه ساسانی را تمایل و رغبت تماشای این صحنه دست دهد.

پس بهرام گور به باغ آمد و کنیز در حالی که روی خود پوشانده بود در مقابل ابهت و اعجاب بهرام و ملازمانش گاو را بر دوش گرفت و بدون ذره ای احساس خستگی و ملالت خاطر آن را از شصت پله به بالای قصر برد و بازگردانید.

بهرام به روی خود نیاورد و گفت : "می دانم چگونه به این عمل خطیر و شگرف دست یافتی. این گاو را از زمانی که گوساله ای نوزاد بود بر دوش گرفت به بالای قصر برده و چون در این کار از تمرین و مداومت دست نکشیدی لذا رشد گوساله در توانایی تو خللی وارد نساخته است، و گرنه خود بهتر می دانی که این از قدرت و زورمندی نیست بلکه مولود تعلیم و تمرین و مداومت می باشد."

کنیز که به انتظار چنین استدلالی دقیقه شماری می کرد، بدون تأمل و در لَفَافه ی طنز و تعریض جواب داد : "شهریارا، اگر زن ضعیف الجثّه گاوی را بر دوش بگیرد و به بالای قصر شصت پله ای ببرد اعجاب و شگفتی ندارد و به دلیل تمرین و ممارست است ولی اگر شاهنشاه سمّ و گوش گورخری را به هم بدوزد نباید نام تعلیم و ممارست بر آن نهاد؟!"

بهرام گور فوراً دریافت که این همان کنیز است. پس از آن چه گذشت عذر خواست و سرهنگ را نیز که در قتل کنیزک شتاب زده عمل نکرده بود، مورد تفقّد و نوازش قرار داد.

از آن تاریخ عبارت "کار نیکو کردن از پر کردن است" که از واقعه ی شیرین و جدّاب بهرام گور و کنیز ریشه و مایه گرفته است، به صورت ضرب المثل درآمده و مورد استناد و تمثیل قرار گرفته است.

* ارزشیابی :

- خوانش صحیح متن
- تهیه ی گزارش درباره ی زندگی و لغت نامه ی دهخدا
- مشاهده ی رفتار هنگام انتخاب کتاب از کتابخانه توسط دانش آموزان

* رسانه های کمک آموزشی

- 1- تصاویری از علی اکبر دهخدا، دکتر محمد معین
 - 2- فایل الکترونیک لغت نامه ای دهخدا
 - 3- کتاب داستان امثال دکتر حسن ذوالفقاری
- در بخش بخوان و حفظ کن نمونه هایی از دوبیتی ها و رباعی ها آمده است .

• رباعی :

شعری چهار مصرعی است که مصراع سوّم آن معمولاً قافیه ندارد. درون مایه ی رباعی بیشتر عارفانه، عاشقانه یا فلسفی است. این نوع شعر مناسب ترین قالب برای ثبت لحظه های کوتاه شاعرانه است و در همه ی دوره ها رواج داشته است. رباعی قالبی خاصّ زبان فارسی است و خیّام، عطّار، مولوی و بابا افضل سرایندگان نامدار رباعی اند.

• دوبیتی :

شعری است مشتمل بر دو بیت که گاه مصراع سوم آن قافیه ندارد. بیش تر درون مایه ای عاشقانه و عارفانه دارد و رایج ترین قالب در میان روستاییان است. بابا طاهر و فایز معروف ترین شاعران دو بیتی گو هستند. دوبیتی وزن خاص دارد و از این نظر با رباعی متفاوت است.

منابع :

- آرایه های ادبی (قالب های شعر، بیان و بدیع)، سال سوم آموزش متوسطه
- روش های نوین یاددهی - یادگیری و کاربرد آن ها در آموزش، ف.اکبری، ح.قاسم پور، ف.علیزاده
- خمسه، نظامی گنجوی، بخش بهرام نامه یا هفت پیکر

مولانا و درخت

درس یازدهم :

الف) اهداف آموزشی :

- 1- آشنایی دانش آموزان با داستانی از کودکی مولانا
 - 2- ایجاد علاقه در فراگیران به علم اندوزی
 - 3- آشنایی دانش آموزان با مثنوی
 - 4- آشنایی فراگیران با کتاب های مولانا
 - 5- آشنایی فراگیران با قافیه
 - 6- تقویت روحیه ی همکاری در فراگیران
 - 7- تقویت تفکر خلاق و انتقادی
 - 8- تقویت تصویرسازی ذهنی در دانش آموزان
 - 9- آشنایی با نحوه ی تهیه گزارش در مصاحبه کردن
- ب) روش های پیشنهادی تدریس

- 1- ایفای نقش
- 2- نمایشی
- 3- کارایی تیم
- 4- پیش سازمان دهنده

* بخش نخست این درس را می توان با روش "نمایشی" در کلاس اجرا کرد. پیشنهاد می شود :

- 1- به تعداد شخصیت های داستان، از میان دانش آموزان، افرادی مشخص شوند تا به ایفای بپردازند.
 - 2- می توان با بهره گیری از امکانات ساده، شخصیت ها را حسی تر و ملموس تر ساخت، مثلاً با استفاده از صورتک ها، عکس ها و ... این کار امکان پذیر است.
- مناسب تر است که هر یک از شخصیت ها بخش مربوط به خود در داستان را حفظ کنند یا درس را به صورت نمایشنامه در آورده و سپس نمایش آن را بازی کنند.
- * برای شعر که بخش دوم درس است، روش کارایی تیم پیشنهاد می شود.
- 1- گروه بندی کلاس (هر سه یا چهار نفر در یک گروه)
 - 2- از اعضای هر گروه می خواهیم که شعر را در زمان تعیین شده به صورت فردی صامت خوانی کنند.

3- با طرح پرسش های دانش آموزان را به بررسی دقیق شعر درس دعوت می کنیم، هر دانش آموز به صورت انفرادی پاسخ خود را به کلاس عرضه می کند.

4- پرسش ها مجدداً مطرح می شود و دانش آموزان در گروه درباره ی آن ها بحث، بررسی و مشورت می کنند.

5- پس از خواندن دقیق معلم یا استفاده از CD (خوانش شعر به همراه موسیقی)، چند نفر از دانش آموزان شعر را می خوانند.

6- جمع بندی درس با بهره گیری از نظر گاه های دانش آموزان و معلم نکات مهم درس

+ درس مولانا و درخت در فصل آداب زندگی قرار دارد از آن جایی که علاقه به علم اندوزی و ارج نهادن به دانش یکی از این آداب می باشد، در این فصل قرار گرفته است.

+ وقتی که عطار کتاب اسرارنامه را به مولانا هدیه می دهد و مولانا غرق در خواندن کتاب می گردد، هدفی والا را به دنبال دارد، به این معنا که به فراگیران می آموزد تا از همین آغاز به اندوختن دانش علاقه نشان دهند.

+ حکایت و شع درخت بقا نیز در ارتباط با مفهوم کلی درس عنوان شده است.

+ دانش اندوزی و ارج نهادن به دانش و دانشمندان از آموزه های مهم دین است که در کلام پیامبر (ص) و امامان (ع) و به طور روشن و بارز در قرآن مجید بارها مطرح گردیده است.

طلب علم، فریضه و جست و جوی علم، هر چند در دورترین نقاط باشد، واجب است علم را حتی در ژرفای اقیانوس ها یا اوج آسمان ها باید یافت، هر چند با رنج، درد و دشواری باشد. ارزش دانش آن چنان مهم است که خالق یکتا به قلم و مرکب قسم خورده است: "نون و القلم و مایسپرون"

▪ سخنانی از بزرگان در مورد علم:

• پیامبر اکرم (ص)

اگر می دانستید در دانش چه فوایدی است به دنبالش می رفتید اگر چه بار نخستین خون خود و یا فرو رفتن در دریاها همراه باشد.

• فردوسی

می کوش به هر ورق که خوانی

کان دانش را تمام دانی

• افلاطون

لذتی که از علم و دانش حاصل می شود بالاترین لذت هاست.

● آلبرت انیشتین
همه چیز چون بسیار شود خوار و ارزان گردد مگر علم و دانش که هر چه بیشتر شود، عزیزتر شود.

- شعر پایان درس، مثنوی زیبایی از مولاناست
- مثنوی : قالب شعری است که هر بیت آن قافیه ای جداگانه دارد و برای سرودن داستان ها و مطالب طولانی مناسب است. نام دیگر مثنوی "دوگانی" است.
واژه ی مثنوی از کلمه "مثنی" به معنی دوتایی گرفته شده است.
مثنوی را می توان به شکل زیر تصویر کرد :

▲	▲
●	●
□	□

مثنوی از قدیم ترین قالب های شعر فارسی و خاصّ زبان فارسی است و در همه ی ادوار از آن استفاده می شده است "کلیله و دمنه ی منظوم رودکی و "آخرین نامه" ی ابوشکور بلخی از اولین مثنوی های شعر فارسی دری است فردوسی، نظامی، عطار، سنایی، سعدی، مولوی و جامی از مثنوی سرایان بنام گذشته، و پروین اعتصامی و شهریار از مثنوی سرایان معاصرند.

- معنی و مفهوم ابیات

● معنی بیت دوم :
توبه صورت رفته ای بی خبر
زان ز شاخ معنی ای، بی بار و بر
یعنی : ای انسان بی خبر تو تنها به ظاهر توجه کرده ای و بنابراین از حقیقت آگاه نیستی و از معرفت بویی نبرده ای.

● بیت سوم
گه درختش نام شد، گاه آفتاب

گاه ؟ نام شد، گاهی سحاب

علم گاهی درخت علم، گاهی آفتاب علم و گاهی دریای علم و گاهی ابر علم نام می گیرد.

● بیت چهارم

آن یکی کش صد هزار آثار خاست

کم ترین آثار او عمر بقاست

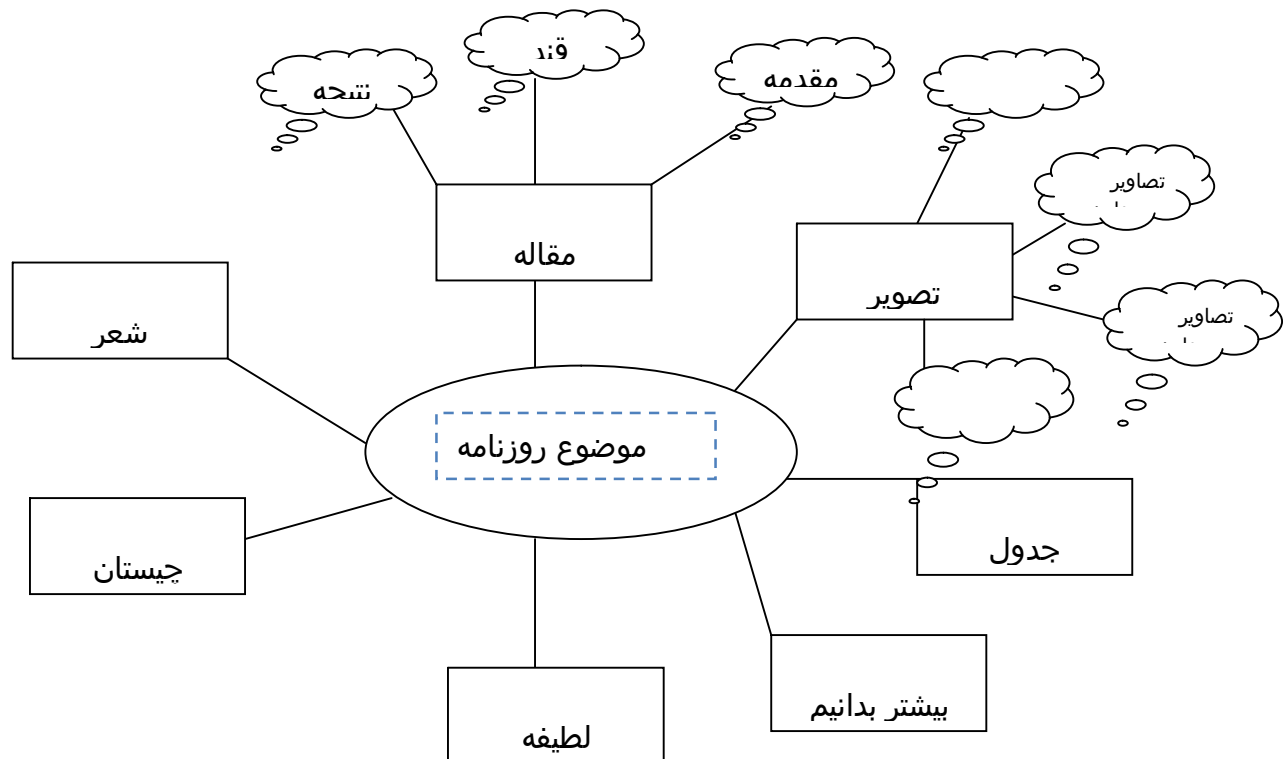
آن کسی که آثار زیادی از او پدید آمده است (یک چنین انسانی که صاحب نعمات و صاحب آثار است)، کم ترین اثر چنین انسانی رسیدن به جاودانگی است.

■ قافیه: در پایان ابیات کلماتی قرار می گیرند که یک یا چند حرف آخرشان همانند است. به این کلمات، کلمات قافیه می گویند.

قافیه در تأثیر بخشی و زیبایی شعر نقشی بسزا دارد و از مهم ترین تأثیرات آن تکمیل وزن است. یعنی آهنگ برخاسته از وزن را تکمیل می کند و در هر بیت مانند نشانه ای، پایان یک قسمت و شروع قسمت دیگر را نشان می دهد.

■ از آن جایی که موضوع کارگاه نویسندگی، تهیه ی روزنامه دیواری است، نقشه ی ذهنی به عنوان روشی مناسب برای تهیه ی روزنامه دیواری پیشنهاد می گردد.

نقشه ی ذهنی یکی از روش های مهم درسی است که دانش آموزان از آن استفاده می کنند. در این روش آنان نموداری رسم کرده و به آن با کلمات یا جملات کلیدی شاخ و برگ می دهند. یکی از روش های آسان و مشهور نقشه ی ذهنی قرار دادن یک دایره در مرکز است. به این دایره، دایره ای مرکزی می گویند که موضوع اصلی درس در آن نوشته می شود. در اطراف دایره ی مرکزی باید دایره های دیگر رسم کرده و کلمه ها و جمله های کلیدی را در این دایره قرار داد. اگر موضوع ادامه دار بود، می توان در امتداد هر دایره ای دور دوم، دایره های دیگر رسم کرد و کلمات و جملات کلیدی مربوط را در آن قرار داد.

برای ساختن یک نقشه ی ذهنی، در ابتدا باید موضوع درسی مشخص باشد. می توان نقشه ی ذهنی را با شکل و سیمای بهتر بنا به سلیقه ی خود درست کرد. حتی می توان در برخی موارد به جای استفاده از کلمات و جملات کلیدی، از عکس و تصویر استفاده کرد.

چند نکته برای تهیه نقشه ی ذهنی :

- ایده ی اصلی را در مرکز صفحه قرار دهید و بهتر آن است که به جای نوشتار از تصویر آن استفاده کنید.
 - از فضای کافی استفاده کنید تا بتوانید موارد جدید را در آینده اضافه کنید.
 - از رنگ ها برای ادراک بهتر استفاده کنید.
 - ارتباطات بین عوامل مختلف را بیابید.
- امروزه نرم افزاری به نام (I mind Mappro) مخصوص ایجاد نقشه ی ذهنی طراحی شده است.

■ رسانه های آموزشی :

- فایل صوتی خوانش صحیح حکایت و شعر پایان درس
- نسخه ی الکترونیک مثنوی مولوی
- تصاویر مربوط به مولانا، عطار و دیگر شاعران

■ ارزشیابی :

- ارزشیابی از خوانش صحیح متن و شعر
- تهیه ی گزارش از زندگی مولانا و کتابه هایش.
- مقایسه ی دانش آموز با قبل خودش نه با دیگران.

درس دوازدهم ای وطن

• اهداف آموزشی

- 1- تقویت حس وطن پرستی در فراگیران
 - 2- آشنایی با نمونه ی برجسته ای از شعر شاعر معاصر (نادر ابراهیمی)
 - 3- تقویت روحیه ی پاسداری از میهن
 - 4- آشنایی با منادا و ندا و نشانه های آن
 - 5- خوانش صحیح شعر
 - 6- تلطیف ذوق و احساسات
 - 7- دقت و تشخیص در آهنگ کلام
 - 8- توانایی دریافت پیام محوری متن
- روش های پیشنهادی تدریس :
- 1- روش قصه گویی برای ایجاد انگیزه در آغاز درس با این روش و بیان یک قصه ی مرتبط با پیام درس می توان انگیزه ی لازم را در دانش آموزان ایجاد کرد و ارتباط مناسب جهت گوش سپردن به بقیه ی مطالب را به وجود آورد. می توان از داستان هایی مانند داستان آرش کمانگیر، آریوبرزن و ... بهره گرفت.
 - 2- روش حل مسأله : در ضمن استفاده از روش قصه گویی، با استفاده از روش حل مسأله می توان زمینه را جهت ابراز احساسات و عواطف دانش آموزان ایجاد کرد، به این ترتیب که در ضمن بیان قصه در مواردی که قهرمان داستان قرار است تصمیم گیری مهمی کند یا مشکلی را حل نماید، به جای بیان ادامه ی داستان، از دانش آموزان بخواهیم بقیه ی داستان را ادامه دهند.
 - 3- روشن سازی طرز تلقی : متنی با جملات ناقص درباره ی پیام درس (یعنی وطن دوستی و پاسداری از وطن) بیان شود و دانش آموزان با تکمیل متن، طرز تلقی خود را ارائه دهند، سپس دانش آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی کنند.
- نکات مهم درس :
- آغاز گر فصل ایران من شعر زیبایی از مرحوم نادر ابراهیمی است تا عشق به وطن و پاسداری از آن را در فراگیران زنده کند.
 - در تمامی مصراع های درس از تشبیه های به جا و مناسب به منظور نشان دادن علاقه و عشق به وطن و وطن دوستی بهره گرفته شده است.
- تشبیه : یعنی مانند کردن چیزی به چیز دیگر که به جهت داشتن صفت یا صفاتی با هم مشترک باشند.
- در مصراع هایی مانند همچو رویش در بهاران، همچو جان در هر بدن

مثل بوی عطر گل ها، مثل سبزی چمن

وطن به روش در بهاران، جان در بدن عطر گل ها و سبزی چمن تشبیه شده است.

- شعرای وطن تصنیفی است که در قالب ترجیع بند سروده شده است.
- تصنیف : کلامی موزون است که همراه با آهنگ خوانده می شود. از تصنیف تعاریف گوناگونی ارائه شده است که از آن جمله : سخنانی شعر مانند، مرکب از قسمت های مساوی یا نامساوی اغلب دارای قافیه و وزن عروضی و گاه بدون آن، که معمولاً همراه موسیقی خوانده می شود. امروزه این گونه سخنان را "ترانه" نیز می خوانند.
- ترجیع بند : از چند قطعه شعر تشکیل شده است که هر کدام از این قطعه ها دارای وزن و قافیه ی یکسان هستند و در آخر هر رشته شعر یک بیت یکسان با قافیه ای جداگانه تکرار می شود.
- حدیثی که از حضرت علی (ع) آمده است : شهرها با حبّ وطن آباد می شود بیان گر این است که دین اسلام نیز برای وطن دوستی ارزش و اهمیت فراوانی قائل است.
- احادیث دیگری نیز درباره ی وطن دوستی وجود دارند. هم چنین در قرآن کریم آیاتی وجود دارند که درباره ی وطن به نحوی سخن می گویند. این آیات به چند دسته تقسیم می شوند. یک دسته آیاتی هستند که احترام به وطن را کاملاً تایید می کنند.
- و دسته ی دیگر آیاتی که به صورت غیر مستقیم محبوبیت وطن را گوشزد می کنند.
- منادا
- هر گاه کسی یا چیزی را با آهنگی خاص مورد خطاب قرار بدهیم، به آن منادا گویند. مثال : سعدیا مرد نکونام نمیرد هرگز.
- منادا معمولاً با حرف ندا همراه است. (ای، یا، آی، الف) : ای ایران، دوستت دارم. خدایا، مرا در زندگی موفق بگردان.
- گاهی منادا بدون حرف ندا می آید : نیما، غم دل گو که غریبانه بگویم.
- گاهی حرف ندا وجود دارد ولی منادا حذف شده است :
- گاهی حرف ندا وجود دارد ولی منادا حذف شده است :
- ای نام تو بهترین سر آغاز، (ای خدا، نام تو بهترین سرآغاز است)
- ضرب المثل کارگاه نویسندگی یکی از ابیات شعر از علی اکبر دهخدا است عنوان این شعر وطن پرستی است که بخش هایی از این شعر به شرح زیر است :
- هنوزم ز خردی به خاطر در است که در لانه ی ماکیان برده دست
به منقارم آنان به سختی گزید که اشکم چو خون از رگ آن دم جهید
پدر خنده برگ ؟ زد که هان! وطن داری آموز از ماکیان
- شناخت نامه ی نادر ابراهیمی :

نادر ابراهیمی در [چهاردهم] فروردین ماه سال 1315 در تهران به دنیا آمد. تحصیلات مقدماتی را در این شهر گذراند و پس از گرفتن دیپلم ادبی از دبیرستان دارالفنون، به دانشکده ی حقوق وارد شد. اما این دانشکده را پس از دو سال رها کرد و سپس در رشته ی زبان و ادبیات انگلیسی به درجه ی لیسانس رسید.

ارایه ی فهرست کاملی از شغل های ابراهیمی، کار دشواری است. او خود در دو کتاب "این مشغله" و "ابوالمشاغل" ضمن شرح وقایع زندگی، به فعالیت های گوناگون خود نیز پرداخته است از جمله شغل های او می توان به موارد زیر اشاره کرد: مترجمی و ویراستاری، ایران شناسی عملی و چاپ مقاله های ایران شناختی، فیلمسازی مستند و سینمایی، مصور کردن کتاب های کودکان، خطاطی، نقاشی تدریس در دانشگاه ها و ...

نوشتن را از 16 سالگی آغاز کرد در سال 1324 نخستین کتاب خود را با عنوان "خانه ای برای شب" به چاپ رسانید که داستان "دشنام" در آن با استقبال چشمگیر مواجه شد. تا سال 1380 علاوه بر صدها مقاله ی تحقیقی و نقد، بیش از صد کتاب از او چاپ و منتشر شده است که در بر گیرنده ی داستان بلند (رمان) و کوتاه، کتاب کودک و نوجوان، نمایشنامه، فیلمنامه و پژوهش در زمینه های گوناگون است. ضمن آن که چند اثرش به زبان های مختلف دنیا برگردانده شده است.

- تألیفات برای کودکان: کلاغ ها (جایزه ی اول فستیوال کتاب های کودکان توکیوی ژاپن، جایزه ی اول - سبب طلایی - براتسیلاوا، (جایزه ی اول تعلیم و تربیت از یونسکو)، سنجاب ها، دور از خانه (کتاب برگزیده شورای کتاب کودک)، قصه ی گل های قالی، پهلوان پهلوانان، پوریای ولی (جایزه ی بزرگ جشنواره ی کتاب کودک کنکور نوما، ژاپن)، باران - آفتاب و قصه ی کاشی، بزی که گم شد، من راه خانه را گم کرده ام، سفرهای دور دنیا از هانی و کانی در وطن، پدر چرا توی خانه مانده است (از مجموعه قصه های انقلاب برای کودکان)، جای او خالی (همان)، نیروی هوایی (همان)، سحرگاهان می فرها اعلام می شوند (همان) او ...

وی پس از سال ها تلاش در پهنه ی سینما و ادبیات، سرانجام در سن 72 سالگی در سال 1387 رخ بر نقاب خاک کشید.

نمونه ی دیگری از تصنیف نادر ابراهیمی درباره ی وطن:

سفر به خاطر وطن

ما برای رسیدن نام گلی ناشناس

چه سفرها کرده ایم، چه سفرها کرده ایم

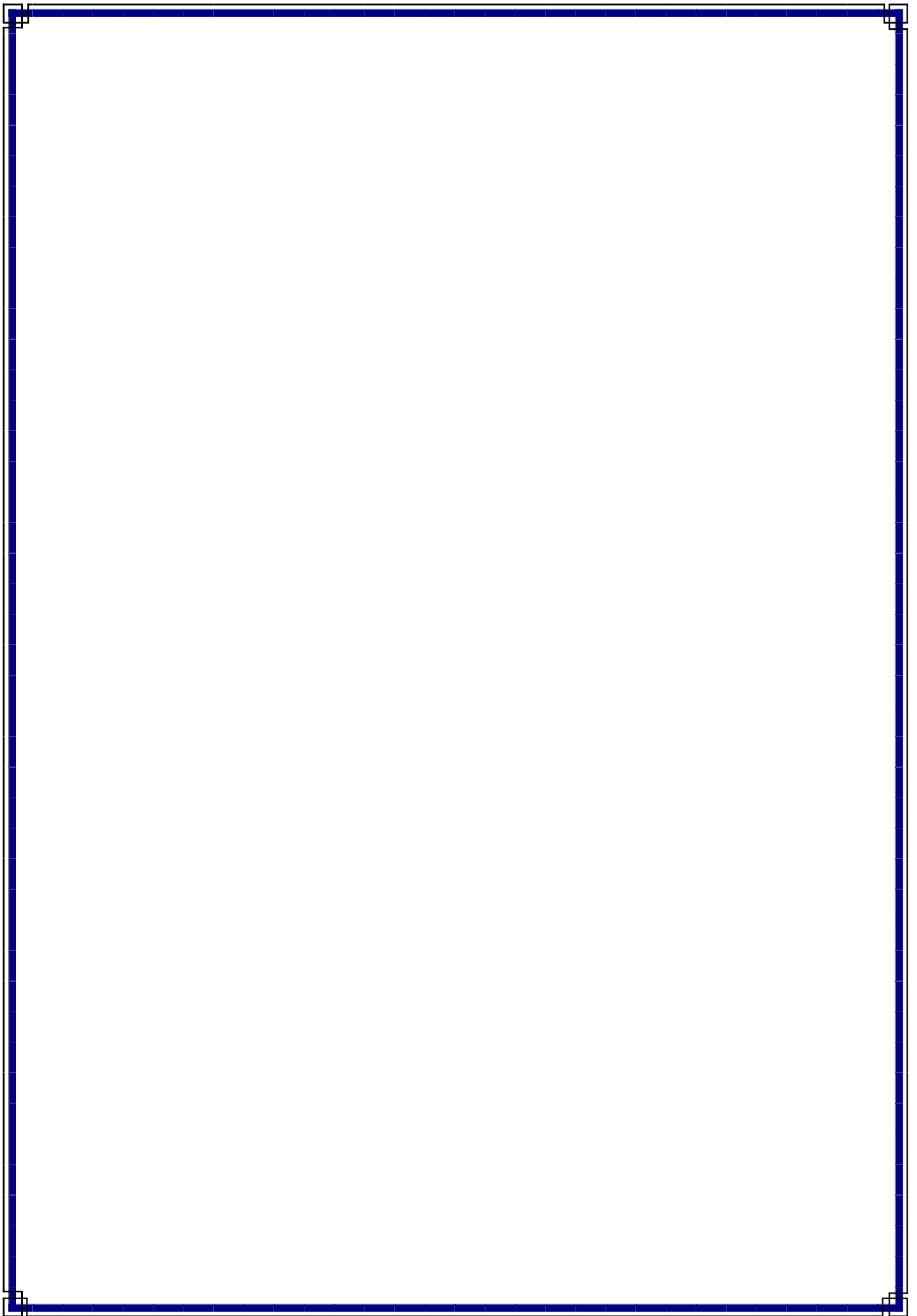
ما برای بوسیدن خاک سر قله ها

چه خطرها کرده ایم، چه خطرها کرده ایم

ما برای آنکه ایران گوهری تابان شود

- خون دلها خورده ایم
 خون دلها خورده ایم
 ما برای آنکه ایران
 خانه ی خوبان شود
 رنج دوران برده ایم
 رنج دوران برده ایم
 ما برای بوئیدن بوی گل نسترن
 چه سفرها کرده ایم، چه سفرها کرده ایم
 ما برای نوشیدن شورابه های کویر
 چه خطرها کرده ایم، چه خطرها کرده ایم
 ما برای خواند این قصه ی عشق به خاک
 خون دلها خورده ایم
 خون دلها خورده ایم
 ما برای جاودانه ماندن این عشق پاک
 رنج دوران برده ایم
 رنج دوران برده ایم
- رسانه های آموزشی :
 - CD خوانش تصنیف ای وطن
 - فایل الکترونیک داستان های نادر ابراهیمی
 - ارزشیابی
 - تهیه گزارش از زندگی نادر ابراهیمی
 - خوانش صحیح شعر
 - یا متن منادا و حروف ندا از درس
 - تشخیص و شناسایی تشبیه

منابع 1- جلال الدین همایی، "غزل و تحول اصطلاحی آن در قدیم و جدید"، یغما، فروردین 1339، سال 13، ش 1.
 2- نهج البلاغه

درس چهاردهم : دریا قلی

اهداف آموزشی :

- آشنایی با یکی از دلیر مردان گمنام ایرانی
- تقویت روحیه دلاوری
- تقویت روحیه مقاومت و پایداری
- آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم نقاط مختلف ایران
- آشنایی با علائم سجانندی

روش های تدریس پیشنهادی :

- کارایی گروه
- تدریس اعضای گروه
- روش بحث گروهی
- روش ایفای نقش (نمایش نامه)

روش ایفای نقش (نمایش نامه) :

ایفای نقش روشی است که می تواند برای تجسم عینی موضوعات و درس هایی که برای نمایش مناسب باشند به کار رود. در این روش فرد یا افرادی از دانش آموزان ، موضوعی را به صورت نمایشی کوتاه اجرا می کنند.

ایفای نقش نیازی به مهارت های خاص هنری ندارد بلکه معلم با توجه به هدف و موضوع مورد نظر به عنوان یک روش آموزشی از آن استفاده می کند.

از ویژگی های ممتاز ایفای نقش این است که دانش آموزان با نمایش و ایفاگران نقش ارتباط عاطفی برقرار می کنند و تمام حواس آنان به کار گرفته می شود.

برای اجرای این روش معلم یا مسئول اجرای نمایش برنامه ریزی های نمایش و در حقیقت کارگردانی نمایش را بر عهده می گیرد. ایفاگران به طور داوطلب یا انتخابی در برنامه شرکت می کنند. سایر دانش آموزان نیز به مشاهده نمایش می پردازند و در پایان نمایش می توانند سوالاتی طرح کنند و یا به اظهار نظر بپردازند.

نکات مهم درس :

جدول نشانه های نگارشی

موارد کاربرد	نام	نشانه	ردیف
1- در پایان همه ی جمله ها به جز جمله های پرسشی و تعجبی : هوا ابرای است. شاید درک این مسئله دشوار باشد. او هیچ گاه به آن شهر باز نگشت. 2- پس از حرف یا حروفی که به صوت نشانه ی اختصار به کار رفته باشد : شیخ ما (قه) به نیشابور مجلس می گفت.	نقطه	.	1

<p>1- میان جمله های مستقل که در مجموع جمله ی کامل می سازند :</p> <p>او با تلاش زیادی که کرد ، به مقصود رسید.</p> <p>2- پس از منادا : خدایا ، مرا عفو کن.</p> <p>3- هر جا واژه یا عبارتی به عنوان بدل در ضمن جمله یا عبارتی دیگر آورده شود :</p> <p>اخوان ثالث ، شاعر معاصر ، سراینده ی شعر معروف «خوان هشتم» است.</p> <p>4- بین واژه های همپایه به جای «و» می آید:</p> <p>فردوسی ، مولوی ، سعدی و حافظ از بزرگان شعر فارسی هستند.</p> <p>5- بین دو واژه که ممکن است خواننده آنها را با کسره ی اضافه بخواند :</p> <p>مادر ، حسن را به سوی خود خواند.</p> <p>6- به جای مکث کوتاه در جمله :</p> <p>اگر شب ها همه قدر بودی ، شب قدر بی قدر بودی.</p>	<p>ویرگول</p>	<p>,</p>	<p>2</p>
<p>1- قبل از نقل قول :</p> <p>صاحب نظران آموزشی می گویند : «شرط درست نوشتن ، درست فهمیدن است».</p> <p>2- هنگم برشمردن اجزای یک چیز :</p> <p>اساس نگارش خوب ، دانستن و رعایت چند نکته است : چشم باز ، گوش شنوا ، دقت و ...</p> <p>3- مقابل واژه هایی که می خواهیم آنها را معنی کنیم :</p> <p>حلیت : پیرایه</p>	<p>دونقطه</p>	<p>:</p>	<p>3</p>

<p>1- در پایان جمله های پرسشی : آیا تاکنون فکر کرده اید که هزاران ماده ی نگارشی پیش روی شماست ؟</p> <p>2- برای نشان دادن مفهوم تردید : وفات حافظ در سال 721 (؟) اتفاق افتاد .</p> <p>3- برای نشان دادن مفهوم استهزا : او نابغه (؟) است .</p>	<p>علامت سؤال</p>	<p>؟</p>	<p>4</p>
<p>1- در پایان جمله های تعجبی ، تاکیدی ، عاطفی : عجب روزگاری است !</p> <p>2. پس از اصوات : هان ! ای دل عبرت بین.</p>	<p>علامت تعجب</p>	<p>!</p>	<p>5</p>
<p>1- سخنی که به طور مستقیم از جایی یا کسی نقل می شود : به قول سعدی : «بنیاد ظلم در جهان اندک بود ، هر کس چیزی بدان مزید کرد ، تا بدین غایت رسید».</p> <p>2- اسامی و عناوین و اصطلاحات علمی یا فنی (فقط بار اول) : «فضا سازی» در آغاز ، میانه یا پایان نوشته نقش مهمی ایفا می کند.</p>	<p>گیومه</p>	<p>«»</p>	<p>6</p>
<p>1- برای جدا کردن جمله هایی که از جهت ساختمان و مفهوم مستقل به نظر می رسند ولی در یک عبارت طولانی ، با یکدیگر بستگی معنایی دارند :</p> <p>برای نگارش گزارش خوب باید فکر کرد؛ منابع را جمع آوری کرد؛ فهرست ها را تنظیم کرد و...</p> <p>2- در بیان توضیح و مثال پیش از واژه های مثلا ، فرضا؛ یعنی و... صور خیال؛ یعنی کاربرد عناصر و آرایه های خیال انگیز مثل</p>	<p>نقطه ویرگول</p>	<p>؛</p>	<p>7</p>

بیشتر بدانیم :

دریا قلی که بود و چه کرد؟

دریا قلی سورانی متولد سال 1324 هجری شمسی یکی از اهالی آبادان بود. در جریان تازش عراق به ایران در 20 کیلومتری آبادان متوجه تحرکات شبانه عراقی ها برای حمله غافل گیر کننده به این شهر شده و به سرعت با دوچرخه خود را به آبادان رسانده و با فریاد مردم را از ماجرا آگاه ساخت. مردم با شنیدن فریادهای التماس گونه ی او را از خانه بیرون آمدند و با هر چه در دست داشتند به سمت منطقه ذوالفقاری حرکت کردند. سورانی سپس پیاده به سمت مقر سپاه دویده و نیروهای خودی را از حمله عراقی ها آگاه کرد وی در کشاکش این ماجرا ، بر اثر ترکش خمپاره مجروح و در راه بیمارستان در قطار شهید می شود. **بامقاومت ؟ مردم ،** نیروهای عراقی در تصرف آبادان ناکام مانده و مجبور به عقب نشینی شدند. اگر هشیاری ، عزم و دلیری این مردم گمنام نبود کسی نمی داند چه رخدادهای تلخی پیش می آمد و چه سرانجام و سرنوشتی برای مردم ایران رقم می خورد.

شعر وطن قصیده ای است که در وصف وطن سروده شده است.

-محمدرضا ترکی :

دکترای زبان و ادب فارسی ، استاد دانشگاه تهران.

-داستان «همه جای ایران سرای من است» داستان کوتاهی است از محمد بهمن بیگی.

بهمن بیگی در سال 1299 در خانواده محمود خان در ایل قشقایی به هنگام کوچ دیده به جهان گشود. از هشت سالگی نزد منشی پدر درس خواند. پدر و مادر محمد در ده سالگی اش تبعید شدند. وی به تهران آمد و در مدرسه علمیّه تهران مشغول تحصیل شد و پس از پایان دوره دبیرستان به دانشگاه حقوق رفت. وی کوشش خود را برای برپایی مدرسه های سیار برای بچه های ایل آغاز کرد و با پی گیری خود توانست برنامه سواد آموزی عشایر را به تصویب برساند. او توانست نخستین مرکز تربیت معلّم عشایری را بنیان کند. بهمن بیگی به جهت کوشش پی گیر خود در راه سوادآموزی به هزاران کودک ترک ، لر ، کرد ، بلوچ ، عرب و ترکمن برنده جایزه سوادآموزی سازمان یونسکو شد. او تجربه های آموزشی خود را در قالب چند کتاب داستان به نگارش در آورده است.

• نمونه های از توصیف :

• در این مغازه «زمان» به ده ها لحن و در آهنگ ده ها ساعت کوچک به بزرگ سخن می گفت. برخی از ساعت ها چنان که برانزده سنّ شان بود، شمرده شمرده و مؤقّر و بعضی تند و

ناشمرده همه ، در همسرایی بغرنجی صدا به صدای هم می دادند وبا تیک تاک خویش لحظات را بدرقه می کردند. پس صدای پای جوانکی که در پیاده رو می دوید این اصوات را تحت الشّعاع قرار داد. شمع بر پیشخوان بود ، شعله اش بر اثر جریان هوا به این سو آن سو می رفت و این حرکت ناچیز، اتاق را از هیاهو و جنبشی بی صدا می انباشت...

(مارکهایم - رابرت لویی استیونسن)

منبع : یونسی ، ابراهیم ، هنر داستان نویسی ، نشرنگاه ، 1379

"میوه هنر"

اهداف آموزشی :

- آشنایی با پروین اعتصامی، شاعر توانمند معاصر
- آشنایی با نمونه ای زیبا از نظم معاصر
- آشنایی با قالب قطعه
- آشنایی با نمونه ای زیبا از مناظره
- تقویت روحیه ثمربخشی
- درک و شناخت آفات بی حاصلی و بی ثمری
- آشنایی با شبه جمله

روش های تدریس پیشنهادی :

- الگوی تدریس اعضای گروه
- الگوی پیش سازمان دهنده
- الگوی ایفای نقش

الگوی ایفای نقش :

شعر "میوه هنر" داستان سپیداری است که در اثر بی ثمری به نتیجه عمل خود می رسد. این درس را می توان به روش های مختلف از جمله روش ایفای نقش تدریس کرد. این روش برای کمک به دانش آموزان است جهت یافت معنای خود، مفهوم جهان و اتخاذ تصمیم در حلّ دو راهی های دشوار زندگی. در ایفای نقش مساله ای طرح می شود، نقش آن ایفا می شود و مورد بحث قرار می گیرد. برخی ایفاگران نقشند و بقیه تماشاچی. فردی که خود را به جای شخصیتی قرار داده است سعی می کند با دیگران به تعامل بپردازد این روش به دانش آموزان کمک می کند تا مهارت های مشکل گشایی خود را رشد دهند و احساسات خود را دریابند.

مراحل تدریس :

مرحله اول : تفسیر داستان و نشان دادن موضوعات اصلی آن.
مرحله دوم : تحلیل نقش ها و گزینش بازیگران نقش.
مرحله سوم : پردازش صحنه (ایفاگران نقش طرح ساده ای از صحنه را ترسیم می کنند).
مرحله چهارم : آماده ساختن مشاهده گران، مشاهده گران باید به گونه ای درگیر نمایش شوند که همگی بتوانند نمایش را تجربه کنند. معلم دانش آموزان را در ارزشیابی از اثر بخشی ایفاگران نقش مشارکت می دهد.

مرحله پنجم : نمایش، در این مرحله بازیگران نقش مورد نظر را ایفا می کنند.
مرحله ششم : بحث و ارزشیابی : مشاهده گران به طور خود انگیزه وارد بحث می شوند و سوالاتی را مطرح می کنند.
مرحله هفتم : اجرای مجدد نمایش : بعد از این که توضیحات جدیدی از نقش ها مطرح شد، نمایش آغاز می شود و درباره این که افراد جدیدی آن را باز می کنند یا نه تصمیم گیری می شود.

مرحله هشتم : بحث و ارزشیابی نهایی.

نکات مهم درس :

- قالب درس : قطعه

قالب قطعه : قطعه شعری است که مصرع های زوج آن هم قافیه اند. موضوع آن اخلاقی، اجتماعی، تعلیمی است. ابیات قطعه از ابتدا تا پایان به یکدیگر مربوط بوده و تعداد ابیات قطعه بین 3 تا 15 بیت است اما گاهی تا 50 بیت و بیش از آن هم رسیده است از میان شعرای پارسی گو، انوری، ابن یمین و پروین اعتصامی بیش از دیگران به این قالب پرداخته اند.

• نمونه ای از قطعه :

خلید خار درشتی به پای طفی خرد
به هم برآمد و از پویه بازماند و گریست
بگفت مادرش این رنج اولین قدم است
ز خار حادثه، تیه وجود خالی نیست ...

• پیام شعر میوه هنر :

- سرانجام بی ثمری و بی حاصلی، خواری و نابودی است.
- شعر "میوه هنر" مناظره ای است بین سپیدار و تبر.
- در این شعر از جان بخشی و جاندار پنداری، تشخیص، بهره گرفته شده است.

نکات مهم شعر :

در بیت دوم بین واژگان (بیخ، بن، شاخ) (نیشه، هیزم شکن، آره، نجار) تناسب وجود دارد .
منظور از دست قدر همان دست تقدیر و سرنوشت است .
کاین موسم حاصل بود : اکنون زمان ثمربخشی است.
واژه ی آتش گر (آتش + گر) غیر ساده می باشد.
معنی بیت هشتم:

در نهایت هر یک از اجزای من به گوشه ای افتاد دیگر از من چیزی باقی نماند و نیست و نابود شدم. در این بیت بین واژگان (تار، پود، جامه) تناسب وجود دارد.

معنی بیت دهم : شاخه ای که مغرورانه سر بلند کند و حاصل و ثمری نداشته باشد، سرانجامی به جز نیستی و نابودی نخواهد داشت. (شاخ : مخفف شاخه)

معنی بیت یازدهم :

ای کسی که ادعای فضل و هنر داری ثمره ی انسان چیزی به جز دانش و حکمت نسبت اگر آماده ای قدم نهادن در این راه هستی بسم الله.

میوه فروش هنر : ترکیب اضافی (هنر : مضاف الیه، میوه فروش : مضاف)

مفهوم بیت دوازدهم با ضرب المثل : "درصد گفت چون نیم کردار نیست" هم سویی دارد.

گفته ناکرده بیهوده : سخن بی ارزش

در بیت سیزدهم بین واژگان (شب و روز و مه و سال) تناسب وجود دارد . روز عمل و مزد : منظور روز قیامت است.

در بیت هفتم آخ شبه جمله است .

• شبه جمله (صوت) :

کلمه ای که به تنهایی معنی یک جمله دارد و برای بیان حالات روحی و درونی چون شادی، تعجب، افسوس و ... به کار می رود شبه جمله یا صوت نامیده میشود.

نمونه هایی از شبه جمله :

آرزو ← کاش، الهی / تحسین : مرحبا، به به / تأسف : دریغا، آه / تعجب :

عجب، شگفتا / تنبیه : زنهار، مبادا / امر ← خاموش، بسم الله / احترام : چشم /

جواب و تصدیق : آری، بله، البته /

برخی از شبه جمله ها از زبان عربی داخل زبان ما شده است مانند :

بارک الله، احسنت، ماشاء الله (آنچه خدا بخواهد)

• نمونه کلمات مخفف درس :

شاخ (مخفف شاخه) / ز آتش (ز مخفف از)

زین جامه (زین مخفف از این) / مه (مخفف ماه)

دی (مخفف دیروز) / پار (مخفف پارسال)

• کلمات غیر ساده درس :

سپیدار (سپید + ار) غیر ساده / هیزم شکن (هیزم + شکن) اسم مرکب

نگونسار (نگون + سار) اسم مشتق / دانش (دان + ش) اسم مشتق

میوه فروش (میوه + فروش) اسم مرکب / گفتار (گفت + ار) اسم مشتق

سرافرازی (سر + افراز + ی) اسم مشتق / امسال (ام + سال) اسم مشتق

• در این شعر نمونه هایی از قید زمان به کار رفته است.

از جمله : یکی روز، موسم، شام، سحر، شب، روز، مه و سال، امسال، پار

• ارزشیابی :

- خوانش صحیح شعر
- شناخت و درک آرایه های موجود در شعر از جمله : جاندار پنداری، تناسب و ...
- درک پیام اصلی درس

منابع :

- 1- دستور زبان فارسی، رحیم ذوالنور
- 2- روش های نوین یاددهی - یادگیری و کاربرد آن در آموزش
- 3- آرایه های ادبی و قالب های شعر، بیان و بدیع، سال سوم متوسطه
- 4- همایی، استاد جلال الدین، فنون بلاغت و صناعت ادبی، جلد اول، چاپ سوم، انتشارات توس، تهران، 1364

دوستی بانسان و کتاب

اهداف آموزشی:

- آشنایی با خصوصیات دوست خوب
- شناخت فواید قصه خوانی
- آشنایی با آداب قصه گویی
- آشنایی با متون کهن
- آشنایی با عناصر داستان نویسی

درس «دوستی بانسان و کتاب» به بررسی ویژگی های دوست خوب و انتخاب شایسته ی دوست وهم چنین بر شماری خصایل دوست شایسته می پردازد که یکی از مهمترین دغدغه های کودکان و نوجوانان است وهم چنین فواید قصه خوانی و شنیدن قصه را مطرح می سازد.

روش تدریس پیشنهادی:

- روش کارآیی گروه
- روش بحث گروهی

با توجه به این که درس «دوستی بانسان و کتاب» قابلیت تقسیم به بخش های مستقل از یکدیگر را دارد می توان این درس را با روش کارایی گروه تدریس کرد.

• روش کارآیی گروه:

در این روش دانش آموزان به گروه های مساوی تقسیم و در گروه ها به هرفرد تکلیف خاصی ارائه می گردد. هر عضو به مطالعه ی انفرادی می پردازد. سپس دانش آموزان هم تا (شماره های مشترک) در یک گروه قرار گرفته و برای رفع اشکال، تبادل نظرمی کنند و مجدداً به گروه های خود باز می گردند و هریک قسمت مربوط به خود را در گروه به بقیه آموزش می دهد. در پایان، آزمونی از کل موضوع گرفته می شود و در اختیار دانش آموزان قرار می گیرد و آنان نمرات فردی و گروهی خود را محاسبه می کنند.

تدریس اعضای گروه با این هدف انجام می گیرد که هریک از شرکت کنندگان قسمت متفاوتی از موضوع درس را مطالعه و به دیگر اعضای گروه آموزش دهند و هر عضو هم شاگرد است وهم معلم و برای اینکه گروه بتواند یادگیری اش را به حداکثر برساند، هر عضو سعی می کند مطالب را هم خوب بیاموزد و هم خوب آموزش دهد.

نکاتی پیرامون درس «دوستی با انسان و کتاب»

معانی برخی از عبارات مهم درس:

صحبت با کسی دارد: با کسی هم صحبت شود.

کاری کند به احمقی: از روی نادانی کاری انجام دهد.

از بدخوسلامت نبود: از انسان بدخو و بدرفتار و بدکردار در عذابند.

هر که بر معصیت مصر بود از خدای نترسد: هر کس برگناه پافشاری کند

از پروردگار نمی ترسد.

باید که غرض صحبت بشناسی: باید که هدف خود را بدانی.

که از وی نگریزد: از آنها نمی توان گذشت.

گریزی از آنان نیست: ناچار به آنان وابسته ای.

بعضی چون علتنند: برخی مانند دارو هستند.

در جمله: خلاصه

محنت و شدت گذشتگان: سختی ها و مرارت های پیشینیان.

دل از مال دنیا و دنیا بردارد: از دنیا و ثروت های دنیوی دل بکند.

با خود تکرار کرده باشد تا فروماند: با خود مرور کرده است که از گفتن آن ناتوان

نباشد.

نثر را وقت وقت به نظم آراسته گرداند: در این جمله وقت وقت به معنای گاهی

آمده است.

باید دانند جماعت لایق چه نوع سخن است: باید دانند که چه سخنانی مناسب

و شایسته ی افراد حاضر است.

بزرگان گفته اند: نظم در قصه خوانی چون نمک است در دیگ (تشبیه) در این

جمله نظم به نمک تشبیه شده است. چون نمک چاشنی بخش غذا است و نظم

هم به سخن مزه می بخشد به چنین کاربردی تشبیه می گویند.

پس اعتدال نگاه باید داشت: در هر کاری اصل در میانه روی است.

در چشم مردم سبک شود: در نظر مردم فردی ارزشی جلوه می کند.

صاحب آن نظم را در اول یا آخر یاد کند و فاتحه و تکبیر گوید.

بر صاحب آن شعر رحمت فرستد و آن به بزرگی یاد کند.

• ابو حامد غزالی:

امام محمد بن محمد غزالی از دانشمندان معروف دوره سلجوقی بود وی

در توس به دنیا آمد. پدرش از رسیدن پشم زندگانی خود را می گذراند و به

همین دلیل اوراغزالی می گفتند. غزالی بی اندازه باهوش و تند ذهن بود و علوم دینی و ادبی را به سرعت فراگرفت و سپس به یکی از مدارس توس رفت و بعد از مدتی دوباره به توس برگشت و به دیدار خواجه نظام الملک توسی رفت. خواجه او را حمایت کرد و او را به تدریس در نظامیه بغداد مامور کرد.

از آثار او می توان به " نصیحه الملوک "، " کیمیای سعادت " و همچنین مهم ترین اثر وی " احیا علوم دین " اشاره کرد.

• کاربرد قصه گویی در دروس:

در ادبیات فارسی ، قصه گویی باعث کسب مهارت زبانی می شود . در کنار برنامه های آموزشی با نقل قصه ای می توان به جای خشکی و یکنواختی ، تنوع و جذابیت رانشاند و فرایند یاددهی - یادگیری را اثربخش تر کرد .

• شیوه های قصه گویی:

قصه گویی انواعی دارد از آن جمله می توان به موارد ذیل اشاره کرد:
قصه گویی ساده، قصه گویی همراه با تقلید صدا، قصه گویی همراه با حرکات اعضای بدن، قصه گویی همراه با پرده خوانی و ...

• فواید قصه گویی:

1- افزایش قدرت تفکر و گوش دادن همراه با درک مطلب .

2- عادت دادن کودکان به سخن شنیدن و اظهار عقیده .

3- تقویت و رشد مهارت کلامی .

4- صمیمیت میان مربی و دانش آموز .

5- عمق بخشیدن به دانش .

6- اثرگذاری بر تکوین شخصیت کودکان .

با توجه به موارد مذکور شایسته است، داستان هایی متناسب با گروه سنی دانش آموزان پایه ششم انتخاب شود و با شیوه های مختلف در کلاس قصه خوانی گردد.

• کلمات هم نویسه:

کلماتی که از نظر نوشتاری یکسانند اما از لحاظ آوایی متفاوتند ، هم نویسه نامیده می شوند.

مانند (کرم، کرم، کرم، کرم) (مُسلِم، مُسَلِّم)
(گُل، گِل) (کُشتی، کِشتی) (کَلک، کِلک)

نوبهار است در آن کوش که خوشدل باشی
که بسی گل بدهد بار و تودر گل باشی
گوهر مخزن اسرار همان است که بود
حُقه ی مهر بدان مهر و نشان است که بود
(حُقه: کیسه ی کوچک)

اهداف آموزشی :

- آشنایی با نمونه ای از نثر کهن
- تقویت روحیه ی ارج نهادن به بزرگان
- تقویت صداقت و راست گویی
- افزایش گنجینه واژگان (واژگان مخالف)
- تقویت توانایی دریافت پیام درس
- دوری از عیب جویی
- تقویت روحیه احترام گذاشتن به والدین

روش های تدریس پیشنهادی :

- روش بارش مغزی
- روش کارایی گروه
- روش روشن سازی طرز تلقی

شرح روش روشن سازی طرز تلقی :

پس از خوانش درس فرهنگ که نثری کهن دارد می توان به ترتیب زیر از روش روشن سازی طرز تلقی بهره جست : جملاتی ناقص درباره پیام درس و اهمیت فرهنگ توسط معلم مطرح می گردد و دانش آموزان با تکمیل جملات، طرز تلقی خود از فرهنگ را بیان می کنند. سپس دانش آموزان به صورت گروهی طرز تلقی خود را ارزیابی می کنند. طرز تلقی افراد بر رضایت شخصی شان اثر می گذارد. به همین دلیل جنبه ی مهمی از یادگیری محسوب می شود. در مرحله اول که معلم سوالی را مطرح می کند (به عنوان مثال پیام درس را مورد سوال قرار می دهد) به فراگیران کمک می کند تا با پاسخ دادن به سوال یا تکمیل یک جمله طرز تلقی خود را ارزیابی کنند در مرحله بعد فراگیران دور هم جمع می شوند تا این طرز تلقی را مورد بررسی قرار دهند و بهترین مورد را انتخاب کنند. سپس مجدداً هر فرد پاسخ خود را تکرار می کند تا مشخص شود که آیا تغییری در آن رخ داده است یا خیر. و به این صورت فراگیران قادر می گردند نه طرز تلقی شان را بر یک پایه ی محکم از حقایق و اطلاعات و منطق استوار گردانند.

عمده ترین ویژگی این روش تقویت تفکر انتقادی در دانش آموزان و نیز زمینه سازی شرایطی برای شنیدن عقاید متفاوت است.

نکات مهم درس :

• اصطلاحات و عبارات :

اگر روزگاریابم :

بدو گردم :

ستاره روشن ما بودی که ما را راه راست نمودی :

و چون کرانه شوید : و وقتی متفرق شوید

مرگ خانه ی زندگانی است :

راست گفتن پیشه گیرید، که روی را روشن دارد : راست گویی و صداقت در پیش گیرید که موجب روشنی و نورانی شدن چهره شما می گردد.

هر که شما را به زاد بزرگتر باشد وی را بزرگتر دارید : حرمت کسانی را که از شما بزرگترند نگاه دارید و به آنان احترام بگذارید.

• تاریخ بیهقی :

تاریخ بیهقی کتابی تاریخی است به زبان فارسی، درباره دوره پادشاهی مسعود غزنوی، نوشته ی ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی. این کتاب بخشی از کتاب مقصّلی به نام "جامع التّواریخ" است. این کتاب درباره اتّفاقات چهل و دو ساله ی پادشاهی غزنویان است در سی فصل. این کتاب هم از جنبه ی تاریخ نگاری و هم از جنبه ی ادبی بسیار درخور توجه است. در این کتاب به مراسم و آداب و رسومی مانند : خطبه خواندن، خلعت دادن و جشن مهرگان و ... اشاره شده است.

از جنبه ی ادبی سبک نگارش کتاب گیرایی و دل پذیری خاصی دارد. تاریخ بیهقی از بهترین نمونه های نثر فارسی است و اوج بلاغت زبان فارسی شمرده می شود. نثر کتاب حاکی از تسلّط بیهقی به زبان فارسی و عربی است. بیهقی برای باورپذیر کردن و اثر گذارتر کردن کتابش و همچنین ایجاد حسّاسیت در خوانندگان و ایجاد کشش، این کتاب را به صورت داستانی نگاشته است.

• از بزرگمهر چه می دانیم :

داستانی که درباره بزرگمهر در کتاب آمده مربوط به بخش "بزرگمهر و زندانی شدنش" می باشد.

- بزرگمهر در لغت :

در لغت بزرگمهر به معنای "آفتاب بزرگ" یا "صاحب محبت بزرگ" است. بزرگمهر بختگان فرزند بختگ وزیر خردمند انوشیروان، شاه ساسانی بود که ابتدا به منظور آموزش فرزند انوشیروان، (هرمز) گماشته می شود و به دلیل کیاست و خوش رفتاری کم کم به مقام وزارت رسیده و در امور کشورداری با شایستگی بسیار به انوشیروان خدمت می نماید. وقتی حکیمان هندوستان برای آزمودن هوش حکیمان ایرانی بازی شطرنج را با خود به ایران آوردند. تنها بزرگمهر توانست رمز آن را کشف کند و در مقابل، بازی "نرد" را ابداع نمود و آن را برای شاه هندوستان فرستاد. در نوبتی دیگر فرمانروایان روم صندوقچه ای مهر شده به دربار ایران فرستادند که ایرانیان محتوای درون آن را حدس بزنند از بین درباریان و دانشمندان تنها بزرگمهر توانست راز صندوقچه را حدس بزند.

• چند سخن از بزرگمهر :

- اگر خرسند و رضا باشی، زندگی به دلخواه سپاری.
- آدمی باید از گناه بپرهیزد و هر چه را بر خویش نمی پسندد به دوست و دشمن خود روا ندارد.
- در آیین خرد در هر کاری اندیشه یابد.
- برای آدمی، دشمن دانا از دوست نادان بهتر.
- هر که تن درست و نیرو دارد، هرگز سخن نادرست نمی گوید. دروغگویان بیمار و ناتوان و زبون اند.

• چند حدیث برای احترام به بزرگان :

- نگاه با محبت فرزند به پدر و مادرش عبادت است. پیامبر اکرم (ص)
- آن کسی که بزرگترها را احترام نکند و به کوچکترها محبت نکند، از ما نیست امام صادق (ع)
- نیکی کردن به پدر و مادر بر جای جهاد می نشیند. (پیامبر اکرم (ص))
- کسی که به والدین خود از روی غضب بنگرد در حالی که والدین بر او ستم کرده باشند، خداوند نماز او را نمی پذیرد. (امام صادق (ع))
- هر که پدر و مادر خود را راضی کند، خدای را از راضی کرده و هر کس آنان را به خشم آورد، خدای را به خشم آورده است. (پیامبر اکرم (ص))

• سخنی از بزرگان

- با پدر و مادر خود چنان رفتار کن که از فرزندان خود توقع داری. (سقراط)

نیایش

اهداف آموزشی :

- تقویت اهمیّت و باور نسبت به حمد و ستایش الهی

- توانایی ارتباط دوستانه و صمیمی با پروردگار

- آشنایی با صفات و ویژگی های خداوند

- روش پیش نهادی تدریس :

این درس را می توان به روش کارایی تیم تدریس کرد. ابتدا گروه بندی انجام می گیرد. از اعضای هرگروه می خواهیم شعر را به صورت فردی صامت خوانی کنند. پس با طرح پرسش هایی دانش آموزان را به بررسی دقیق درس دعوت می کنیم. هر دانش آموز به صورت فردی پاسخ خود را به کلاس عرضه می کند. پرسش ها مجددا مطرح و دانش آموزان در گروه درباره ی آن ها بحث ، بررسی و مشورت می کنند. پس از خواندن دقیق معلّم با استفاده از پخش شعر همراه موسیقی، چند نفر از دانش آموزان شعر را می خوانند. جمع بندی درس با بهره گیری از نظرگاه های دانش آموزان و معلّم انجام می گیرد.

نکات مهم درس :

- سرانجام هر کتابی به نیایش پروردگار مزین می گردد. در پایان کتاب فارسی نیز درس نیایش قرار گرفته است. این درس به صفات الهی و نیازمندان به پروردگار می پردازد.
- قالب شعر مثنوی است.
- نیایش در لغت به معنای دعا و آفرین است.

نیایش کردن به معنای دعا کردن ، عبادت کردن ، آفرین گفتن و ستایش کردن است.

• نیایش در شعر شاعران :

- شب تیره تا بر کشد روزچاک نیایش کنم پیش یزدان پاک

(فردوسی)

- موبد موبدان پیش ملک آمدی و ستایش نمودن و نیایش کردی او را ...

(نوروزنامه)

- به طاعت خانه شد خسرو کمر بست نیایش کرد یزدان را و بنشست

- نیایش نمودند چون بندگان به پیش کیان شاه فرخندگان (دقیقی)

• نیایش اثر نظامی گنجوی است که اصل این شعر در شرفنامه موجود است.

بخش هایی از نیایش اثر نظامی گنجوی :

نیایش

خدایا جهان پادشاهی تورااست زما خدمت آید خدایی تو راست

پناه بلندی و پستی تویی همه نیستند آن چه هستی تویی

تویی کاسمان را بر افراختی زمین را گذرگاه او ساختی

تویی کافریدی ز یک قطره آب گهرهای روشن تر از آفتاب

تو آوردی از لطف جوهر پدید به جوهر فروشان تو دادی کلید

جواهر تو بخشی دل سنگ را تو در روی جوهر کشی رنگ را

حسابی کزین بگذرد گمرهیست ز راز تو اندیشه بی آگهست

که چندان که اندیشه گردد بلند سر خود برون ناورد زین کمند

نبود آفرینش تو بودی خدای نباشد همی هم تو باشی به جای

(نظامی)

زاویه دید :

زاویه دید یا زاویه روایت روشی است که نویسنده با آن مصالح و مواد داستان خود را به خواننده ارائه می کند و در واقع رابطه نویسنده با داستان را نشان می دهد.

تقسیم بندی های مختلفی از لحاظ زاویه دید انجام شده است که یکی از این تقسیم بندی ها به شرح زیر است :

1- من روایتی : من راوی نویسنده در حکم روایت کننده ی داستان است مانند چارلز دیکنز در دیوید کاپرفیلد

2- دانای کل : گروه دوم داستان هایی است که از زاویه دید سوم شخص به داستان می نگرد و نویسنده رفتار و اعمال و گفتار شخصیت های داستان را برای خواننده گزارش می دهد. نویسنده عقل کل داستان است و به خود اجازه می دهد که نسبت به هر چیزی نظر بدهد. مانند داستان « کلیدر » محمود دولت آبادی

3- دانای کل محدود : در این شیوه نویسنده به خود حق نمی دهد که در قالب همه ی شخصیت های داستان برود بسیاری از رمان های مشهور معاصر از جمله پیرمرد و دریا اثر همینگوی با چنین زاویه دیدی نگاشته شده اند.

زاویه دید رمان « سو و شون » سیمین دانشور نیز چنین است.

«... مگر چه گفت که هم سکوت کردند و به او خیره شدند ؟ او احساس کرد واقعا چیزی در درونش شکست و فرو ریخت ...» (سووشون – سیمین دانشور)

3-زاویه دید نمایشی :

در این مورد تقریبا داستان به طور کامل گفت و گو است و نشان دهنده اعمال و رفتار بیرونی شخصیت هاست .

«فرمانده گفت : حتما میان خودشان نزاع شده. حتما سرتقسیم پول دعوا کرده اند.»

(داشتن و نداشتن - همینگوی)

4-روایت نامه ای :

روایت نامه ای در مورد رمان هایی است که بر اساس مجموعه ای از نامه ها تدوین یافته. این روش در قرن هیجدهم رواج داشته است.

اول اکتبر 1938

«نامه ات هم اکنون به دستم رسید و بس که خوشحالم کرد بی د رنگ خواستم جواب بنویسم. کار زمین را امروز تمام کردیم گرچه باران انگورها را خراب کرده ولی محصول خوب است.»
(از آن سوی دیوار - به آذین)

5-زاویه دید سیال ذهن :

نویسنده با زاویه ی دید دوم شخص مستقیما شخصیت یا شخصیت های داستانش را مورد خطاب قرار می دهد و داستان را روایت می کند. و گاه زاویه دید دوم شخص به اول شخص تبدیل می شود :

«همان شب خوابی دیده بودی : یک پرنده آبی با پرهای نقره فام و سخت زیبا ، سحرگهان در آسمان پرواز می کرد. ناگهان به پایین سرازیر شده بود ، ...»

(یک مرد - اوریانا فالچی)

منابع

- 1- درس املاوشیوه نامه ی تصیح آن، دکتر حسین داودی، انتشارات مدرسه، چاپ سوم 1384.
- 2- فرهنگ املائی خطّ فارسی، دکتر علی اشرف صادقی، زهرازندی مقدّم، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران، 1385.
- 3- روش های نوین یاددهی-یادگیری و کاربرد آن هادرا آموزش دکتر اکبری، فریدون، دکتر قاسم پورمقدّم، حسین، نشر فرتاب، تهران 1388.
- 4- فرهنگ املائی خط فارسی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی - دکتر علی اشرف صادقی - زهرا زندی مقدّم.
- 5- می خواهم بنویسم - از جمله به پاراگراف - دکتر ویدا رحیمی نژاد - دکتر معصومه نجفی پازوکی - انتشارات رهنما-تهران - 1390
- 6- کتاب دو شاهکار علوی (محمد احسانی فرلنگرودی)
- 7- نهج البلاغه، کلمات قصار، 131
- 8- علامه مجلسی، بهار الانوار، ج 73، ص 148: "الدنيا مزرعة الآخرة"، نشر اسلامیه، تهران، بی تا
- 9- نهج البلاغه، نامه 55 "فانّ الله سبحانه قد جعل الدنیا لِمَا بعدها و ابتلی فیها اهلنہا لیعلم الیہم احسن عملا"
- 10- آرایه های ادبی (قالب های شعر، بیان و بدیع)، سال سوم آموزش متوسط
- 11- روش های نوین یاددهی-یادگیری و کاربرد آن ها در آموزش، ف.اکبری، ح.قاسم پور، ف. علیزاده
- 12- خمسه، نظامی گنجوی، بخش بهرام نامه یا هفت پیکر
- 13- جلال الدین همایی، "غزل و تحول اصطلاحی آن در قدیم و جدید"، یغما، فروردین 1339، سال 13، ش 1.
- 14- نهج البلاغه
- 15- یونسی، ابراهیم، هنر داستان نویسی، نشرنگاه، 1379
- 16- جلال الدین همایی، "غزل و تحول اصطلاحی آن در قدیم و جدید"، یغما، فروردین 1339، سال 13، ش 1.
- 17- نهج البلاغه
- 18- دستور زبان فارسی، رحیم ذوالنور
- 19- روش های نوین یاددهی-یادگیری و کاربرد آن در آموزش

- 20- آرایه های ادبی و قالب های شعر، بیان و بدیع، سال سوم متوسطه
- 21- همایی، استاد جلال الدین، فنون بلاغت و صناعت ادبی، جلد اول، چاپ سوم، انتشارات توس، تهران، 1364
- 22- دستور کاربردی ویژه ی معلمان ابتدایی ، راهنمایی ، متوسطه نیلوفر اعلایی -انتشارات سایه گستر - قزوین - 1387